

A tartalomról:

Dr. Fischer Benjámín: Tiku bechaudes saufor... —
 Telekes Béla: Dávid király 148. zsoltára. (Vers.) —
 Martin Buber: Az újesztendei prédikáció. — P. J.: Tisztelet adassék... — A chebroni Jesiva. — Patai József: A héber költőkért, zsidó művészekért és a feltámadt nyelvért. — Prof. dr. Joseph Klausner: Boris Schatz művészete. — Prof. B. Schatz: Képeim elé. — Feleki Sándor: Világos és sötét ablakok. (Vers.) — A szentföldi eseményekről. — Kiss Arnold: A huncut November. — Adler Gyula jubileuma. — Peterdi Andor: Szegény Izrael... (Vers.) — Patai Edith: Zsellérek vagyunk. — Uj könyvek. — Dr. Fürst Aladár: Német zsidók között. — Dr. Grózinger M. József: Mendelssohn Mózes filozófiája. — Patai József: Zsidó történeti napok Zürichben. — Rabbi Mordechaj Benet. — Tollhegyről. — Zsidó humor. — Felix Warburg humora. — Vér Andor: A ghattó árvája. — Rabbi Koppel Reich. — Louis Marshall. — Krónika. — Szerkesztői üzenetek. — Huszonnégy illusztráció és két műmelléklet.

ALUL ÉS JOVO

ZSIDÓ-TROPALMI-MŰVÉSZETI-TÁRS-
 SADALMI-ÉS-KRITIKAI-FOLYÓIRAT

SZERKESZTI-ÉS-KIADIA

DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, VI., RÉVAY-UTCA 14.

Felelős szerkesztő és kiadó: **Dr. PATAI JÓZSEF.** Megjelenik minden hó elején. Telefonszám: **LIPÓT 999-55.** Kiadóhivatali igazgató: **VIRÁG GYULA.**
 Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő. Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kč, Jugoszláviában 350 Dinár, Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Klórmész nélkül

lágýtott (eső) vízzel

egyedül

„KIRÁLY” GÖZMOSÓDA

Ruhafestő, Vegytisztító

Háztól és házhoz szállítás.

Vidékre posta-osztály.

BUDAPEST

VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313—35.

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851—29.

V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243—85.

VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313—35.

V., Váci-út 170.

VIII., Rákóczi-tér 8.

Megbízható minimális tőkével rendelkező egyéneknek vidéken képviselőket adunk.

MEINL
UJTERMESŰ TEA

THREE STARS

Rendkívül finom illatos Darjeeling jellegű, intenzív aromájú indiai keverék. Dobozban kb. 1/2 angol font

P 8.30

ב"ה

Nem mienk a

MULT

ÉS mégis mienk a
JÖVŐ

mert a legjobb orth. כשר virstli-, szalámi- és füstölthús-árút kizárólag az új orth. כשר

szalámi- és füstölthúsáru-gyár

STERN ÉS TÁRSA

hozza forgalomba.

Gyár és iroda:

Budapest, VII., Nefelejts-utca 12. sz.

Főüzlet: VI., Király-utca 54.

Telefon: Lipót 980-08.

Saját készítésű

SIRKÖVEK legolcsóbban kaphatók
MÓZES TESTVÉREK

sirkőkészítőknél **BUDAPEST, X., KOZMA-UTCA 7.**
 A temetőnél. Telefon: József 438-56.

Szombaton és ünnepnapon zárva.

A világ legtokéletesebb,
 tartós

ondolálását

az egyedüli amerikai
 EUGENE-villanygéppel
 készíti:

Botár

hölgyfodrász

Lipót-körút 5. Tel. A. 156-30

A **MULT** és **JÖVŐ** kiadásában most jelent meg
HAJDU MIKLÓS új könyve

ZSELLÉREK VAGYUNK

A kétszáz oldalra terjedő, remekszép kötet

ZSIDÓ ÉLET ÉS ZSIDÓ EMLÉKEK

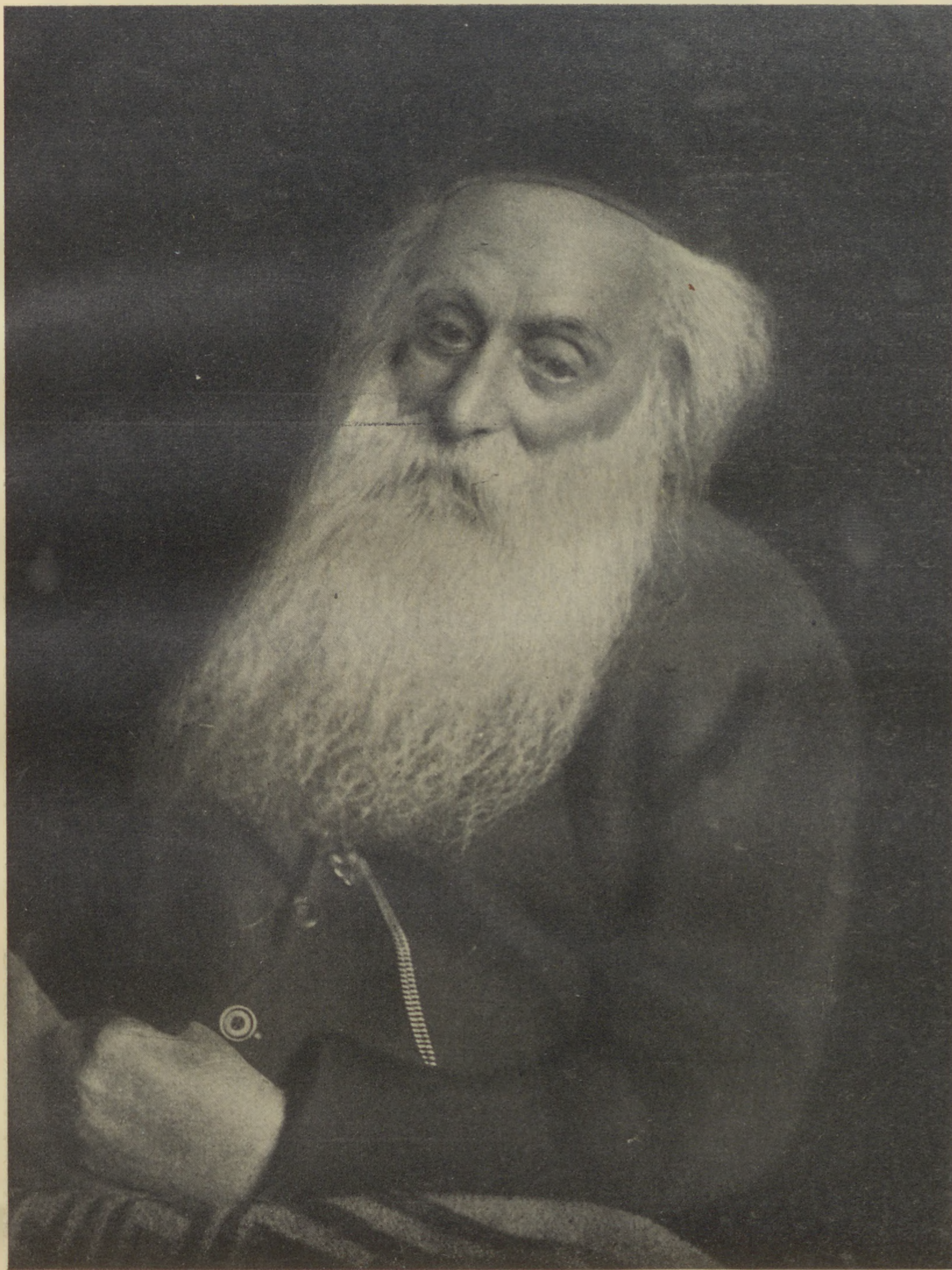
melegét, verőfényét, könnyét és humorát a költő és művész színeiben és hangulatában eleveníti meg.

Az új könyvet **Gerő Nusi** művészi rajza díszíti.

Bolti ára 5 pengő.

A **Mult** és **Jövő** kiadóhivatalában **Hajdu Miklós** új kötete **4 pengőért** rendelhető meg.

(A könyv csomagonként való szállításra belföldre 50 fillér, külföldre szólnan 95 fillér portódij küldendő.)

RABBI KOPPEL REICH, a főrendiház tagja זצ"ל

Kertész Sándor felv., Brassó.

PROF. BORIS SCHATZ (JERUZSALEM): JESAJÁS PRÓFÉTA — DER PROPHET DES FRIEDENS

„És leszen a napok végén, átkovácsolják kardjaikat kaszákká és lándzsáikat sarlókká; nem emel többé nép nép ellen fegyvert és nem tanulnak többé háborút...”

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XIX. ÉVFOLYAM, 1929 OKTÓBER

Dr. Fischer Benjámín: Tiku bechaudes saufor...

— A „Haladó zsidóság, Halódó zsidóság“ hitvitájához. —

Tiku bechaudes saufor... Hadd harsogjon megújuláskor a számonkérő, a számadásra szólító harsona! Számonkérni a multat, számot adni a jelenről és számot vetni a jövővel, meg önmagunkkal, lelkiismeretes őszinteséggel: ez a Félelmetes Napok mélységesen komoly tendenciája. Üdv a népnek, amely erre kész, üdv a kornak, amely ezt a készséget megérlelte. A számonkérés, a számvetés és a számadás rendkívüli idejét éljük. Csak úgy harsog az utóbbi időben a számonkérő harsona, megállásra, föleszmélésre kényszerítve, mondhatnám: megrendítve a zsidó lelket, amely komoly figyelemmel szemléli a magyar zsidóság vallási állapotait. *A haladó zsidóság vádolja önmagát: haladását — halódását.* Csodálatos látvány, szinte messiási korszakba beillő gesztus: a nagy *Tesuvó*, az önbeismerés, az önvád, az önleszámolás feljajdulása ez. De a súlyos vád és a leplezetlen beismerés nyomán *vita* támad: egy különös, sajátos *hitvita* lobbant lángra, mely leköti figyelmünket. A hitviták romantikus korszaka ugyan rég letűnt már, de mégis, mintha visszaszállt volna hozzánk egy rövid pillanatra: hitvita támadt a „haladó“ zsidóságról. Ebben a hitvitában nincsen ugyan sok romantika, de van benne sok tanulság, van benne bőven okulás.

A hitvitát a „haladó“ zsidóságról a haladó zsidóság egyik vezéremberének bátor megnyilatkozása vezette be, ki őszinte vallomást tett a „haladó“ zsidóság jelenlegi állapotáról, vallási leromlásáról, etikai színvonalának süllyedéséről: a haladó zsidóság halódásáról és ezt a megdöbbentő valóságot tartózkodás nélkül tárta fel a nyilvánosság előtt oly előkelő fórumon, mint a *Mult és Jövő* publicitása. A válaszok és viszonzválaszok habzó árfjai megduzzasztották a modern hitvita folyamatát — de, nézetem szerint, elkerülték a dolog lényegét, a probléma magvát. Mert a fejlődési menetnek kiindulási pontjáig kell visszanyúlnunk, hogy megértsük, hogyan jutott a mai haladó zsidóság idáig?

Mi az a „haladó“ zsidóság? Ezzel kell mindekelőtt tisztába jönnünk. És mi a bűne, mi a hibája, mi a végzete és miben áll kandinális tévedése? És mikép lett a „haladás“-ból halódás?

A haladó zsidóság ama irányzat, mely a gyakorlati zsidó élettől elfordult, a hittörvények abszolút kötelező erejét és érvényességét a köztudatban megingatta, a korszerű és a korrall változó világi kultúra vagy gyakran csak csalóka szólamai kedvéért az ősi zsidó életfelfogást megtagadta és magát „haladó“-nak nevezve, *egy zsidóságot inaugurált komoly kötelezettség nélkül, áldozatosság nélkül, elvek és életfelfogás nélkül.*

A magyar haladó zsidóság vallási képe csak hevenyészett utánezata a nyugati, főleg a német zsidóság reformirányzatának. A németországi reformvezérek alapos munkát végeztek. *Voltak elveik, elgondolásaik, szabatos, kifejezesezett világnézetük* és ezek alapján alakították vallási életüket legvégső következményeiben is. Kiindulási pontjuk — leegyszerűsítve — körülbelül ez volt:

Az ősi tradicionális zsidóság vallási szabványai, követelményei a kor viszonyaival és alakulataival, gazdasági és társadalmi konzekvenciáival, azután általában szellemi irányával nem egyeznek. Előáll az ellentét, konfliktus származik. Ezt a konfliktust meg kell oldani. A kort nem tudjuk a vallás igényeihez idomítani; könnyebb, eredményesebb, ha a kor viszonyaihoz idomítjuk, formáljuk, alakítjuk a vallási felfogást, a szabványokat, ceremóniákat. Ami pedig ezek között semmiképpen sem illeszkedik bele a kor szellemi légkörébe, vagy külső alakulataiba, vagy társadalmi, illetve gazdasági viszonyaiba, azt kivetjük, töröljük. Megkisérelték ezen követeléseket „tudományos“ alapon megokolni. A protestáns bibliakritika hipotéziseiből, az akkor lábrakapott talmudi bírálat elejtett véleménynyilvánításából és az „összehasonlító valláskutatás“ fantasztikus elméleteiből összehordták azt, ami törekvéseiket szolgálta és alátámasztotta. *És azután nem riadtak vissza a*

konzekvenciáktól. Tagadták majd a szertartások, majd a talmudi szabványok hitelességét, tovább menve a biblikus törvények kötelező erejét, végül a Tóra isteni eredetét és végeredményben a zsidó vallás egész törvénykomplexumának örök érvényességét. Most már minden törvényes megkötöttségtől menten, könnyű szívvel és meg nem zavart lelki nyugalommal nyesték, nyirbálták vallásunk ősi fáját, törvényt ültek „synodusokon“ és synodusok nélkül vallásunk szabványai felett, súlyos évezredekkel dacoló törvényeket elvettek, azok pótlása gyanánt tetszetős, az érzelgésre számító szertartásokat eszeltek ki és mindent a kor izlésének és vizenyős elveiknek megfelelően átformáltak.

Ez az új vallásforma az ősi zsidóságnak teljes megtagadását jelentette. Romboló volt a hatása, de nyílt volt, őszinte volt és következetes.

Mindez hiányzott a magyar zsidóság „haladó“ irányzatában, elméletében és hitéletében is; se nyílt, se őszinte, se következetes nem volt soha.

Kezdeményezői és vezetői tulajdonképpen arra törekedtek, amire a német reform, de ezt tagadták; ugyanabból a tagadásból indultak ki, mint a reform vezérei, de ezt elhallgatták. Tudományos alapot nem tudtak adni törekvéseiknek és hitéleti kísérletezéseikben következetesek nem voltak. Összekeverték a különféle fokozati jelentőséggel bíró vallási szabványokat és szertartásokat: a bibliai, a rabbinikus, meg a minhag vagy csak a helyi szokáson alapuló ceremóniákat; szertartási újításukat pedig — megfélekedve nyilatkozataikról — mégis a reformtól kölcsönözték. Különböző ez a „haladó“ irányzat nem állított fel valamely elvi alaptól kiinduló, tudományos jogosultsággal felépített elméletet és a hitvallomásban gyökerező világnézetet megkonstruálni meg sem kísérelt. Csak egyet hangoztatott, ismételtgetett unosuntalan: egy szót: „haladás“. Hogy mit ért ezen „haladás“ alatt, pontosan azt se lehetett tudni. Haladás a vallásban? Hiszen a vallási törvények adva vannak, nem fejlődhetnek! Felelet: haladnak a kultúrában, a világi műveltségben. A kultúra és műveltség azonban sok esetben csak külsőségekre szorítkozott, vagy csak a hazai nyelv használatára zsugorodott össze. De különben mi köze a vallási haladásnak a világi kultúrában való előmenetelhez, a világi műveltség elsajátításához, hazai nyelvünk ápolásához? Ez a közművelődés kérdése, de nem vallási probléma. Ezen világi műveltség mellett vagy nélküle épügy lehetünk a legfelsőbb vallási radikalizmus, mint a legfelsőbb vallási konzervativizmus hívei.

De ez az irányzat nem tudta megmondani azt sem, hogy mi „haladást“ jelent az almemornak a templomban eddigi centrális elhelyezése helyett, a keleti oldalra való áthelyezése, vagy a prédikátoroknak összehajtogatott selyemtalizsban való megjelenése? És minő haladás van abban, ha a Tóránk legszembeszökőbb törvényeinek, példának okáért a szombati munkaszünetnek, az étke-

zési törvényeknek kötelező érvényességét elhallgatással sujtják és ha elhallgattatásra ítéltetik az általános erkölcsi törvényeken és a külső istentiszteleti formákon kívül, csaknem az egész gyakorlati zsidóság, de legalább is az Isszur-Vohetter, Koser-Uterefa fogalmak körébe tartozó egész hatalmas törvénykomplexum és így az egész életet és annak minden megnyilvánulását oly nagy-szerűen átfogó komoly köteleességek — *istentiszteleti formákra*, imára, áhitatra redukálódik? És ki ütközhetnék meg azon, ha ezt az átgyúrt, a tradicionális zsidóság hatalmas alkotmányából csak szegényes kivonatot nyújtó irányzatot az ősi zsidóságtól való elfordulásnak nevezzük? És ki csodálkozhatna azon, ha az igazán radikális gondolkodók, a komolyan következetes elmék, azok az intellektuelek, akiket ez a felemás vallásforma soha meg nem győzhetett, a lesajnálás halálos gúnyjával illetik?

Tudjuk és elismeréssel állapítjuk meg: dereng már a haladó zsidóságban is, föleszmél itt is a zsidó vallási tudat. Vagy mondjuk meg precizen: A régi vallási közösségben, az eredeti „Kláll“-ban megmaradt értékes, jó zsidó elemek, azok, akik a mostoha viszonyok között is, a „haladó“ árral dacolva, híven kitartottak a hittörvényhű zsidóság elvei mellett, de akik mindeddig a „haladó“ irányzat intézői és szószólói, meg a vakon ezek után induló tudatlan tömeg által alkotott haladó közvélemény hihetetlen terrorjával szemben csak tűrésre és némaságra voltak kárhoytatva, fölfedezték önmagukat, megtalálták zsidó vallási öntudatukat, tudatára ébredtek azon köteleységüknek is, amellyel önmaguk és az általuk képviselt hittörvényhűség jövője iránt ebben a nagy közösség kebelében tartoznak. Így indult meg elsősorban a pesti zsidóságban ama konzervatív áramlat, mely sokak szemében szálla még, amelyet sokan nem szeretnek, csak tűrnek, kedvetlenül kezelnek, ám jogos panaszok elerőtlenítésére gyakran kihasznál-
nak, sőt — ha úgy esik — vele el is dicsekszenek, csak azt nyíltan és őszintén elismerni még vonakodnak —: de amely máris nagy és felelősségteljes, évtizedekkel ezelőtt alig remélt eredményeket ért el. Van, kétségkívül van vallási tudat és hagyományos szellemben értelmezett vallásos élet, mely fejlődésre képes és arra törekszik; de ez nem a „haladó“ zsidóság érdeme, hanem éppen ellenkezőleg, a „haladó“ irányzat nyílt és félre nem érthető megcáfolása.

Ezért mi is indokolatlannak tartjuk azt a pesszimizmust, amely Kiss Arnold fájdalmas elégiájából felénk árad és csak félmunkának tartjuk az oly megismerést, amely nem tud, vagy nem akar előre hatolni a végső konzekvenciáig. Őszinteséget kívánunk az egész vonalon és különösen szabad kifejlődést a nagy zsidó közösségben még nagy mértékben rejlő igaz zsidó értékeknek és lehetőségeknek az ősi zsidó hűség irányában, nem a szavak és szólások, hanem az áldozatos

közösségekben megbizonyosodó, a gyakorlati életben megvalósuló vallási hűség számára.

És most azt kérdezzük: lehet-e ezen egész gondolkör, az élő zsidóság valóságának, vagy a haladó zsidóság halódásának kérdését, ezt a komoly, a vallási zsidóság létét érintő problémát összefüggésbe hozni — gazdasági momentumokkal? Függhet-e a mai elvi felfogásunk a zsidóságról a gazdasági élet eshetőségeitől? Függhet persze az egyes áldozatkészségének mértéke, amelyet befolyásolhatnak a gazdasági viszonyok, sőt meg is ingathatják egyes esetekben az egyik vagy másik gyöngelékű hívő vallási hűségét. De függhet-e az igazság, az elvi álláspont, a vallási meggyőződés a gazdasági élet ingadozásaitól? Hagyományhűek vagyunk, ha a gazdasági viszonyok kedvezők és „haladunk“, ha a gazdasági viszonyok kedvezőtlenek! Mi el tudunk képzelni egy ideális érületből fakadó „haladó“ irányzatot is, amely példának okáért a gyakorlati köteleességteljesítést pótolni óhajtja a vallás erkölcsi tartalmának tudatával, a „Kijjum hamicvó“-t helyettesíteni akarja a „Táame hamicvó“-val. De ily durva materializmus és pusztán hasznossági szempontokból kiinduló felfogást eddig csak a vallásgúnyolók ajkairól hallottunk. Az ilyen felfogás ellen nem kell másképp tiltakozni, mint hogy leszögezzük azt elrettentő példa gyanánt.

Mert ennek a felfogásnak és az abból folyó gyakorlatnak az eredménye: a haladó zsidóság halódása.

Némely önfelelt pillanatban a „haladó“ zsidó nézi, bámulja csodálattal vegyes irigységgel a neki elérhetetlennek tetsző vallási hűséget egy másik táborban, egy bizonyos vallási romanticizmusban tetszelegve. Igen figyelemreméltó ez a mellékhatása a haladó „haladó“ irányzatnak, amely az ősi zsidóságot teljesen megigenelni nem tudó, de vallási inaktivitását pirulva átérző lélek zavaros kedélyhangulatából fakad, amikor romantikus érzékenyüléssel magasztalja — az „orthodoxiát“. Pedig ami igaz, jogos és helyes, amit nem könnyes szemekkel, áhitatos tehetetlenséggel és babonás bámulással kell nézni — amint ezt csodálatosképpen sokan teszik —, hanem csak komoly elhatározással lehet elismerni és követni.

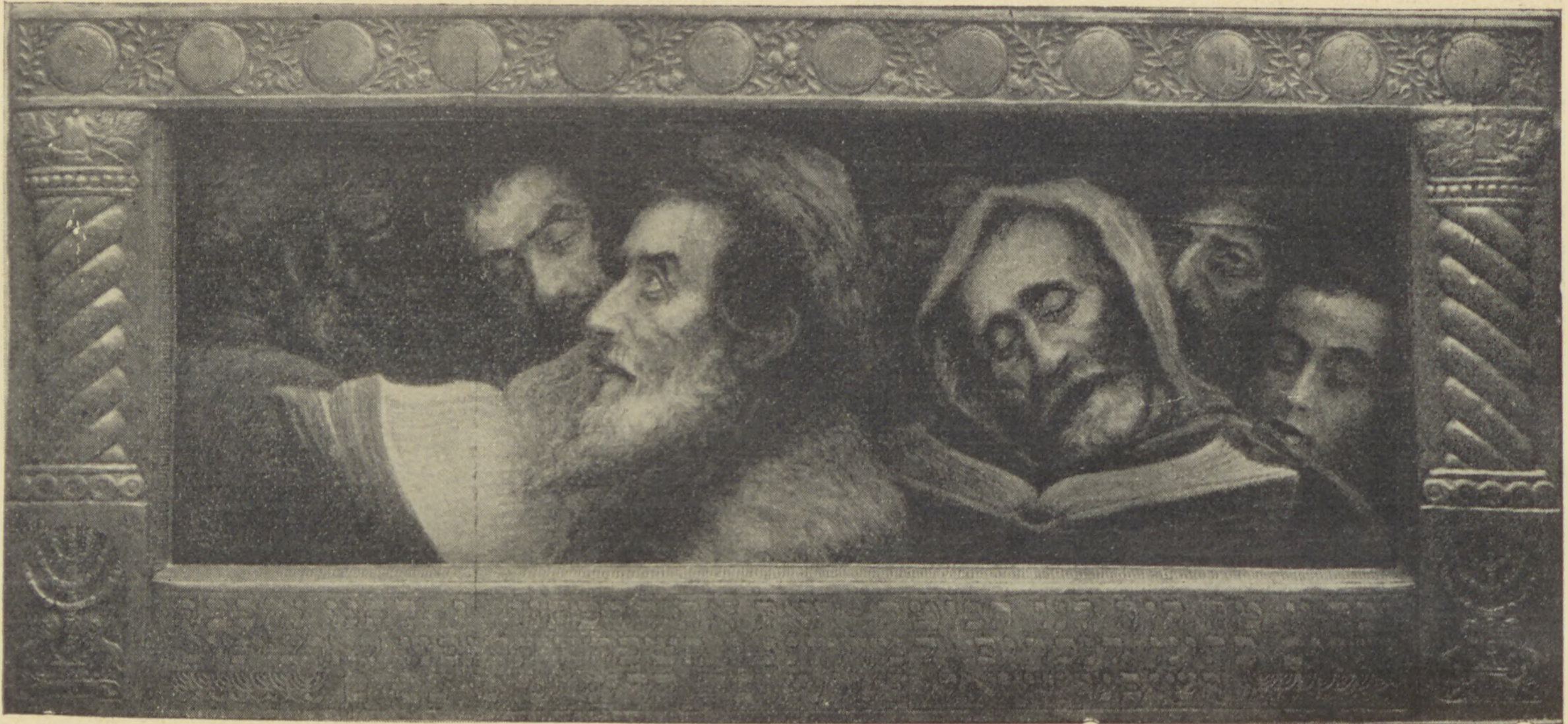
De ha az ősi zsidó Törvény abszolút érvényét és minden körülmények között való érvényesülését elismerjük, mi lesz akkor a kultúrával, mi lesz a modern gazdasági élettel, mi lesz a társadalmi kötelezettségekkel? Mi nem idézünk itt kétségbevonható szólamokat, nem idézzük Vázsonyit, aki különben élete utolsó szakában óriási lépésekkel közeledett a tradícióhű zsidósághoz és teljes megértéssel volt iránta. De rámutatunk egy fölemelő élő valóságra, a magyar közéletnek Isten kegyelméből még élő és működő, európai fajsúlyú és az egész világ tiszteletétől övezett bölcs aggastyánára, Magyarország nagy fiára: Apponyi Albert grófra, aki legutóbb a Népszövetségben Palesztina zsidó-

ságának védelmében mondott humánus beszédével is oly nagyszerű dokumentumát adta igaz emberi nagyságának, aki a szigorú katolicizmus iránti teljes elvi és gyakorlati hűsége mellett a legmagasabbfokú kultúra birtokosa; aki páratlan európai műveltségét, mély bölcsességét, liberális felfogását és megingathatatlan igazságérzetét össze tudta egyeztetni vallásának szigorú tételeivel és követelményeivel és államférfiúi tevékenységében sohasem sértette meg vallása szigorú szabványait. És ha szükség van, hogy példákat sorakoztassunk fel a mi szerény körünkben, hát ott van a számtalan-szor említett példa: a németországi hitű zsidóság, mely minden felületes érvelést lefegyverez. Sőt még oda sem kell mennünk példát keresni arra, hogy nem kell lemondanunk a kultúráról és hogy ha benne is élünk a jelenkor kedvezőtlen gazdasági viszonyaiban, mégis megvalósulhat az élő, az igaz, a teljes és csorbítatlan zsidóság. Hiszen itt él ugyanazon közösségben egy nagyszámú, a hagyományos zsidóság elveihez és szabványaihoz híven ragaszkodó csoport, mely mégse mond le a kultúra előnyeiről és nincs mentesítve a gazdasági viszonyok hátrányaitól. Igen sok problémát egyszerűen old meg a gyakorlat és gyakran minden elméletnél többet ér egy kis gyakorlati próba.

A Félelmetes Napok lelkeket szántó hangulatában csak hadd harsogjon a számotkérő sófár. Csak nemes lélek az, kit az önvád marcangol és a zsidó közösség se térjen ki a harsogó sófár hangos szava elől. A haladó zsidóság komoly tanulságait értékesítsük az élő, a viruló, a való zsidóság javára.

Prof. Schatz (Jeruzsálem): Debora a prófétaasszony

Prof. Schatz (Jeruzsálem): A Kothel-Maarabiák

Telekes Béla:

Dávid király 148. zsoltára

Dicsőítsétek az Urat, Urunkat a mennyben!
 Dicsőítsétek a magasságban őt
 Oh, minden angyalainak éneke zengjen,
 Minden seregeivel egyetemben
 Dicsőséget neki színe előtt.
 Dicsőítsétek, örökre dicsérje tündöklésetek
 Te nap, te hold és mind ti csillagok!
 Ti mennyek minden országai dicsőítsétek
 S ti fellegekben szálló nagy vizei az égnek
 Mind az Ő dicsősége felől daloljatok!
 Mert Ő szólt és meglettetek szavára
 És mindörökre megerősített
 S hogy mindegyitek ő útját bizton járja,
 Rendet szabott tinektek bölcs tudása
 Változhatatlan örök törvényeket.
 S dicsőítsétek Őt, ti földi teremtmények
 Mélység bálnái a vizek mélyeiben
 S tűz és jég, hó, gőz mind dicsőítsétek
 S ti szélvészerek, szolgálai az Ő szent igéjének
 S ti hegyek s minden halmok áldjátok lelkesen.
 S áldjátok ti gyümölcsfák s erdői ciprusoknak,
 És áldja minden állat, ha szelidfajta, ha vad!
 S áldjátok csúszómászók s ti szárnyal
 megáldottak
 S ti királyok és ti népek, óh egybe hadd
 toborozlak
 Föld fejedelmei, birái, áldjátok mind az urat!
 S föld minden ifja s szüze és véne s csecsemője
 Mind, mind dicsőítsétek a nevét szüntelen,
 Mert csak az Ő neve magasztos mindörökre
 És az Ő dicsősége elárad tündökölvé
 Az egész földön s minden mennyeken!
 S fölmagasztalja népe erejének
 Letörhetetlen szarvát a dicső.
 Magasztaljátok Őt, dicsőítsétek
 Minden kedveltjei, Hozzá hű vitézek,
 Izrael fiai, Uratok Istenetek Ő!

Martin Buber:

Az újesztendei prédikáció

Baalsem legendájából.

Delelőn állt az újév első napja és sófárharso-
 gástól zengett a lég. Szerteszét hangzott a
 zengés, sőt akadtak tanítványok, akik
 szinte látni vélték, amint a hangok külö-
 nös, izzó fénycsóvát vetettek a koraőszi nap szür-
 kületébe.

Baalsem házában a tanítványok körülülték
 az ódon, hosszukás asztalt, mely ma szinte meg-
 hazudtolva korát, a szokottnál erősebben állt a
 lábán. Egyesek kifelé néztek, a fénycsóvákön
 merengve, mások a megfeketedett falakat bámul-
 ták, mintha azt várnák, hogy a következő pillan-
 natban szétnyilnak és kitérülnek előttük a Titkok
 Birodalmi.

Az asztalbontó áldás véget ért és Baalsem
 megkezdte újesztendei prédikációját. A tanítvá-
 nyok nem tudtak arcába nézni, de ha be is hunyták
 a szemüket, minden szó képpé lett előttük,
 villám az egyik, feneketlen mélység a másik és a
 harmadik csendes és tiszta volt, mint Isten szere-
 tete a világ iránt. Az ifjak, az aggok behunyt
 szemmel ültek ott és hallottak és láttak.

És Baalsem beszélt. Finom ércsengéshez volt
 hasonló Baalsem hangja és csak áhitatos imádság
 közben ujjongott fel néha, mint a csalogány csat-
 togása. De újév napján hangja új volt és meg-
 változott. A sófár élt benne és emberi hanggá lett.
 A Tekia ébresztő rivalgása zendült és megrendít-
 tette a lélek kapuját. S a megszabadult lelket a
 hullámzó Sevarim ölelte át, mint a vágy reszke-
 tése. S az ujjongó Terua felragadta, fel a meg-
 váltás felé.

S az ige, melyről Baalsem szólott, az új-

esztendő igéje volt: Zendítsd meg nagy sófárodat, szabadulásunkra!

„Zendítsd meg nagy sófárodat“ így kiáltott az Urhoz, „midőn beteljesül az esztendő körfutása és minden dolgok lelkei megmerülnek a Homályban, hogy újjászülessenek.“ Lásd, gyermekeid megkorhadtak a viharok szelétől. Lásd, az izzó pusztaság kiszikkasztotta velejüket. Ime, midőn bezárul az esztendő köre, s a forduló éj sötétjének hullámai már elborítanak, zendítsd meg nagy sófárodat, ó, Uram, újjászületésünkre.

Kínjaid meggyötörték kezünket, míg gyengék lettek az életre. Száműzetésed hajtotta lábainkat, hogy szilárd földön is már reszketők. Te küldted a férget szívünkbe, hogy szétörlődjék, mint a veszendő lomb. Küldötted homlokunkra tette kezét, hogy jéggé fagytak gondolataink. Zendítsd meg nagy sófárodat, ó, Uram, szabadulásunkra!

Az Ur angyala megragadott az éjjel és kivezetett s én álltam az ürben, s rettentő súllyal nehezedett vállamra az éj és az éj alul elborította lábaimat. S az angyal szólt: „Ime, láss!“ és a sötétség oszlott, s én fényes ürben lebegtem és szemeim megnyílottak. Ime, kör volt két szakadék között, keskeny, kerek párkány. S a kör kerületén belül vörös volt a szakadék, mint egy vértenger s a körön kívül fekete mélység tátongott, mint az éj tengere. S én láttam, ime, egy ember járt a párkányon, mint a vak, lábai tétováztak és gyöngye két keze jobbról és balról a mélységet érte és keble üvegből volt, s én láttam szívét, hogy reszket, mint veszendő lomb a szélben és homlokán a jég jele volt. S az ember csak egyre járta útját a párkányon, nem nézett se jobbra, se balra és már közelgett a kör végéhez, mely egyszersmind az eleje. S én kiáltani akartam neki, de a látomás megbénította nyelvemet. És az ember hirtelen föltekintett, nézett jobbra és balra, megtántorodott és a mélységekből ezer kar nyult feléje, hogy megragadják. Ekkor az angyal megérintette ajkamat, nyelvem felszabadult és felkiáltván, így rivaltam az emberre: „Bontsd ki szárnyaidat és repülj!“ És ime, az ember kibontá szárnyait, a gyengeség és dermedtség elmúlt tőle azon nyomban, lábai alól eltűnt a párkány, a véres szakadékot elboríták Isten kútforrásai, s a sötét mélységet betölté Isten világossága, egyenest előtte pedig kitérült az Ur városa.

Lássátok, körforgás az év. Keskeny, kerek párkányon járunk két szakadék között és nem látjuk a szakadékokat. De ha a párkány végére értünk, mely egyszersmind az eleje, félelem és rettegés tör ránk, mint az Ur viharja, az Ur villáma csattan át a mélységeken és megvilágítja azokat, mi meglátjuk őket és megtántorodunk. De felbúg a sófár, megfogja lelkünket és elragadja és minden sófárzengés sok-sok lelket visz szárnyain. S a sófárhangok felcsaponganak az égig. Hallják az egek, félelem és rettegés szállja meg őket, mint az Ur viharja és a Világsófár megharsan. S a

Világsófár szárnyain hordja a lelket, mely a mi lelkünkben született, s mely a Messiás lelke. És ő felcsapong a Titkok Birodalmáig szárnyával megüti a kaput, a kapu kitérül és ime, nincs többé kapu, nincs többé fal, hanem ott fekszik az Ur városa.

Zendítsd meg nagy sófárodat, ó, Uram, a Lélek születésére!“

Baalsem hangja olyan volt, mint a sófár, míg nem elhallgatott. Akkor fölkelte és kamrájába ment, bezárkózott. És egyszersmind fölkeltek a tanítványok és elmentek. Mint az alvajárók rőták az utcákat, vaktában, mélézva. Volt a városon kívül egy kis házuk, ahol gyakran összegyűltek, hogy az örökkévaló dolgokon merengjenek. Most is ide tartottak és a Hang szárnya lebegett felettük.

Élt azonban Baalsem házában akkortájt egy fiúcska, Joszef nevezetű, de mindenki csak Joszele néven nevezte őt. Midőn mestere kamrájába vonult, társai pedig a város szélén lévő házukba mentek, ő egyedül maradt a hosszú asztalnál, mert fiatal volt még ahhoz, hogy a többieket elmékedésük helyére kövesse. Amint ott ült a megfeketedett falak között, vállain érezte a Hang szárnyait. S midőn késő délután az első rőtbarna árnyékok reszkettek a fehér asztalterítőn, Joszele arcát tenyerébe rejtette, mert félt a Hang szárnyaitól, melyeket vállán érzett. Összeszorított

Prof. Schatz (Jeruzsálem): Kabbalista

Der Kabbalist

ujjaival eltakarta a szemét, úgyhogy csak sötétséget látott, de a sötétségben fénysugár villant fel, s dalolni kezdett, mint a Hang, amelytől félt. És Joszelet hirtelen hatalmas érzés árasztotta el, mint a sokáig visszafojtott könnyek kitörése: Most, most jön a Messiás. És a szoba kitárult, eltűntek a falak, előtte fényesség volt, mely mindent betöltött, mint egy éjszakai nap ragyogása. És Joszele a fény felé szaladt. De elébe meredt az ajtó, mint egy bántó, ébresztő fájdalom. S e pillanatban a gyermek szeme megnyílt; keskeny párkányon állott, két szakadék között, előtte elcsattant az Ur villáma és ő elrémült és megtántorodott. De akkor, mintha kerubok ragadták volna meg, felbúgott a Hang, a Fényesség szívébe csapott és fellobogott. És Joszele kinyitotta az ajtót és kiszaladt, keresztülfutott a város utcáin, lélekszakadva rohant, mig-nem a tanítványok házához érkezett. Itt megállt és torkát megnyitván, így kiáltott: „A Messiás!” De körül csend volt, csak az ő szava zengett és elhangzott és élt és olyan volt, mint a Hang, melynek szárnyait a vállán érezte. Szemét nézésre erőltette és igyekezett, hogy lásson. Im, társai a ház küszöbe előtt nagy, széles félkörben ültek és ajkuk néma volt és pillantásuk a távolba merengett és nem mozdult senki sem. És Joszele hallotta hangjának kiáltását: „Most, most jön a Messiás!” és hallotta, amint hangja elhal a némaságban. Ime, a gyermek lelke fölrebent a Hang szárnyán, odaszállt egy tanítványhoz, keblére simult és Joszele így szólott: „Nachum, emlékszel-e még arra, midőn szombattól szombatig böjtöltél és a Messiást hívtad? Emlékszel-e még, mikor én az utolsó napon hozzád jöttem és te a földön feküdtél és homlokoddal a küszöböt verted, akkor együtt, hogy sírtunk és imádkoztunk? Ime, jön a Messiás!” De amaz hallgatott. És a lélek elfordult, a másikhöz szállt, átölelte a nyakát és Joszele így szólott: „Elimelek, láttalak egyszer, amint a tűz felé hajoltál, hogy a láng fűrtjeidet perzselte és ajkad suttogott: Messiás. Láttalak egyszer, amint fölemelted kezedet és karodat az égre tártad és ajkad suttogott: Messiás. Elimelek, Ó közeleg!” De amaz hallgatott. És ismét elfordult a lélek, a harmadikhoz szállott, megsimogatta a kezét és Joszele így szólott: „Jehuda, hallottalak, amidőn a vizeket bővölted és sötét varázsszókat suttogtál a síró szelekbe. A bűbáj elfolyt a folyóvizekkel és a varázsszókat elhordták a szelek. De most, Jehuda, figyelj, most jön Ő; hallod, amint közeleg? Jehuda, jer, menjünk elébe.” De amaz hallgatott. És Joszele társaira nézett és rájuk tekintett az ő lelke és látta, hogy azok nem hallják az ő beszédét és látta, hogy hallgatják a távoli lépteket. Ott ültek hosszú, félkörű sorban és figyelték a távoli lépteket és a messzeségbe néztek. Ekkor Joszele egyedül érezte magát és a Magányosság a nyakára tette kemény, hideg kezét és ama kéz karmai a húsába vágtak s a nyakára nehezült a kéz, mint egy hatalmas, eleven, mar-

cangoló pecsét. És Joszele látta, amint szívéből kiszállt a Fényesség és ellobbant a szeme előtt. És Joszele érezte, amint vállán a szárnyak összezúgorodnak és lehullnak. És Joszele szólani akart, de torkából nem jött hang. És Joszele távozni akart, de lábai megnehezedtek. És Joszele leült a többiek közé és hallgatta a távoli lépteket.

Igy ültek estig, míg feltűntek a csillagok. És ekkor elhagyta őket a lélek és visszatértek a városba. És Joszele kamrácskájában állott, hasonlóan a vakhoz, lába tétovázott és gyöngye két keze jobbról és balról a mélységbe függött és reszketett a szíve, mint veszendő lomb és homlokán a jég jele volt.

Fordította: G. Gerő László.

Tisztelet adassék . . .

Tisztelet adassék a szent földi chalucoknak, akik makkabeusi hősiességgel védelmezték meg a véres verejtékekkel visszazszerzett ősi birtokot a felbujtogatott támadók sokszoros túlerejével szemben. Ezek a chalucok, a vélt vallási lazaságuk miatt sokszor gáncsolt fiúk és leányok, bibliai hűséggel, életük feláldozásával védték Jeruzsálem ó-városának arabok közé ékelt zsidó negyedét, a „Száz Kapu” jámbor talmudistáit és a Kólel aszkéta rabbijait és kabbalistáit. Nekik köszönhető, hogy Jeruzsálem nem jutott olyan sorsra, mint Chebron, ahol nem volt új jisuv sem a városban, sem a környékén és így teljesen védtelenekre vetette reá magát a kegyetlen mészárlók elvadult hada.

Tisztelet adassék az oxfordi diákoknak, akik csoportos nyári zarándokútra mentek a Szentföldre és mikor látták a katasztrófa kitörését, önként fegyvert öltöttek a szorongatott zsidók segítségére, angol hazájuk dicsőségére és hősi elszántsággal, evangéliumi szeretettel védték az ártatlanul megtámadottakat, míg többen megsebesültek közülök, egyikük pedig ott lelte sírját az Ó- és Új-Szövetség földjén.

Tisztelet adassék a nem kisszámú lovaglelkű araboknak, sejkének és fellachoknak, akik a Korán szavát követve, oltalmat nyújtottak zsidó testvéreiknek, különösen a gyermekek falvának, kenyeret vittek az éhezőknek, vizet a szomjasaknak és kiállva házuk küszöbe elé, odakiáltották a vért szomjazók felé: „Csak a holttestünkön át!”

Tisztelet adassék mindnyájuknak, akik a Tóra, az Evangélium vagy a Korán szellemében cselekedtek, s kik a Genezáreth partján, Tibériás városában együtt tanakodtak a vész napjaiban, hogy elhárítsák az embergyalázatot, akik mind vigaszul és fölemelésül szolgáltak e sujtott szomorú időben, hogy az ember mégsem porban fetrengő féreg, hanem föl tud szárnyalni a magasba is, azokra a magaslatokra, amelyekről a megváltás prófétái álmodtak a Biblia országában, — testvériségről, szeretetről, örök békéről . . . P. J.

A CHEBRONI JESIVA

A letragikusabb sors érte a chebroni jesivát, amelynek mintegy harminc növendéke és több rabbija esett áldozatul az arab pogromnak. A talmudiskola az orosz Szlobodkán folytatta működését, ahol csodálatos módon megmenekült Petljura és Denikin fehér csapatainak iszonyatos vérengzéseitől. Mikor a Szentföldre tette át székhelyét, választania lehetett a tiszta zsidó lakosságú „Petach Tikva“ és az arab fanatikusokkal tele Chebron között. A jesiva növendékei Chebron mellett döntöttek, mert annak klímája jobban felelt meg körülrajongott öreg mesterük egészségének. El se tudták képzelni, hogy a Machpéla-barlangnak, a zsidó patriarkák szent sírhelyének ilyen közelsége ne nyujtana kellő biztonságot az ő jámbor, tiszta életüknek.

A chebroni Jesiva aranykönyvének díszoklevele. Jedidja Seelenfreund műve

A chebroni Jesiva növendékeinek és mestereinek legutóbbi csoportképe. Lent a Szentfal, Ráchel sírja és a chebroni Machpéla

Patai József:

A héber költőkért, zsidó művészekért és a feltámadt nyelvért

— A zürichi cionista kongresszuson el nem mondott beszéd. —

A hajnali órákig húzódó ülések túlnyomó részét lefoglalták a „Jewish Agency“ körül támadt nagy bonyodalmak, úgy hogy a kulturkérdésre szánt időt hirtelen megrövidítették és számos előjegyzett hozzászólásnak el kellett maradnia. Erre a sorsra jutott alábbi felszólalás is, amely a palesztinai héber sajtó számára adott interju formájában került nyilvánosságra.

Ha csak a magyarországi „Landsmannschaft“ nevében akarnék szót emelni, úgy érzem, alig volna jogom igénybe venni a kongresszusnak oly szűkre mért idejét. Hiszen a magyarországi „Landsmannschaft“ oly kicsiny, egyike a legkisebbeknek a kongresszuson. De van egy nagy „Landsmann“-unk, egy halhatatlan földünk, akire mindig büszkén hivatkozunk: Herzl, aki ezt a kongresszust is teremtette.

És ha kérdezzük: hogyan jutott Herzl hozzá, hogy ebből az asszimiláns milióból kiemelkedve ily nagyot, ily zsidót alkosson? A felelet egyszerű:

Mert költő volt! „Poeta nascitur.“ A költő születik. És nem kérdés, hol és hogyan jön a világra. Herzl költő volt és az ő költészetéből valóság lett. Aminthogy költő volt másik nagy földünk is: *Nordau.*

És ha visszatekintünk a múltba, ott találjuk mindenütt a zsidó nép költőit a mozgalom élén. Nem a politikának, a szervezésnek, az adminisztrációnak, ami mind nagyon fontos, hanem a szellemnek élén. *A lendületet, az eszmét, a szívet a költők adták.* Ha arra hivatkozunk, hogy Cion mindig elevenen élt és hatott imáinkban, pijutjainkban, bizonyos, hogy a poéták, *az ismert és ismeretlen költők voltak azok, akik a nép sóvárgását poézissé alakították. Poézissé, mely valóságot alkotott a történelemben.*

És ez a költészet nemcsak a nemzeti ébredés idejében élt, nemcsak a Juda Halévik, az Izrael Nadzsarak korában, hanem a nemzeti ellanyhulás idejében is. Ezerféle formán és kanyarodáson keresztül kereste az utat a nép szívéhez, hogy a nemzeti érzés ébresztőjévé válhasson.

Nincs itt a helye, hogy irodalomtörténeti fejtegetésekbe bocsátkozzam. De Herzl a kongresszust nemcsak pártok és viták csatamezejének gondolta, hanem elsősorban *a zsidó nép nevelőjének.* És azt hiszem, hiányos nevelés, ha mi itt, ahol annyit beszélünk zsidó megújulásról és zsidó újjászületésről, nem emlékeznénk meg a héber költőkről. Nemcsak a multnak, hanem a jelennek költőiről is!

Az az érzésem, mintha a jelenkor héber költői oldalt állanának a mozgalomtól — és nem az ő hibájukból. Itt a teremben ül mandátum nélkül, mint „distinguished foreigner“ egy költő, kinek a neve a héber poézis történetében örökké fog világitani. — Miért ne nevezem néven, mikor meggyőződése, hogy nevének hallatára az egész teremnek fel kell emelkednie tiszteletadásra: — Saul Csernichovszky! És itt ülnek a teremben többi poétáink, Zalmán Schneur, Jakob Cohen, Steinmann és még többen, szintén mandátumok nélkül, mint „előkelő idegenek“. Még arra sincs joguk, hogy a kongresszus tanácskozásaiban résztvegyenek. Még a zsidó kultúra kérdéseiben sem! Elnöki üdvözlőszavak sem köszöntötték őket vendéglátás jogán. Nem illő-e, hogy „a könyv népe“ példát mutasson arra, hogy tiszteli a könyv alkotóit, becsüli szellemi munkáit, akkor is, ha nem kívülről, idegenből hozzák magukkal az Einsteini presztizst, akkor is, ha a héber renaissance keretei belső szűk korlátok közé szorították zsenijüket!?

Nem kell-e a cionista szervezetnek is demon-

Prof. Schatz (Jeruzsálem): Ünnepköszöntés

strálnia, hogy nem veszejt el a lényegét az adminisztrációban, hanem mindenek fölött értékeli a szellemet?

Ez azonban nem a kifelé való demonstráció kérdése csupán. „Nincs már szükség demonstrációra“ lett a jelszó. És a sajnálatos eredmény, hogy a kongresszuson ma kevesebbet ápolják a hébert, kevesebbet beszélnek héberül, mint azelőtt! Holott tisztában kell lennünk azzal, hogy a cionista mozgalomban nemcsak az a példabeszéd áll, hogy „im én kemach én tóra“, hanem fordítva is: „im én tóra, én kemach“ — „ha nincs szellem, nincs liszt“. Ha nem ápoljuk a szellemieket, nem kapjuk az anyagiakat sem.

Nem új dolog, hogy a cionizmus nem az egész zsidókérdésnek a megoldása. Legjobb reményeink teljesevé mellett is 15—16 millió zsidó a diasporában marad. És mi más köthet össze, mint a szellem? Hiszen már amerikai testvéreink is ismételt panaszolták ezen a kongresszuson, hogy már belefáradtak az adminisztráció száraz munkájába és lelket keresnek és követelik, hogy ne csak pénzt kérjenek tőlük folyton-folyvást, hanem lelket is!

Egyetlen egy ízben volt szó a kongresszuson költészetről, amikor az egyik delegátus szép szólásmódként annak a jámbor óhajnak adott kifejezést, hogy a héber költők ne énekeljenek többé szép szemekről, szép virágokról, hanem csak a zsidó feltámadás nagy eszméjéről! — Én alig hiszem, hogy a magas kongresszus vagy az igen tisztelt exekutiva irányíthatná a múzsa szárnyalását. De az itt szónoki frázisként elmondott gondolatnak a mai Palesztina két nagy költője — hadd hangozzék el az ő nevük is itt a kongresszuson: Avigdor Hameiri és Uri Cvi Grinberg — fenséges versekben adott erőteljes kifejezést. Ám kérdem, mit tettünk mi, hogy ezeknek a költőknek lehetővé váljon, hogy itt megjelenhessenek és a „kibuc galijoth“ lélekemelő mozzanataiból inspirációt meríthessenek?

Vajjon várniok kell-e a héber költőknek, míg haláluk után — Ussiskin szavával — „kódóst ugrálnak“ utánuk és teljesül a zsidó szállóige: „acharé-móth — kedósim“, — „haláluk után szentté avatják?“

Minden kis nemzetnek, kis kultúrájú népnek is van „takciv“-ja, költségvetési előirányzata költészet, irodalom, művészet támogatására. Szerencsésebb népeknél külön minisztériuma van a művészeteknek. És itt az ötezeréves kultúrájú zsidó nép kormány-fórumán egyforma mostohán bánnak költőkkel és képzőművészekkel. Egyetlen egyszer esett említés a művészetről, amikor valaki ugyancsak hatásos frázisként el merte mondani, hogy „hol vannak a mi művészeink? Kicccset festenek, ahelyett, hogy Cion újjászületését vetítenék a vázsonra.“ Ez a mondat volt az egyetlen támogatás, amelyet a kongresszus a zsidó művészetnek juttatott! De vajjon ki nyult a hóna alá azoknak a

Prof. Schatz (Jeruzsálem): Havdala

nagytehetségű zsidó művészeknek, akik valóban teljes elhagyatottságban, nyomorral és szükséggel folytatott hősi küzdelem közepette nagyot, szépet, zsidót alkottak Cionban és a Galuthban egyaránt? Ki küldte őket a Szentföldre, inspirációt meríteni, hacsak nem indultak maguk, mint a művészet meztelen lábú chalucai szenvedni és utat törni? Mit várhattak tőlünk, akik Palesztina egyetlen nagymúltú művészi iskoláját, a Becalélt cserbehagytuk és csödbe engedték?

És ugyanígy van a héber költészettel is. Tétlenül nézzük a hebraizmus hanyatlását a galutban. A diaszpóra egyetlen héber napilapja megszűnt és nem bír feltámadni. A cionista szervezet hivatalos héber hetilapja Londonban, bizonyára szintén anyagiak híján, nem bír úgy kiterjeszkedni, hogy szélesebb bázisra fektethesse működését. Jelentékeny héber költők elfordulnak a héber nyelvtől, mert nem találnak műveik számára kiadót. Legsúlyosabb problémáink egyike ez, a zsidó jövőnek egyik legnagyobb veszélye. Foglalkoznunk kell vele és nem a kongresszus utolsó órájára hagyni — formai elintézésre.

Prof. Schatz (Jeruzsálem): Lulav-lengetés

Nem lehetetlenségek legyőzéséről van szó. Egyetlenegy kolonistának letelepítési költségeivel ki lehetne adni például Hameiri összes költeményeit. És elvégre, egy héber költő is érdemes a kolonizálásra! A költő is megtölti az országot. A költő letelepedése is „Jisuv Erec Jisrael“! És talán az ő szellemi munkája is töri az ugart azoknak, akik önfeláldozó fizikai munkájukkal a tiszta poézis magaslataira emelkednek. azoknak, akik „könnyel vetnek és dallal aratnak!“

„Kitágított Jewish Agency“ alkotásáról van szó. Nos, ki kell tágítani annyira, hogy a héber költőknek és zsidó művészeknek is jusson hely benne!

Meg vagyok róla győződve, hogy a „Jewish Agency“ nemcsak pénzzel fogja gazdagítani a mozgalmat, hanem szellemmel is. Arra kell törekednünk, hogy a héber kultúra felvirágoztatásához is vezessen! Hiszen a multban művelt keresztények, tudós humanisták is előmozdították a héber kultúra és tudás terjesztését, miért ne segítenének ebben szívvel-lélekkel nem-cionista zsidó testvéreink?

Jabotinsky költői magaslatról szolt a sékel fölemelő hatásáról. Be kell vinni a köztudatba, hogy nemcsak a zsidó sékel, hanem a héber szó is ilyen fölemelő hatást idéz elő az új zsidó lelkében. Pénzt adni a diaszporában Palesztina számára: áldozat. A Szentföld nyelvét megtanulni a diaszporában: szintén áldozat. De mindkettő egyformán szent és fölemelő áldozat a zsidó számára.

Be kell vinni a köztudatba, hogy minden héber szó, melyet a lélek perselyébe dobunk, szintén csengő arany, amely, miként a kékfehér Keren-Kajemeth-persely pénzdarabja a szép legendában, hegyen-völgyön és titkos barlangokon keresztül gurul, gurul, gurul, míg el nem jut Erec Jisraelbe.

A mi kötelességünk odatörekedni, hogy a „Jewish Agency egyszersmind „Hebrew Agency“ is legyen!

Prof. dr. Joseph Klausner

a jeruzsálemi héber egyetem tanára:

Boris Schatz művészete

Pompás ajándékot adott nekünk prof. Schatz. Harminc szines képet. Hadd méltassák a műkritikusok a szobrászatban és festészetben kifejtett működését. Ez nem az én szakmám. Én olyan szempontból akarok prof. Schatz műveivel foglalkozni, amelyet a műkritikusok bizonyára figyelmen kívül fognak hagyni, hisz nem is tartozik rájuk.

A képzőművészetekben, épúgy, mint a zenében és tudományban, kétféle tehetség létezik. Az egyik csakis a maga számára alkot, a másik a köz számára. Az első egoisztikus, míg a második bőkezű, tanít, oktat, új irányokat teremt. Ilyen tehetség prof. Schatz. Ő nemcsak szép és magukért értékes műveket alkot, az ő művei új irányt, új

Tiseabeav a Siralnak falánál Prof. Boris Schatz műtermében olajfestménye mellett Tiseabeav an der Klagemauer

áramlatot jelölnek. Mostani kiállítása nemcsak hatalmas teremtő erejéről, hanem alkotásainak újszerűségéről is tanuskodik. Előttünk van a képek hosszú sora. Én három csoportba osztanám fel őket:

1. *A zsidó szellem galuti maradéka.* Nem akadt még művész, aki annyira átérezné és kifejezésre tudná juttatni a galutbeli zsidóság rejtett és elnyomott nemzeti-emberi érzéseit, mint prof. Schatz. Ide tartoznak a Lulov-lengetés, a Szombatfogadás, a Havdala stb. Ha nem is találjuk ezekben a teljes nemzeti lelket, hisz ennek fényéből és ragyogásából oly sok veszett el a Galutban, mégis, ami megmaradt a prófétai szellemből a sok üldözésen és elnyomáson át, az tisztán kicsillan ezekből a szenvedő-lelkiséggel átítatott képekből. El kell olvasnunk önéletrajzát, ezt a tragikus mélységeivel szinte egyedülálló önéletrajzot és akkor megértjük: csak aki úgy szenvedett a galutban, mint Schatz, az bírja annyira megszeretni népét, csak az bír annyira összeforralni vele.

2. *Vágyódás a megváltás után.* A zsidóság csak a megváltás utáni vággyal tudott fennmaradni a galutban. Ezt is meg tudta Schatz festeni nagyszerű művészi alkotásokban. Ilyenek a Tisab'av, Éjfél, Mikor lesz a csodás vég?, Jizkor, A Kotel-maaravi előtt, A kabbalista. Mindezekben a képekben egy régi sóvárgás jut kifejezésre: Mikor oszlik el a galut éjjele és mikor száll fel a

megváltás hajnala? Mikor lesz a csodás vég? „Meddig lesz még sírás Cijonban és gyász Jeruzsálemben?“

3. *Történelmi alakok.* A megváltás szükség-szerűsége belevésődött a szivekbe. Hatalmas, grandiózus történelmi alakjaink felejthetetlen emléke bizalmat öntött a lelkekbe. És a nép nagyaiban Schatz megtalálja a lázadó nemzeti érzést, de a könnyfakasztó gyászdalokat is, melyek a megváltás, megsegítés és újjászületés utáni vágyban oldódnak fel. Megalkotja nagy műveit, melyek örök nevet szereztek számára, a Matitjáhut, a Juditot, a Jezsajást, a Debórá, az Elijáhút, a Jeremiást. Hárman közülök a nagy buzgók, akik karddal kezükben buzgólkodtak Izrael Istenéért, a negyedik a nagy gyászoló, aki azonban gyászdalaival is a kétségbeesett népet ébreszti, keltegeti. Schatz Elijáhúja pedig a Messiás nagy sófárjának megfúvója, a nép és a föld szabadságát hirdető próféta.

Schatz zsidó művészszívében helye van az újjászületés összes nagyjainak. Mindegyikben a megváltás gondolatát kelti életre.

Az újjászületés álmodója Schatz. Fantasztikus könyvében, a „Felépített Jeruzsálem“-ben csodás álmot lát, az új országról, a megváltás beteljesüléséről. Hite tiszta és szilárd. Alkotó szelleme zseniális, utólérhetetlen. Ez a harminc olajfestmény ragyogó tanúságot tesz róla.

Héberből fordította: Patai György.

Prof. Boris Schatz (Jeruzsálem):
„Hang kiált a sivatagban: egyengessétek az utat!...“

Prof. Boris Schatz: Képeim elé

Ezeket a képeket, melyeket a *Mult és Jövő* bemutat, az elmúlt évben festettem, a szabadság rövid óráiban, amikor pihenni hagytak a „Becalél“ fentartásának küzdelmei és gondjai. Legtöbbjét már régebben plasztikus formákba öntöttem, reliefekbe, melyek azóta már ismertté lettek a világon. Azonban a szobrászat komplikált technikájával nem oly könnyen hozzáférhető, az én célom pedig, hogy föltárjam mindenki számára népünk lelkét, mely prófétáinkban, ünnepeinkben, szokásainkban, örömeinkben és fájdalmunkban megnyilvánul. Azért kíséreltem meg érzéseimet képekben kifejezni és mintegy kíséreltül domborművű kereteket is adni a mi művésztünk stílusában és szellemében. Szívemből alkotam és „ami szívből fakad, az szívbe hatol.“

1. *Jezsajás* (lásd műmelléklet).

Még nem száradt meg a föld a kiöntött vértől, a vad vérfürdőtől, mely csak most ért véget.

Még nem épültek föl az elpusztított városok romjai.

Még nem fakadtak új rügyek a fákon, még nem simultak el a gödörök és hasadékok a mezőkön.

Még sajognak kedvesek sírjai a szivekben.

Még ott járnak az utcákon a háború sebesültjei, örültjei, szomorodottjai, kábultjai.

A szétszóródás, a megtépzottság még ott remeg az életben, a családban és az ember összes alkotásaiban: az irodalomban, a művészetben.

És már újra felébred az emberben az állat. A Sátán újra elfoglalja trónusát és a szegény, szerencsétlen emberiség újra haláltáncra készül. Intrika és diplomácia viszályt hintenek a népek közé. Tudósok feltalálnak új eszközöket, hogy könnyebben lehessen nagy tömeg embert megölni, gázt, gépezetet, harci szerket.

Látomásomban megjelenik a próféta nemes alakja, Jezsajás, aki élénk állította még évezredek előtt a magas ideált:

„És lesz a napok végén... kaszákká kovácsolják fegyvereiket... és együtt lakik a farkas a báránnyal...“

2. *Deborah*. Még a homályos időkben, az emberiség napjának hajnalán, mikor a népek csak a pénzért vásárolható jószágot láttak a nőben, a mi népünk már mint anyát, mint testvért tisztelte őt, akin Isten szelleme nyugszik. Ősanyáink: Sára, Rebeka, Ráchel és Lea époly szentek nekünk, mint ősapáink: Ábrahám, Izsák és Jákob. Dina becsületéért testvérei vérüket ontották. Mirjam dalt énekel. Jefta leánya hálaáldozatul adja magát Izrael Istenének és Debórah bíraskodik Izraelen. „Ébredj, ébredj, Debórah, zengj dalt, éneket...“

3. *Lulov-lengető*. Ragyogó arccal, látnoki szemekkel áll a templom Szukot ünnepén, a Betakarítás ünnepén. Szeretettel, finoman fogja az eszrogot és Lulovot, a Hádár-fa gyümölcsét, földünknek, atyáink földjének gyümölcsét. Beszívja a kellemes illatot, Izrael földjének illatát és álmodik kék égről és a ragyogó napról, amely letűzött erre az Eszrogra. A galut keserősége, a kenyérkeresés gondjai eltávoznak szívéből. Ósei földjéről álmodik, ahol Jeruzsálem fel volt építve dombos magaslatain. És az ország minden sarkából özönlőtünk zarándokolva a Betakarítás ünnepére. Dávid dalaival ajkainkon és zöldelő palmaággal kezünkben.

És ajkai halkán súgják az áldást:

„A Lulov lengetésére...“

Feleki Sándor:

Világos és sötét ablakok

— Falumból. —

Éjjél. Az utcán ballagok,
Sötét, kis, álmos ablakok.
De fénylik egy-egy itt-amott,
Mint pislákoló csillagok.
Függöny sehol. Benézhetek.
Kis bölcsőben nehéz beteg.
Az anyja imakönyvbe néz
És a sok betű könnybe vész.
Amott is világos szoba,
Egy pillantást vetek oda.
Kopott bútor, kopott falak,
Könyvek közt görnyedő alak.
Az öreg rabbi még virraszt,
A talmudban keres vigaszt.
Már nincs gyermeke, hitvese,
Elszállt az élet, mint mese.
Más ház. Kis mécszláng lengedez,
Grün korcsmáros szobája ez.
Mit gyűjtött kinnal nappalon,
Előtte pénzből kis halom.
Koplal s foszlott gunyába jár,
Akár tél van, vagy hogyha nyár.
Csak méri éj s nappal a bort,
Fiának kell, mit összehord.
Pesten tanul most medikát,
Annak kell drága, új kabát.
Küld pénzt minden vasárnapon,
Rózsaszin utalványlapon.
Nem zúgolódik. Várva-vár,
Tán doktorrá lesz nyárra már.
Odább, a vén templom megett
Zsupfödde viskó integet.
Dohos odu, fala kopott,
Az öreg szabó lakik ott.
Éjjélre jár s még nem pihen,
A cérna fogy, fogy sebtiben.
Pihenőnap nincsen soha,
Éhes négy árva unoka.
Világos egy ablak amott,
A földön fekszik a halott.
Jobbról, balról egy gyertyaszál,
Síró asszonyok jajja száll.
S a férj ráborul: Istenem!
Elhagyott engem mindenem!
Éjjél. Az utcán ballagok,
Itt-ott világos ablakok.
De a fénylő ablak megett,
Nem a boldogság int, nevet.
Ugy érzem, hol fénycsóva int,
Gondsugarakból fonva mind.
Oly szomorú, oly bús e fény,

Kiséri jaj, foszló remény.
Csalóka mindez ablak itt,
Mögöttük egy-egy rab lakik.
A fénylő ablakok megett
Virraszt a könnyes szeretet...
A boldogság ott van jelen,
Hol vak az ablak éjjelen.
A sötét üveg mennyit mond:
Itt már pihennek, nincs ma gond!
Honnan nem árad fény sugár,
Az álomtündér oda jár.
Az ablakon át beoson,
Halkan simít a vánkoston
S az elfáradt nyugvók felett
Fon tarka, álomszőnyeget.

Prof. Schatz (Jeruzsálem): A rabbi áldása

Segen des Rabbis

A Tel-Aviv védelmében elesett hősök temetése

A SZENTFÖLDI ESEMÉNYEKRŐL számos levelet és fényképfelvételt küldtek be a *Mult és Jövő*-nek Palesztina különböző helyeiről. A leírások és fotografiák szivettépő részleteket tárnak fel a tragikus napok szörnyűségeiről. Ugy véljük azonban, hogy a zsidó sajtónak nem feladata véres szenzációk halmozása és idegborzongató kegyetlenkedések kiszinezése. A *Mult és Jövő* mellőzni kívánja ezt írásban és képből egyaránt. A feladat most: a továbbépítés nagy lehetőségeinek bátorító feltárása, a nagy lendülettel meginduló új élet biztató bemutatása.

„Építéssel segíteni!” — lett a világ zsidóságának jelszava. A hősök és mártírok nevét megőrzi a zsidó történelem. Az ő emlékükhöz legméltóbb kegyelet pedig a szentföldi építő-munka fokozott folytatása.

חברת אנגליא-פלשתינה
 עוסקת בכל עסקי בנין
 ירושלים תל אביב חיפה

היזם

מיתקן ביהדות היה אומר, דבר צדקה והצדקה השרד הישע: זאב וכושינסקי

מחיר התחילת: בירושלים: 1,600 לא"י. כספי המזרח שני לירות: כתרלארתי: שלש לירות
מחיר המדפוס: 150 מיל לנישכ בשורה סטנה. סוגנת היה לוחב של 1 וחצי אינשום. קולטת כספיה שיה ל-3 אינשום.
 A column equivalent to the width of 1 1/2 inch. double column 3 inches.
 למדפוס גדולה תנחת סמיכות
 ירושלים: שדרות 45 - ת.ד. 255
 תל אביב: שדרות 28 - ת.ד. 289, יפו.
 חיפה: גלילות שדרות 321 - ת.ד. 880
 משרד דפוס בלונדון
 ר"מ לימסון, ווארשא סטרליצקה 5-17 - פ.א. 8300-101
 סוכנות דפוס בלונדון: מ. ויטנברג, בליון.
 Announcers: M. WITTENBERG, Berlin
 W 62 Kleiner St. Tel. Barbarow 5268.

זיכור עם ישראל את קדושי וגבורי שהרונו בדמם את אדמת המולדת

חלילים	דרוני ירושלים	דרוני תל אביב	דרוני חברון	דרוני מוצא
1. בן שמעון (1) - פועל בסכין במוצא, פת בכפיר תלמים	1. בן שמעון (1) - פועל בסכין במוצא, פת בכפיר תלמים	1. בן שמעון (1) - פועל בסכין במוצא, פת בכפיר תלמים	1. בן שמעון (1) - פועל בסכין במוצא, פת בכפיר תלמים	1. בן שמעון (1) - פועל בסכין במוצא, פת בכפיר תלמים
2. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	2. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	2. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	2. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	2. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
3. יהודה רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	3. יהודה רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	3. יהודה רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	3. יהודה רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	3. יהודה רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
4. משה סבולני - פועל בסכין בירושלים	4. משה סבולני - פועל בסכין בירושלים	4. משה סבולני - פועל בסכין בירושלים	4. משה סבולני - פועל בסכין בירושלים	4. משה סבולני - פועל בסכין בירושלים
5. חנוך זינגר - פועל בסכין בירושלים	5. חנוך זינגר - פועל בסכין בירושלים	5. חנוך זינגר - פועל בסכין בירושלים	5. חנוך זינגר - פועל בסכין בירושלים	5. חנוך זינגר - פועל בסכין בירושלים
6. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	6. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	6. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	6. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	6. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
7. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	7. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	7. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	7. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	7. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
8. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	8. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	8. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	8. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	8. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
9. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	9. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	9. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	9. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	9. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
10. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	10. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	10. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	10. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	10. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
11. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	11. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	11. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	11. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	11. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
12. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	12. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	12. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	12. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	12. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
13. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	13. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	13. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	13. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	13. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
14. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	14. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	14. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	14. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	14. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
15. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	15. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	15. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	15. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	15. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
16. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	16. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	16. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	16. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	16. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
17. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	17. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	17. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	17. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	17. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים
18. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	18. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	18. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	18. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים	18. יצחק רובינסקי - פועל בסכין בירושלים

A szentföldi mártírok névsora, a jeruzsálemi „Doar hajom“ napilap szeptember 2-iki számának első oldalán A Zsobotinsky szerkesztésében megjelenő lapot az angol kormány ellen intézett súlyos támadásai miatt betiltották. A névsor élén „Jizkor am Jisrael...“ „Emlékezzék Izrael népe mártírjaira és hőseire, akik vérükkel áztatták a haza földjét.“ — A névsorban a mocaie elesettek, nyomdai hiba folytán, külön és a jeruzsálemiek között is szerepelnek.

Kiss Arnold: A huncut November

November Jakab állására nézve batlen volt a Felvidék egyik népes és jámbor hitközségében, vagy hetven esztendővel ezelőtt. Mi az a batlen? Ki az a batlen? Jelentése szerint megfelel az olasz lazaroninak, aki az Arno kőhídjáról órák hosszat ögyelegve, tétlenül bámul a folyó habjaiba, vagy Nápoly utcáin csatangolva, érzékeny firenzei dalokat penget a gitárján s még a szunyogokból is, amelyek tátott szájába repülnek. Batlen annyit jelent, mint semmittevő, naplopó. De azért fontos egyházi méltóság. Nagyobb úr, mint teszem föl a főispán vagy a szolgabíró, mert a főispánnal vagy a szolgabíróval nem lehet minjant tartani, az nem számított be az istentisztelethez szükséges tíz férfiú sorába, de a batlen ha tizediknek megjelenik, Borchut, Kesusát, meg Kadist lehet vele mondani. Hetven esztendővel ezelőtt még nem volt reá olyan nagy szükség, mint mostanában, ebben az Istentől elrugaszkodott korban, de azért megbecsülték, mert fontos szerepek betöltésére lehetett alkalmazni. A fenyítő szentírási hetiszakaszok olvasásánál őt szólították a Tóra elé a „misejerce“ vállalására, ő tartotta a hátát a különböző és változatos átokszavak elé, amik a kilenek szóltak, de amik elől mások húzódoztak. Lakodalmaknál szárver, kisegítő volt, ügyesen törte össze a felhordozott tányérok, pecsenyeszósokkal öntözte végig a vendégek nadrágjait, s ezekért a szolgálatokért tiszteletdíjakat is kapott. Peszachkor maceszt vitt a balbószok házaiba, szlicheszkor sülklopfert volt, a mézárszékekben masgiach tisztséget töltött be. Így jelentős kiegészítő része volt a hitközségi életnek.

Abban a felvidéki gyülekezetben, amelyben November Jakab élt, történetünk idejében a nagyhírű, nagy tudós és messze földön tekintélyes Rabbi Méir Tannenbaum működött. Távol vidékekről sereglettek talmudiskolájába a tanulni vágyó ifjak s elég volt a földi üdvözülésre az a hír, hogy valamely bócher a Rabbi Tannenbaum jesivájában töltött bizonyos időt „szép balbószok“ vetekedtek azért, hogy „beültessék“ a családjukba, s elég tekintélyes hozománnyal rendelkező kale révén alapították meg jövő boldogulásokat, nyitván a hozomány segítségével különböző üzleteket, s az „er kenn lernen“ varázsigéjével fölvirágoztatták szatócsboltjaikat, megtollasodtak, s idővel tüvekóli méltóságig is emelkedhettek.

Két nagy hatalom kormányozta a hitközség életét. Az egyik, a díszesebb, a tömegre nagyobb, szinte babonás félelemmel vegyes hódolat a rabbié volt. A másik, a parancsoló tekintélyt követelő befolyás a rasekól kezében volt.

Magas, fejedelmi megjelenésű alak volt Rabbi Méir Tannenbaum. Boltozatosan ívelt homloka fölött magas rókaszőrrel övezett füveg. Négyszögletű, melléig érő fehér szakáll. Bozontos szem-

öldök árnyazta a melankólikus nézésű, időnként komoran föl villámló szemet. A rasekól: reb Majse Ullmann, ugyancsak méltóságának megfelelő külsejű. Őles termet, kissé gúnyorosan tekintő, parancsoló nézésű szemek. Vagyonos szesznagykereskedő volt, a morénu címmel ékeskedett, jelentékeny talmudtudása volt és szabad idejének nagy részét most is még talmudi bűvárlatoknak szentelte. Mődfölött büszke volt arra, hogy egyenes leszármazottja a pozsonyi híres Rabbi Szofer dinasztíának. Akaratával szemben ellenzést nem igen türt, egyedül a rabbi tekintélyének rendelte alá akaratát, akkor is igen gyakran fogcsikorgatva és berzenkedően.

Reb Majse Ullmann különben is némi elvi ellentétben állott a rabbival. Nem tetszett neki Rabbi Tannenbaum valami hajszálnyi elhajlása a fölvilágosodottabb irány felé. Egy kissé nyugtalanzkodó párt csoportosult köréje, az: Argus szemekkel figyelte Rabbi Tannenbaum a német iskoláiból hazahozott szabadabb szellemének időnkénti megnyilvánulását. Reb Gedalje Leipnik, az örökké türelmetlenül toporzékoló kis gabbe például fájdalmasan sóhajtott föl Rabbi Tannenbaum legutóbbi dróseja után, amelyben a nők még akkor alig észrevehető, apró, szabadabb ruhaviselete ellen, a dekoltázs ellen dörögte el hatalmas filipikáját, amely beszéd ugyan az ősi zsargon nyelven hangzott el, de hébe-hóba egy-egy kifogástalan német szó akaratlanul is fölillant abban.

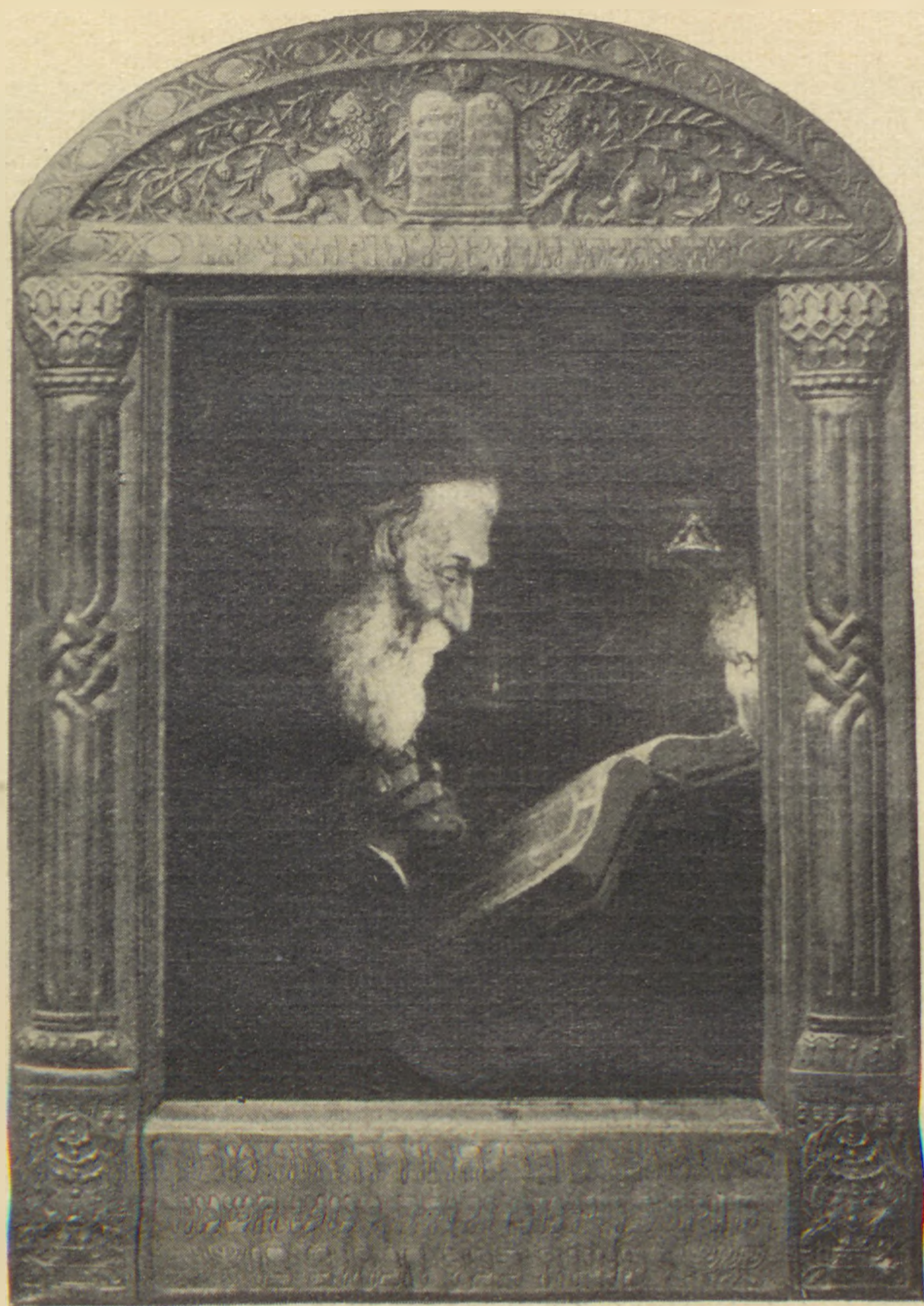
Rabbi Tannenbaum elődje is, a boldogemlékű, igen jámbor Rabbi Elije Seligmann — zichraunau livróchó — az is beszélt a dekoltázs ellen, de mennyivel meggyőzőbb volt annak az okfejtése! Istenem, Istenem, amikor így kiáltott föl:

„Man tor nist, dósz die Weiber in Schül so kűmmen sollen, denn wenn die Männer dósz dersehen werden, werden sie sich erhitzen. Und dósz *Erhitzen* wär ja noch kei Maleur, aber dósz *Abkühlen* nachher.“

A szelichesz napjainak derekán történt, a raus hasonó és jaum kippur időközében, hűvös szél surrant már akkor alá a Klepács magaslatáról, s a hricsói öreg dombtetők lomha egykedvűséggel eregették őszi pipáikból a gomolygó ködfüstöket s a völgylapályok tele voltak rótarany avarral s a hangulatos, dombon emelkedő templomból úgy sikoltott ki a párás virradatba az előimádkozónak melankólikus éneke, mintha a meghalt nyár fölött mondana fájdalmas kadis-imát.

Az istentisztelet végeztével November Jakab állított be Rabbi Tannenbaum nagy fölviánsokkal tömött tanulószobájába. Gyérszálú vörös szakálla meghatottan rezgett, apró bogárszemei büszke fényben csillogtak, máskor alázatos hangján valami különös önérzet vibrált. Ma nem kérni jött, ő hozott nagy és páratlan ajándékot.

— Száz évig éljen a rebbe — mondotta ünne-

Prof. Schatz : A talmud mellett

Beim Talmud

pélyes hangsúllyal, s hosszukás, piros, szilvaalakú orrán a megdicsőülés ragyogása csillant —, azért jöttem, hogy följánljam a rebbenek újszülött fiamnak kváterságát. Jaum kippurkor lesz a mile.

Rabbi Tannenbaum boldog örömmel fogadta el a nagy és szent tisztséget, a képzelhető legnagyobb micve gyakorlását. Kvaternak lenni: magában véve is egy jelentős lépcsőfok a túlvilági üdvösségbe vezető úton, hát még jaum kippurkor, az engesztelés fenséges napján, a templomban, az egybegyült község jelenlétében! Ilyenkor a szeráfok és az angyalok gyorsabb és könnyebb lebegéssel viszik föl a bűnbánó imákat az isteni trónszék számolyára.

Kegyesen veregette meg a büszke és boldog November Jakob vállát s biztosította róla, hogy imáiba bele fogja foglalni a szopora bőségű November családért való külön fohászait, s arról is, hogy a község is örök hála van lekötve a jaum kippur szent napját imígyen még jobban megszentelő November iránt.

November Jakob a rabbi lakásából egyenesen Ullmann rasekólhoz ment. Ott is előadta a nagy eseményt, ugyanazzal a boldog büszkeséggel s ott is azt a kérését terjesztette a rasekól elé: vállalná el újszülött fia kváterságát.

Ullmann rasekól szemei boldog fényben csilantak föl. Tehát ő lesz a kváter, ő fog ott a

templomban megdicsőülten állani a község színe előtt. Derék ember ez a November, nem a rabbira gondolt, nem őt választotta kvaternak, hanem a rasekólt, a kile koronázatlan királyát. Ő is nagykegyesen megveregette a hajlongó November vállát, túlvilági öröm és meghatottság futott végig különben kemény arcvonásain, egy majesztétikus nagylelkű gesztussal fölnyitotta az erszényét és egy ropogós százás bankót nyomott November Jakob, ilyen fejedelmi ajándékhoz nem szokott markába. Szerezze be érte a szüde költségeit és a gyermekkelengyét.

Másnap a rasekólnak valami megbeszélni való hitközségi ügye akadt a rabbinál. Ezúttal a két nagyhatalmasság az egész megbeszélés tartama alatt egyetértő nyájassággal értekezett egymással. A félreértésnek egyetlen szikrája se pattant elő a suhogtatott pörölyök alól. Már a látogatás vége felé történt, amikor Ullmann rasekól eldicsekedett a rabbija előtt azzal a kebléduzzasztó hírrrel, hogy jaum kippur napján kváteri tisztsége lesz a templomban.

Rabbi Tannenbaum csodálkozva kérdezte:

— És kinél lesz kváter, reb Majse?!

— November Jakob tisztelt meg vele.

— Hogyan?! — csodálkozott meglepetten

Rabbi Tannenbaum. — November Jakobnál?! Hiszen November engem kért föl a kváteri tisztségre. Az ő fiánál én leszek a kváter.

A rasekólnak homlokán vészterhes fellegek gomolyogtak. Önfeladten az öklével az asztalra csapott:

— Márpedig Novembernél nem lehet más a kváter, csak én. Én nem álmodtam, amikor November nálam volt és annak rendje és módja szerint följánlotta nekem a kváterságot. Én le is foglalóztam ennek a méltóságnak a jogát. Száz pengőt adtam a költségekre Novembernek. Semmiféle égi és földi hatalom nem foszthat meg engem ettől a jogomtól.

Rabbi Tannenbaum nyugodt fölényvel válaszolt, bár a hangja egy kissé reszketett az elfojtott belső izgalomtól:

— Sehogy sem tudom elhinni ennek a valóságát. November világosan engem kért föl a tisztségre. De ha igaz is lenne, hogy talán kissé fölöntött a garatra és mámorában megfélekedett róla, hogy nálam járt ebben az ügyben, mégis csak enyém az elsőbbség. Engem kért föl először.

— A chazokó pedig az enyém — fujtatott dühösen a rasekól —, én vagyok birtokban, a foglalóval végérvényesen megszereztem magamnak a jogot.

— Enyém az elsőbbség — ismételte Rabbi Tannenbaum határozott és ellenmondást nem tűrő hangon —, én el nem állok a kváterságtól.

A rasekól dühösen fölpatant a helyéből, lihegő haraggal elrohant, becsapta maga után az ajtót és még a küszöbről is visszakiáltott:

— Majd meglátjuk. Rebbe, már tornyok is

összedültek, majd megmutatom, hogy engem a jogaimból nem lehet kinullázni.

Még ugyanaznap Tannenbaum magához hívatta Novembert. Az zavarodott alázatossággal várta a feje fölött kitörni készülő vihar zúgását.

— Hallja maga, November — mondta a rabbi haragosan —, micsoda haszontalan fráter maga?! Nekem is, a rasekólnak is fölkinálta a fia kvátterságát?!

November hétrétre görbülve, sopánkodva mentegetődzött:

— Nem úgy van, rebbe. Én jártam ugyan a rasekólnál, de csak elmondtam neki, hogy kis fiam született. A kvátterságot azonban nem kínáltam föl neki. Azt én csakugyan és kizárólagosan a rebbe-nek ajánlottam föl. Hiszen azért jöttem tegnap a rebbehez és annál nagyobb kóvedet el nem képzelhetek, minthogy a rebbe legyen nálam a kváter. Ullmann rasekól, igaz, adott nekem száz pengőt, a kisfiam kelengyéjéhez, de ezt csak nagylelkűségében tette, minden föltétel nélkül.

Rabbi Tannenbaum megnyugodott. Az arcvonásai földerültek, elővett egy száz pengőt, azt átadta Novembernek. Vagyonos ember volt a rabbi is, a gazdag sziléziai szénbányatulajdonos, Hindenstein leányát bírta feleségül.

— Menjen el azonnal Ullman rasekólhoz — szólt a száz pengőt zsebrevágó Novemberhez —, világosítsa föl a félreértésről s adja neki vissza a foglalóját.

November látható meghatottsággal, apró tökmag szemével ravaszul pislogatva távozott.

November Jakab nemigen sietett, hogy a száz pengőt Ullmann rasekólnak visszaadja. De a rasekól is nyugtalankodott. Némi aggodalommal nézett a dolgok fejleményei elé: a rabbinak nagy pártja van, fölzúdul majd a közvélemény s bármilyen világoszlopos hatalomnak is tartotta a maga rasekóli méltóságát, úgy érezte: az ügy tisztázásra szorul.

Maga elé citáltatta hát November Jakabot, a pólyásbaba alakjában megjelent és meginduló lavínának görgetőjét.

November Jakab törpére görnyedten állott a fényesarcú padisah előtt. Csak a szemei hunyorogtak rókaravaszúsággal s a gyér vöröses szakálla olyan bizonytalanul rezgett, mint utolsó fonnyadt levél az őszi szélben hajladozó, elárvult faágon.

— Láttam én már sok azezspónemet ezen a földkerekségen — förmedt Ullmann rasekól fölgerjedten Novemberre —, de magához képest Kórach is kismiska. Az azez becstelenrendjének szalagját a pofonokkal együtt kellene magának hivatalosan kiutalványozni. Hogy merte maga a kvátterságot a rabbinak fölajánlani? S azután maradt még bőr a pofáján: eljönni hozzám s nekem is ugyanezt a tisztséget fölkinálni?!

November mennyre-földre esküdözött, hogy csak félreértés lehet a dologban. Járt a rabbinál, kötelességszerűen bejelentette nála a fia születését,

de esze ágában se volt, holmi kvátterságról a rabbinak beszélni. Ugylátszik: a rabbi félreértette az ő szavait, ő ártatlan benne, hogy a rabbi szándéktalan tettéből s udvarias cselekedetéből a kvátterságot olvasta ki a maga számára. Hiszen ő nem ismer nagyobb kóvedot ezen a földön, minthogy a világ legnagyobb rasekólja legyen az ő kváterje. Ezennel meg is ismétli kérését: mély alázattal esedezik, hogy a rasekól fenséges, kváteri karjain ringatódzék a kis Novemberke.

Ullmann rasekól haragja elpárolgott ezektől a szavaktól, mint az őszutói köd szakad föl a megvillanó napsugár előtt. Még egy száz pengőt szedett elő a bugyellárisából, átadta azt Novembernek: a szükséges költségek kiegészítése céljából. Őapasa: November, boldog hajlongásokkal hagyta el a rasekóli portát.

Az esetnek híre futott a kileben. Széltében-hosszában arról beszéltek, arról vitatkoztak. Rabbi-párt és rasekólpárt támadt. Az egyik azt vitatta: a rabbit illeti a kvátterság, a rabbi nem hazudhatott. Jaj azoknak, akik ebben az ügyben a rabbi ellen támadnak, még mindig rosszul jártak azok,

Prof. Boris Schatz (Jeruzsálem):
„Mikor jön a csodás vég...?” Mataj kéc haplaoth?

Prof. Schatz (Jeruzsálem): Herzl

akik a rabbi fölönt személye ellen emelték fel bűnös kezüket. Az isteni igazságszolgáltatás velük szemben el nem maradhat. A rasekólpárt arra hivatkozott: Isten és emberek előtt kétségtelenül Ullmann rasekólé a kvátárság joga. A rabbihatalom túltengését le kell törni. Löwinger dajen, az ő siurjában, a chazokó jogát fejtegette s arra az eredményre jutott: a rasekól van birtokban s csak tőle függ, hogy vajjon jogát át akarja-e engedni a rabbinak? Löwinger dajennek nyolc gyereke volt, s jelenleg némi fizetésemelést kérelmezett a rasekólnál. Rabbi Jechiél Strasser, a másik dajen, éleseszű pilpulban a rabbi mellett tört pálcát, az elsőbbségre utalva. Rabbi Jechiél Strassert a napokban emelte rosbeszdzinné Rabbi Tannenbaum. A bócherek egyértelműleg, s a fiatalság lelkes hevületével Rabbi Tannenbaum köré sereglettek. A nagy engesztelónapra a közeli falvakból beszállingózó családok is megoszlottak véleményeikben. A sztrecsnói Leimdörferek a terhovai Holzmannok, a hlinkai Neudörferek rabbihívek voltak. Azzal fenyegetődtek, hogy elszakadnak az anyahitközségtől, ha a rabbin sérelem esik. A kotesói Hoffmannok, a turzovkai Hellerek, a kiszucái Springerek a rasekól mellett foglaltak tüzesen állást. Kilátásba helyezték, hogy új hitközséget alakítanak, a „status quo ante mile“ alapján, ha nem Ullmann rasekól ölében vonul be az újszülött kis November a templomba. Egy parthie: a zsolnai Braunstein-fiú és a bistríci Strelinger-leány között kötendő házassága vissza is ment, mert a két család hajba kapott egymással a kvátárság illetékesége fölött. Glasel Izidor, az árkádsor alvégén lakó suszter, képviselőtestületi tag interpellációt adott be írásban a kólhoz, amely szerint „a magyar zsidóság“ nevében tiltakozik az ellen, hogy a Novemberi szüden a rabbi képviselje kvátéri minőségben a honi zsidóságot, holott erre semmiféle fölhatalmazást sem nyert senkitől, különösen pedig nem az erre egyedül illetékes rasekólságtól“.

348

— Erre nekem eszembe jut egy kis gleichenbergi élményem — mondta a mindig szellemes dr. Edelmann —, már minthogy Glasel suszter az egész magyar zsidóság nevében nyilatkozik. Gleichenbergben töltöttem az utolsó nyarat. Az esplanadon a zenekar különböző dalokat játszott. Egyszerre csak rázendítettek a magyar himnuszra. Lelkesen hallgatta ezt végig az ott nyaraló pesti Singer Mór családja is. A himnusz elhangzott s akkor Singer Mór azt mondta a kis tízéves első gimnázista Lacika fiának: „menj oda, kisfiam, köszönd meg szépen a karmester bácsinak a himnuszra.“ Amire Lacika nagybátran odalépett a hatalmas, rengőszakállú karmesterhez és így szólt hozzá: „im Namen der ungarischen Nation danke ich Ihnen für das schöne Lied“.

Novembert ezekben a napokban sokan igyekeztek megkönyékezni, faggatni különböző kérdésekkel és szemrehányásokkal ostromolni. De November türelmetlenül elhárított magától minden zaklatást: „hagyjanak neki békét, ő maga is már bele van zavarodva ebbe a kellemetlen ügybe“. A lakásába se bocsátott be senkit, nehogy a fekvő feleségét izgassák fölösleges kérdésekkel. Az ajtóban, mint egy szigorú Cerberus, állott őrséget a kackiás, szép megjelenésű szülésznő, aki különben November testvérhuga volt s a hitközségi tagok kéményeire szálló gólyamadárnak hűséges és népszerű segítőtársa. Ő volt a „milói Vénus“. Ridegen elutasított minden látogatót a November hajléktól.

Igy virradt föl a jaum kippur napja, rendkívüli izgalmak között. A templomban összegyülekezve állottak és imádkoztak az ájtatos hívek. Fönn a rabbiszéken, fehér köntösbe öltözötten, talizsát feje fölé borítva, Rabbi Tannenbaum majesztétikus alakja. Vele szemben, az előljárói padban Ullmann rasekól imponáló méltósággal foglalta el helyét. A község előimádkozója: az öreg reb Chaim Oser Seligmann kedves, reszkető hangjával elénekelte már az ősi, hagyományos melódiákat, a reggeli imádságot, buzgón verték kebleiket a különböző ál chéteknél a vezeklő hívek, ünnepeyesen hordozták körül a templomban a frigyszekrényből kivett Tórákat, felolvasták belőlük a főpap engesztelónapi megjelenéséről szóló szentírási részletet. Ásré előtt azután az izgalom tetőpontra hágott. Most következett a Novembergyerek berisz szertartása. Morajló zshivaj futott végig a padsorokon, a pártok fölindultan és hangosan vitatkozva várták a fejleményeket. Rabbi Tannenbaum és Ullmann rasekól farkasszemet néztek egymással. A rabbi pártja a bócherokat küldte ki a templomudvar bejáratához őrszemekül, élükön az ölestermetű Bachstein bócherral, azzal az utasítással, hogy a gyerekekhezó asszonyoktól kerítsék hatalmukba az újszülöttet és ki ne adják azt kezeikből mindaddig, amíg a kvátarne: Rabbi Tannenbaumnak a karjaiba el nem helyezik. A rasekól-párt ugyanezzel az utasítással, hogy Ull-

mann rasekól kvátárságának győzelmét biztosítsák, a sameszokat és a hitközségi alkalmazottaknak, masgiachoknak csapatát küldte ki őrszemnek. Ott álltak a templomudvar rácsos kapuja előtt, egymással szemben fősorakozva, a két párt őrszemei, körülvéve egy sereg ujjongó, rikoltozó, szekfűszeggel teletüzdelt birsalmákat szagolgotó gyerekhadal.

A Kolecskó domb utcahajlatánál már fölbukkant a November-család újszülött sarjadékát hozó asszonyok, jaum kippuri fehér ruhába öltözött, fehér főkötős ünnepi deputációja. Csakugyan igen szép pólyában álmodozott a kis pufókarcú új honpolgár, hiszen a November-családot különböző ajándékokkal halmozták el mindkét párt emberei, ezzel is maguk felé akarván hajlítani, mindegyik a maga jelöltje érdekében az ingadozó mérleg kedvezését.

Mikor az asszonyok csoportja a rácsos kapun át a templomudvarba lépett: abban a pillanatban a pohos, nagyhasú Zalme Schlau, a fősámesz egy gyors mozulattal a gyereket vivő vezérlő asszony-ság elé ugrott, hogy kedveskedő mosollyal átvegye azt tőle.

De fájdalom! ez a gömbölyű természetével arányban nem álló, fürge mozdulat azt eredményezte, hogy egy elgurult birsalmában megbotlott s a testének legpuhább részével a szekfűszeges almára huppant, s az alma szekfűszegjei menten helyet cseréltek Schlau bácsi fentemlített legpuhább testrészével, amire Zaplacsek Janó, az elősiető rezessorú tót templom-házmester udvariasan fölsegítve Schlau bácsit, vigyorgó széles ábrázattal odaszólt az almáját sirató fiúnak:

— Nya, ifiuracska, Schlau bácsi fenyekin a szekfűszeget bizony nem lehet használni. Kampec a pisalma, kampec a szagolgotás.

Könnyű dolga volt most már Bachstein bóchernak, hogy a kis November újszülöttet a karjaiba vegye s a többi bócherek által védőgyűrűvel környezetten, a templomudvaron át a templom előcsarnokába vigye, ahol is azt többé ki nem engedte a kezeiből, amíg az ünnepélyes szertartásra sor került. Az egyik bócher besietett a templomba, harsány hangon kiáltva:

— Kváter! Maure Maurénú Horáv Rabbi Meir Tannenbaum!

Rabbi Tannenbaum boldogan vette át a gyermeket, a rasekól-párt döntő vereséget szenvedett. Mély keserűség fogta el Ullmann rasekól híveit, de a befejezett tényen most már segíteni nem lehetett. Maga Ullmann rasekól taliszát a feje fölé húzta, hogy a kárörvendezők ne lássák bosszúságát, szemének haragos villanását.

Ebben a pillanatban mozgolódás támadt a templomhajó utolsó padsoraiban, valami meglepett moraj futott végig a csodálkozó tömegben. Nagy csoda történt! Az egyik sámesz kisietett a templom előcsarnokába s csakhamar egy második új-

szülött fiúcskát vitt be a templomba, hangosan kiáltva, az utat nyitó gyülekezet sorai között:

— Kváter! Maurénú Reb Mause Ullmann, der Rasekól!

November Jakabnak ugyanis ikerfiai születtek, amit sikerült neki ravaszul, nővéreinek, a szülésznőnek segítségével titokban tartani, ilyenképpen biztosítva magának a rabbinak és a rasekólnak s azok híveinek számára bőven jövedelmező versengését.

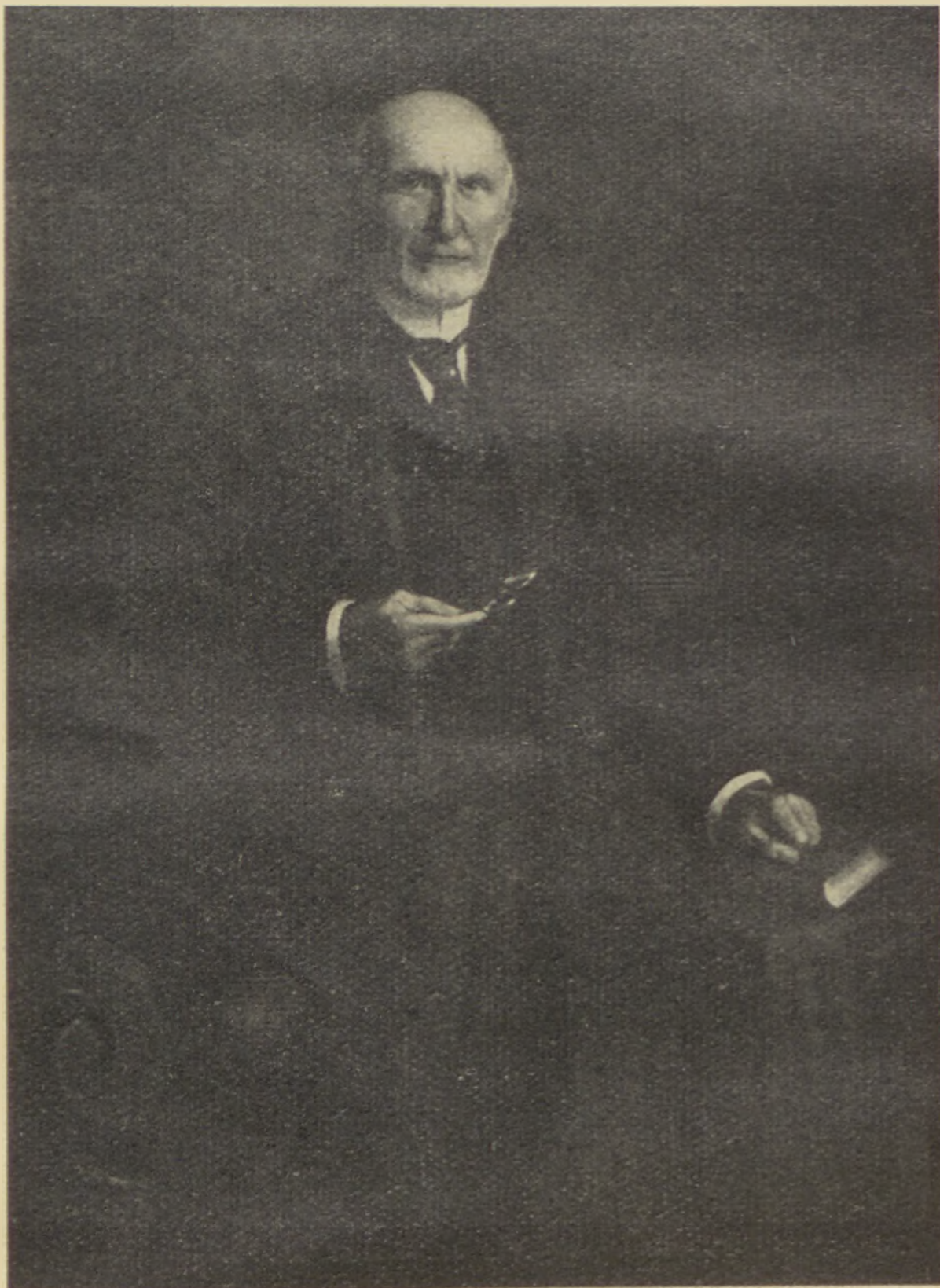
Huncut ember volt, bizony nagy huncut volt az a November Jakab.

Prof. Schatz (Jeruzsálem): Nordau-emléktábla

Adler Gyula jubileuma

Nem is volt jubileum kifelé. Nem zengtek a jóbeli harsonák és nem fújták meg a felekezeti trombitákat. Zajtalanul, előkelő csendben lépett át a nyolcvanadik esztendő küszöbén, amely a zsoltáros szerint „gevura“, erő szimbóluma. Adler Gyula ereje a légységében van. Az elhatározottságában, hogy feltétlenül segít. Segít mindenkin, aki hozzá fordul. Akkor is, ha több erő kell az „igen“, mint a „nem“ mondásához. Ezt az igent pedig mindig oly halkán, oly finom határozatlansággal mondja, hogy a felvil-

Adler Gyula (Kayserling Jolán festménye)

lanó bizonytalansággal elhárítson mindenféle hálálkodást. A legnemesebb embertípus, amelyet a mai mechanikus kor már ritkán termel. Nagy papok ivadéka és a jótevés áhitatos főpapja lett. Nem „dologtevés“ nála a Szent Egylet emberbaráti munkájának végzése, hanem szinte istentisztelet. Innen az ünnepélyesség egész lényén, amelytől minden profánság teljesen távol marad. Innen a lelki megújulás minden nap, ami csak a legmélyebb vallási felbuggyanásból vagy művészi inspirációból fakadhat. Adler Gyula művésze a jóttevésnek. Nem a logika hajtja, hanem az intuíció. Költségvetés? Előirányzat? Fedezet? — Ez mind észbeli logika. De az inséget csak szívvel lehet gyógyí-

tani. A szükség törvényt bont. A jótékonyosság törvényét is. Adler Gyula ezt a mottót adta a Szent Egyletnek: „Segíts mindenkin és Isten téged is megsegít.“ A Pesti Chevra Kadisa sohasem jöhet zavarba, míg Adler Gyula elvét követi. Mert így írja be magát a zsidó szívekbe. És a Szent Egyletrel szemben nemcsak a szegény embernek van jó szíve. Megnyílik minden szív, ha érzi, hogy egy centrumból igaz szeretet sugárzik szét.

Peterdi Andor: Szegény Izrael . . .

(A palesztinai események után.)

*Szegény Izrael, hol van egy szilárd helyed,
Ahol a sátrad büszkén megépítheted.
Ad-e hont végre, van-e rá remény:
Egy foltnyi hely, e roppant földtekén?*

*Életnyi nyugalom kéne csak valahol,
Szelid, kék ég alatt, ahol madár dalol,
Ahol a vetésed nyugodtan megéri,
Tavasztól őszig, ősztől a télig.*

*Ahol az éjszakád, halk, nyugalmas álom,
A reggeled üde, mint harmat a virágon,
A déli nap derüvel köszönti a sátrad
S gyereked hangos kacagással várhat.*

*Hol a hely számodra itt ezen a földön,
Hol nem vár szolgaság, hol nem vár a börtön?
S jut-e a naphól egy sugár is arra:
S lelesz-e ott termő, fekete ugarra?*

*Se vizen, se földön nem volt eddig békéd,
Bárha be is jártad a világ két végét,
Hazát is osztottak, ama ősi tájon:
Ahol Ráchel dalolt s imádkozott Aron.*

*S ott is megrendült az humusz alattad,
Alig, hogy az első vetést learattad,
S most már hova, merre? — a remény pislákol —
Ki kell jutnod immár e gonosz világból.*

*— Annyi a világod, Uristen a térben:
S üresen szédülnek a végtelenségben,
Nyiss utat népednek, melléd, a magasba:
Egy messzi, magányos keringő csillagra . . .*

DAS JÜDISCHE MAGAZIN címen új havi folyóirat indult meg Berlinben Oscar Grün szerkesztésében. Az első szám változatos, gazdag tartalommal jelent meg és igyekszik tükrözni nagy vonalakban mindannak, ami a modern zsidót érdekli. Rathenau nevével sokszor találkozunk, a címlapon Rathenau önarcképe, Rathenau kastélya, Rathenau anyja, majd a pszichoanalitikus Freud arcképe, cikke, egy közlemény Jókaitól, Palesztinai útleírás, sportoló Palesztinában, képek a zsidó nők világtalálkozásáról, Oscar Grün aforizmái és még több érdekes apróság, a berlini Hakoah sportklub hivatalos közleményei, adják az első szám érdekes tartalmát. A második szám Max Liebermannak van szentelve pompás illusztrációkkal. A folyóirat kiadója Pollák B., Berlin. S. O. 16. Melchiorstr. 23.

Hajdu Miklós tiszta érintetlenségben őrizte meg gyermekkorának zsidó emlékeit. Nem úgy őrizte, mint sápadó családi ereklyéket, mint nagy ünnepekre a szekrény mélyéből egyszer-egyszer előkerülő kegyzereket, hanem őrizte, mint eleven életének eleven darabját. És esztétikát vitt ezekbe az emlékekbe, a kisvárosi szerény templom az ő meglátásában a szimbólumok magasságába emelkedik a zuzmarás szlichesz-reggeleken, a fogékony gyermeklélek legforróbb áhítatos szépségei fakadtak. Régi, fakult, könnyáztatta imakönyvek lapjaiból új erőre kapva fölzenegenek lelkében az elhalkult emlékek. Kivételes lélek, amely ilyen szívbéli melegséggel tudja a szépség glóriáját fonni apró, megszokottá vált és oh — milyen sokak által megmosolygott, „elavult“ vallási parancsok és szokások köré. Kivételes és boldog lélek. Mélyen rejtőző, igazabb szépségek zselére, aki sosem kérdezte sem gyermekkorában, sem ifjúságának forrongó idején, sem férfikorának érett meglátásaiban: minek ez? Nála megvolt az értelme, megvolt a szépsége mindennek. És ime — ez az áhítatos lélek könyvének második részében a Mendelssohni gondolatok útján a dombóvári melegen buzogó emlékektől eljut a berlini reformzsinagógák legszélsőségesebbéig, ahol Áb hó 9-iki ünnepet Áb hó 6-ikán tarják meg, mert az vasárnapra esik s így kényelmesebb. Halkan és félve rezdül meg Hajdu Miklós zsidó lelkében a kérdés: Mi lesz, ha egy-két év múlva újra a Johannisstrassen járok...? És érdekes, hogy Mendelssohn nagy szellemének rajongó megbecsülője néhány sorral alább milyen boldogan regisztrálja, hogy a Reformgemeinde fiataljai a háborún, Balfour-deklaráción, a nacionalizmuson felnőtt nemzedék ellenzékbe megy az öregekkel szemben. Héber olvasókönyveket kérnek és követelik, hogy tanítsák meg őket és gyermekeiket héberül olvasni...

Hajdu Miklós töprengő kérdésére: hol, melyik oldalon van az igazság, itt a felelet: az igazság az örök változásban, az akció és reakció, az asszimiláció és a magáraeszmélés örök nagy hullámverésében van. És abban, hogy az igazi zsidó lélek nem tűnhet el nyomtalanul. Valahol a fiú, az unoka lelkében, valahol a természet öln, fűben, fában, futó felhőben újra éled. Mi pedig, ha a könyvet halkan magunk elé tesszük, ha ujjaink még nem engedték el a lapokat, azt kérdezzük jövőt kutató lélekkel: Vajjon hányan vannak, hányan lesznek a ma ideál-gyilkos, de egyben ideál-teremtő idején, akik így tudják nézni, így tudják látni a zsidóságot? Ebből a látásból mennyit tud átadni Hajdu Miklós a jövő generációnak és benne az ő

*) Hajdu Miklós: *Zsellérek vagyunk* című legújabb könyvét a *Mult és Jövő* kiadóhivatala révén 5 pengő bolti ár helyett 4 pengőért rendelhetik meg olvasóink. (Portódíj fejében belföldre 50 fillér, külföldre 95 fillér küldendő.)

tulajdon fiának, „Chájim ben Menachém“-nek, akinek ez a meleg írás elsősorban íródott? És ez a félig rezignált, félig bizakodó kérdés mutatja, milyen kivételes zsidó értéknek érezzük Hajdu Miklós új könyvét, minden irodalmon, minden l'art pour l'art-on túl is.

Patai Edith.

ÚJ KÖNYVEK

BLAU LAJOS KÉZIRATAI.

A kézirat-katalógusok a tudományos munkálkodásnak lényeges kellékét alkotják. Kutatásainkban nélkülözhetetlen annak ismerete, hogy egy bizonyos műnek hány kézírata létezik, milyen írótól való s több hasonló momentum. Tehát minden kézirat-katalógus ebbeli ismereteink bővítését jelenti.

Imént jelent meg *Löwinger Sámuel* tollából héber nyelven Blau Lajos rabbiszemináriumi rektor gazdag hetvenhét kéziratból álló gyűjteményének leíró jegyzéke. Szerzőnk munkájában a kéziratok történetére vonatkozó minden adat megtalálható. A nagy hozzáértéssel megírt dolgozat, az ily tárgyú művei között már a harmadik. Kiadatlanul fekszik ugyanis tőle nyomtatásra várva a breslaui és budapesti rabbiképzők könyvtárainak többszáz tételű kézirat-jegyzéke. E gyűjtemény jórészt héber, majd arab és perzsa nyelvű kéziratokat tartalmaz az exegezis, homiletika világából. Feldolgozójuk és kiadójuk sok érdekes és értékes adatot fog szolgáltatni e tudományágak történetéhez. A gyűjteménynek szerintünk legértékesebb darabja az 50. és 51. számú, Izrael Nadsara költeményei, kinek kézíratainak kiadásával, műveinek fordításával nálunk éppen Patai József foglalkozik.

Szerzőnk fiatal tudós, kinek ennekelőtte már három könyve jelent meg nyomtatásban, *Alphabetum Siracidis*, *Abraham Farinol* és *A zsidó vallás védői* címen. Értesülésünk szerint a nagy német Enciklopaedia Judaica szerkesztője is reá bízta a kéziratok cím-szó kidolgozását.

Dr. Friedmann Dénes.

A ZSIDÓK TÖRTÉNETE SOPRONBAN. Dr. Pollák Miksa soproni főrabbi hézagpótló feladatot végzett ezzel a művével. A magyar zsidóság története megfelelő monografiák híján még nem zárható le és dr. Pollák Miksa munkája egy egész parcellát világít meg. Mikor 1896-ban, mint az IMIT pályadíjoszorúsa magyarul jelent meg, mindenfelé a legnagyobb elismeréssel találkozott. Most maga a szerző lefordította művét németre és így hozzáférhetővé tette a történetkutatók szélesebb körei számára is. Ez azért is bír fontossággal, mert hiszen Sopron zsidóságának története sűrűn kapcsolódik be a szomszédos osztrák zsidók történetébe is. Ebben az irányban dr. Pollák ki is egészítette kutatásainak értékes eredményeit.

RÓZSA IGNÁC: „ÁRON ÖT KÖNYVE“. A magyar-zsidó irodalomnak egyik legértékesebb alkotása lesz ez az öt kötetre tervezett önéletrajz, vagy emlékmű, amelynek első könyve most jelent meg „a Szerző kiadásában“. Ez a mű, amelynek méltatására még visszatérünk, megérdemelte volna, hogy legelső könyvkiadó cégünk útján jusson el a nagyközönséghez. Megrendelhető a Szerzőnél. Címe: Budapest VI., Szív-utca 3.

A „JUD SÜSS“ HÉBERÜL. A telavivi Stybelkiadásában megjelent Lion Feuchtwanger nagyszabású történeti regénye. M. Avi-Shaul kitűnő héber fordításában. A fordítás híven visszaadja az eredetinek igazi történelmi levegőjét és hangulatának szépségét és finomságait.

Dr. Fürst Aladár: Német zsidók között

E napokban jelenik meg a „Zsidó Gimnázium Barátai Egyesületé”-nek immár második naptára az 5690. évre.*) Benne érdekes beszámolót olvassunk arról a vakációi tanulmányútról, melyet 11 érettségizett diákjával Fürst Aladár osztályfőnök vezetett a „zsidó Németországba”. Egyenként írnak benne Rozsnyai I., Bokor Gy., Scheiner I., Fazekas P., Grünwald Fülöp tanár. Fürst H., Bände Gy., Berczeller M., Dinner L., Nagy L., Frank I. és Saphir A. az egyes meglátogatott városok nevezetességeiről. Befejezésül aztán Fürst tanár következőkben vonja meg az egész útfacitját.

Beszámolónk végére értünk. Sok szépet láttunk, sok értékes dolgot tapasztaltunk — és nemcsak a városok körül, miket eddig leírtunk. Aki utazik, az — mint a német mondja — „Land und Leute”-t akar megismerni és nekünk valóban volt módunk a német embernek, recte a német zsidónak néhány olyan példányával találkozni, kiket érdemes e helyen is kisserkesztünk...

Ebédén voltunk egy előkelő uriasszonynál, férje a hitközség elnöke volt, ő maga tizenöt szobás villában lakik, egyedül, két árva unokájával. Az egyik szobát kedvenc leánya halála óta még sohasem nyitotta ki, még látogatóknak sem mutatta meg: most a zsidó gimnázium növendékei számára szívesen megnyitotta, hatunkat akart ott elszállásolni. Az ebéd utáni szombati énekeket, imákat olyan lelkesen recitálta hangosan, hibátlanul, mint

*) 80 fillérjével kapható a zsidó főgimnázium igazgatóságánál, VII., Abonyi-utca 7/9. Telefon: J. 354—38.

*A Rasi-kapu Wormsban
(Fürst Henrik felvételei)*

egykor tudós ura. Egy másik vezetője a községnek, Németország egyik legnagyobb ércüzemének a tulajdonosa, vendégül látja az egész társaságot, estéli parkjában: kémiai doktor és kiváló hebraista, masszív íróasztalán ott a hatalmas foliás, melyből naponta meghatározott időben, akármi is jönne közbe, — tanul. Akad olyan nagykapitalista és vállalkozó is, ki jelenleg milliárdok árán adja ki néhai nagyapja halachikus hagyatékát és éjjél után egykor keresi fel tanítómesterét „órára”, —előbb nem ér rá. Találkoztunk egy ifjú orvossal, negyszellemű emberrel, aki otthagya diplomáját, beült apja kis üzletébe és a kiszolgálás közötti szünetekben a Talmudot bujja. A városnak ma ő a legnagyobb lamdanja, hasonlólélekű feleségével együtt versenyt tartja a „siur”-okat ifjaknak, felnőtteknek, leányoknak, kereskedelmi alkalmazottnak stb. A mi diákjainknál is zsidó képzettségük, szellemi beállítottságuk iránt érdeklődött. Egy másik ifjú pár — mindkettő egykor kedves tanítványom volt — külföldön élt, szép jóléthez jutott, de mikor gyermekeik iskolasorba kerültek, nem volt maradásuk ott, ahol R. József ben Kiszma szavaival lehetett arany, ezüst, gyöngy és drágakő, de nem volt tudomány — és elmentek új existenciát szerezni a Tóra városába. Egy földünk is tartozik a sorba, aki odakünn hasonló irányban asszimilálódott. Egyszerű komárommegyei ember, ügynök, némi jómódban: hat napon át üzlete után jár, a szombat a regeneráció napja, egész nap tanul és tanít. A „harmadik lakomára” pedig meghívja a magyar diákokat, traktálja őket mindenféle jóval, csemegével, Tóra-szóval, végül kóser pezsgővel is...

Megérkeztünk az egyik nagy városba. A pályaudvaron a hitközség elnöksége fogad bennünket, elszállásol egy zsidó tanítóról elnevezett otthonban, — ez sem mindennapi dolog! — és öt napig gondoskodik ételről, italról, még köszöntő-fagylaltról is. Egy másik község, ahol az elszállásolás nehézségekbe ütközött, utólag pénzzel váltja meg a városban fölmerült költségeinket. Minél nagyobb a város, annál nagyobb szabású a hitközség áldozatkészsége.

És ha ilyenek a gazdasági és hivatalos élet emberei, milyenek akkor azok, kik hivatalból idealisták és hivatásszerűen az eszményeknek élnek? Találkoztunk velük is, elsősorban a hat zsidó középiskolában, melyeket rendre meglátogattunk. Véletlenül mind igazgatót cserélt az utóbbi években és jellemző, hogy valamennyinek fiatal a direktora. Alig 30 évesek, telve akarásokkal, tervekkel, ambíciókkal, hogy a legújabb tanítási és nevelési módszerekkel megerősítsék intézetük konzervatív hagyományait. Tanári testületük mindazonáltal néhol vegyesfelekezeti: szívesebben alkalmaznak keresztény tanárt, mint nem vallásos zsidót. Viszont nagy gondot fordítanak a zsidó tanárok szel-

lemi, lelki homogéneitására. Anyagi gondnélküliségükre is. Láttunk zsidó középiskolában tanító tanítót, aki 10 gyermekével hatszobás lakásban lakik és tanító létére a hitközség képviselő-testületének kiküldött tagja. — A felekezeti tanárokon kívül szinte minden városban „laikus“ tanárember volt a vezetőnk, jelese a szakmájának, kitűnő ismerője a zsidóság multjának, jelenének. Németországban kevés a zsidó tanár az állami és községi iskolákban — a császári Németország hagyománya ez —, de ahol van, ott feltétlenül vezetője a hitközség kulturális ügyeinek, szervezője az ifjúsági mozgalmaknak, elnöke a hivatalos Jugendamtnak. Mikor fognak a mi tanáraink ilyen szerepet vállalhatni, ilyen szerephez jutni?

A német zsidó úgy aránylik a magyar zsidóhoz, mint a német a magyarhoz. Ha kis társaságunk szeme megnyílt az ilyen jelenségek iránt, ha megtetszett neki a német kereskedő, aki az anyagiak mellett a szellemiekre is gondot fordít, ha tömegesen megismerte a művelt, előkelő embereket, kik nem restelik vallásukat, elmélyednek tanaiba, gyakorolják tanításait, ha szép harmóniában élvezte a világfi külső fellépését a nemes belső tartalommal, ha példát vett a zsidó ifjúságtól, mely erős megszervezettségben eszményei tisztázásán dolgozik, hogy egy jobb, boldogabb jövőt készítsen elő hazájára, népe javára: akkor minden gond, szeretet és fáradság, amit erre az útra fordítottam, bőségesen megtalálta a jutalmát.

A Heine-szobor előtt Altonában. Fürst és Grünwald, a zsidó gimnázium tanárai, középen Goldberger igazgató

Dr. Grózinger M. József: Mendelssohn Mózes filozófiája

Mendelssohn filozófiája, amelyet sokan dilettantizmussal vádolnak és megvető gesztussal populárfilozófiának, csupán népszerű, praktikus célokat szolgáló bölcseletnek bélyegzenek, *a tiszta ész* diktátumából keletkezett. A racionális észelvek nem tűnnek semmiféle befolyásoltatást külső tényezők felől, legyenek azok bármilyen természetűek. Ilyen tiszta racionális filozófus volt Mendelssohn is, aki nem törődött a praktikummal vagy avval a haszonnal, amely esetleg kutatásaiból származhatik, hanem *csak a tiszta igazsággal*, a mindentől elvonatkoztató rációval. A ráció mindenén átsugárzó fénye világítja be összes fölvetett problémáit, akár ismeretelméleti kérdéseket boncolgat, akár Isten létéről vagy a lélek halhatatlanságáról elmélkedik, akár etikai vagy esztétikai kérdéseket fontolgat.

Igaz ismereteket Mendelssohn szerint csak a matematika, a par excellence racionális tudomány nyújthat. A *Berlini Tudományos Akadémia* 1760-ban pályázatot hirdetett annak a kérdésnek megoldására, vajjon rendelkeznek-e a metafizikai tudományok olyan világos evidenciával, mint a matematikai és a természettudományok. A fölített kérdésre *hármán nyújtották be válaszukat: Thomas Abbt, Kant Immanuel és Mendelssohn Mózes*. A fiatalon elhunyt és korában igen jól ismert Thomas Abbtal és a nagy Kanttal szemben *Mendelssohn értekezését találták a legjobbnak és a legkimerítőbbnek és a berlini tudományos akadémia a pályázati jutalmat neki ítélte oda*. Ebben az értekezésben, amely „Abhandlung über die Evidenz in metaphysischen Wissenschaften“ címet viseli és amelyet, melleslegesen megjegyezve, Guggenheim Fromment, hamburgi „kékszemű leánnyal“ kötött szerelmi házasság utáni mézes-hetekben írt meg, szembeállítja a matematikát a metafizikával. Arra a konklúzióra jut, hogy megkérdőjelezhetetlen ismereteket, exakt és precíz tudást, megdönthetetlen és föllebbezhetetlen igazságokat csak az észkonstrukciókkal operáló és racionális módszerrel dolgozó matematika nyújthat. Minden tudománynak, a *filozófiának* is kiinduló- és végpontja csak a matematika észelvűsége lehet.

Ez a tiszta mathematicizmuson felépült, megalkuvást nem ismerő racionalizmus képezi a kiindulópontját *a zsidó vallásról alkotott felfogásának is*. A zsidó vallás igazságai nem történeti, térben és időben lefolyó, illetve térhez és időhöz kötött, tehát muló és változó igazságok, hanem örök, változatlan, mindenhol és mindig, mindenkire kiterjedő, ökumenikus, megmozdíthatatlan permanens *észigazságok*. Mint a racionális tövű matematikai ismeretek általában, a zsidó vallás igazságai is univerzális jellegűek. *A zsidó vallás ezért nem szimpla vak hiten, hanem intellektuális*

Mendelssohn és felesége Porauhesz-ajándéka
az altonai templomban

meggyőződésen és észszerű belátáson nyugszik. A biblia sohasem apellál a tudást megelőző hitre, hanem a megismerésre és az utóbbiból fakadó tudásra. „*Vejodato esz adonáj, ismerd meg az Istenedet*“ — ez a biblia folyton ismétlődő refrénje. Ennek megfelelően Mendelssohn is a daaszból, a tudásból, a megismerésből, a rációból jut el Isten létének bizonyításához.

Mint a racionális teológia hagyományainak rendíthetetlen híve, Mendelssohn négy istenbizonyítékot állít fel, amelyek közül az egyik, a kozmológiai istenbizonyíték, a világ esetlegességéből és relatív voltából következtet egy szükséges abszolút lényre, Istenre. A természetben minden okozati összefüggések szerint történik. Ugy visszafelé az okok tekintetében, mint előre a következményeket illetően, minden szorosban egymásba kapcsolódik. Ez az okozati összeláncoltság azonban nem folytatható a végtelenségig. A természet mechanizmusában nincsenek kezdet- és végnélküli sorok. Az okok egymásba fonódó láncsorozatának kutatásával elérünk egy végső ponthoz, a végokhoz, ahol az Arisztoteleszi anánkészténai megálljt parancsol és ez a végok — Isten. Így jutunk el ahhoz a szükséges, független lényhez, amelytől minden függ, ahhoz a soha nem változó, öröktől fogva létező és meg nem szünő, mindent teremtő, éltető és fentartó léthez, az önmagában meglévő ens a se-hez, Istenhez.

Ezzel a racionális teizmussal Mendelssohn Spinoza módosított panteizmusát is ki tudta békíteni és bebizonyította, hogy Jacobi felfogása Spinozáról, amellyel a spinózai panteizmust az istentagadással, az ateizmussal azonosítja, tartha-

tatlan és félreértéseken alapul. Mert a spinozistikus Isten-Világ egységét tanító panteizmus nem radikális összeolvasztása Istennek és a világnak. A spinózai Deus sive Natura, *Isten és természetről vallott szemlélet nem világot tagadó akozmizmus vagy Istent a természettel identifikáló kozmoteizmus, ahol Isten külön létét és önálló voltát elveszíti.* A spinózai panteizmus Mendelssohn szerint azt tanítja, hogy a kauzális világ függő létében, a független causa sui, az önálló szubstanciális Isten képezi a causa primát, az első okot, a mindent, a pánt, a világ egyes módusaival szemben.

A racionális módszer szerint levezetett istenbizonyítékok módjára a lélek problémáit is racionális eszközökkel oldja meg. És ha Hildebrand szerint Mendelssohn az Isten létéről úgy tudott beszélni, mint selyemgyárának valamelyik új mintájáról, úgy azt tapasztaljuk, hogy a lélek halhatatlanságáról szóló felfogását is éppolyan világosan és észszerűen tudta előadni. A halandó emberből az elmulás biztos gondolata fakasztotta ki mindig a legfájóbb panaszokat. Az az érzés, hogy egyszer a világnak ez az egész panorámája az ő számára meg fog szünni, hogy előbb-utóbb jön a vég és neki ebből a se nem jó, se nem rossz világból el kell távoznia, az a biztos tudat, hogy neki egyszer meg kell halni, mert Alfréd de Vigny szerint mindnyájan *condamnés à la mort*, halálraítéltek vagyunk, ezek a mindenkit nyugtalanító érzések elviselhetetlenné teszik ezt a kis arasznyi életet is. A halhatatlanság eszméjének mentőcsónakjába menekült tehát a tépelődő ember lelke. A halál nem jelent megsemmisülést, hanem csak más formában való új életet. És a Phädon szerzője, a germán Platon, ahogy a zsidó Mendelssohnt Phädonja megjelenése után nevezni szerették, mint vérbeli racionalista filozófus nyúl ehhez a kérdéshez is, amelyet észszerű bizonyítékokkal gondol megoldhatónak.

A lélek halhatatlansága annak testnélküliségéből, anyagszerűtlenségéből következik. A lélek immaterialitását, anyagmentességét pedig gondolkodóképessége bizonyítja, mert gondolkodni csak a testetlen, az ember anyagmentes pszichéje tud. Ennek a gondolkodó, nem összetett, egyszerű testnélküli szubstanciális léleknek a halhatatlanságát Mendelssohn Platon preexistenciatanát mellőzve, Leibniz folytonossági elvével támasztja alá. Leibniz folytonossági, vagyis a kontinuitás principiuma szerint a természetben nincs megsemmisülés, csak átváltozás, csak átmenet, végtelen kicsi infinitezimális egységek folytonos átvándorlása, helycserélesi folyamata a jelen helyzetállapotból a következőbe. Mint a természet világában, beleértve az ember fiziológiai életét is, nincs hitelen, ugrás-szerű megszűnés, hanem csak lépcsőzetes és fokozatos, lassú fejlődészerű transzformálása az előbbi jelenségállomásból egy új jelenségstádiumba, azonképpen a lélek működése sem szűnik meg teljesen soha, hanem folytatja örökös funkcióját. A

test látszólagos elmulása, illetve alakváltozása sem befolyásolja a lelket sajátos tevékenységében. A lélek csak addig érzi a test befolyását és csak addig van annak alávetve, amíg vele összeköttetésben áll. Amint azonban a halál elválasztotta a lelket porhüvelyétől, megszüntet vele minden kapcsolatot és „a por fölé emelkedve, folytatja tevékenységét és más természetes, de földöntúli törvények szerint szemléli a Teremtő művét és a végtelen isteni Erő gondolatát. A földi léthez láncolva, nem tud megszabadulni a test korlátai állította akadályoktól. Ahogy azonban a testiséget levetette magáról, új életet kezd a noumenalis, érzékfeletti világ intelligibilis törvényeinek birodalmában. Itt nem kötik le többé érzéki ismeretek és nem gátolják szenzibilis szükségletek gondjai, hanem teljesen átadhatja magát a természetfölötti régiók szublimált szemléletének.

A léleknek ezt a felfokozott stádiumát csak a halhatatlanság tudatának segítségével közelíthetjük meg. A halhatatlanságba vetett reményünk megnyugvást és egyszersmind biztosítékot nyújt nekünk afelől, hogy amit itten testiségünk társaságának börtönében a napi gondok nyomasztó és egész lényünket elérzékiesítő akadályai miatt el nem érhattünk, azt odaát a transzcendens sík minden érzékiségtől megtisztult légkörében meg fogjuk valósíthatni. De ez az emberfeletti ideavilághoz való közelférközés csak akkor válik lehetségessé, ha már itt előkészítjük a talajt és a lélek spirituális szükségleteit kielégítve, a földi lét pillanatnyi örömeit nyújtó, de annál nagyobb keserűséget kilátásba helyező mámorait kerülve és vágyainkat a minimumra lefokozva, a szellem intenzív életét éljük. Erre legalkalmasabb a *tiszta erkölcsiség* szabályainak, a hasznossági célokat mellőző morál normáinak és az anyagságot perhorreszkáló etikai követelményeknek és örök érvényű törvényeknek hódoló életmód. Nem eudaimonizmus, földi boldogság az ember célja e földön, hanem perfekcionizmus, a fokozatos tökéletesedés folytonos intendálása, a halhatatlanság ideáljának öntökéletesedés útján történő megközelítése. A status perfektionis, a tökéletesség állapota jelenti a legfőbb jót, a summum bonumot, amelyen keresztül juthatunk csak el a legmagasabb ideál szemléletéhez a halhatatlanság érzékfeletti birodalmában.

De nemcsak etikai magatartásunk és erkölcsiségünk fordul meg a tökéletesség principiumán, hanem *esztétikai* élvezetünket és szépérzékünket is a tökéletesség fogalma határozza meg. Nem az szép, ami érzékiségünkből fizikai tetszést vált ki, hanem a szimmetrikus formák és harmónikus egységek tökéletes voltának érzékfeletti szépség ideája az, ami esztétikai műélvezetünket kihívja. Egy szép tárgy, melódia vagy költemény tökéletességének szemléletén át eljutunk a legtökéletesebb lény ideájának megragadásához és most már nem is a műtárgy vagy a természeti szépség tökéletességét

csodáljuk többé, hanem az *isteni tökéletességre*, az *ens perfectissimumra*, minden tökéletesség kútforrására gondolunk és arra, hogy tökéletességünkön való munkálkodásunk után a halhatatlan lelkünk részesedni fog az isteni perfekcióban.

Az igaz fogalmának a keresése, a jó principiumának a meghatározása, valamint a szép érzésének a körülírása Mendelssohnt Istenhez vezet el. A racionalizmus filozófusa, a német felvilágosodás apostola és a zsidó haszkala megindítója az örök változatlan Istenhez, minden ráció kútforrásához a bölcsesség principiumához, kezdetéhez, a réschith chochmához jut el és a zsidó történelem harmadik Mózes a ráció Szináj-hegyéről nyilatkoztatja ki az Istent.

Mendelssohn szobra Berlinben

Szeptember hatodikán volt kétszáz éve annak, hogy a szegény, sokgyermekű dessauri tóráíró családja egy taggal megszaporodott, Mendelssohn Mózesrel. A filozófia, a pszichológia és az esztétika, a kultúrhistoria, az irodalomtörténet és minden zsidó kulturintézmény kegyelettel emlékszik meg és fog megemlékezni a zsidóság cme büszkeségéről. Jelen sorok is ezt a célt szolgálták.

CSALÁDI BOLDOGSÁG AZ ÁLDÁS FORRÁSA.
Dr. Links Izák kőszegi főrabbinak ilyen című munkája most jelent meg második kiadásban Oppenheim illusztrációival. A mű, amely szép bensőséges fejtegetéseket tartalmaz, a család életéről, a szombatáról, az ünnepekről, újabb, díszesebb köntösben is lelkesedést fog belevinni a családokba a zsidó tradíciók iránt. Megrendelhető a szerzőnél.

Patai József: Zsidó történeti napok Zürichben *Glosszák a kongresszusokhoz.*

A véres események, amelyek a cionista kongresszus és a „Jewish Agency“ ülései óta Palesztinában lefolytak, szinte praehisztórikus távolságba tölják a zürichi napokat, heteket. Alig is látszik ma már valószínűnek, hogy kereken egy héttel a jeruzsálemi, hebroni és cáfeti szörnyűségek előtt a zürichi Stadttheater, a Kaufleuten és Tonhalle termei szócsaták, pártviták, szónoki mérközések zajától voltak hangosak. És oly kevesen érezték volna, hogy vulkánon táncolnak! Hogy mialatt itt a békés Svájc oltalma alatt felfutó retorikai rakéták viadala olykor színes tüzijátéknak hat, ott Cion prófétás hegyén, a Machpéla-barlang körül és a kabalisták szent városában késeket köszörülnek, fejszéket élesítenek, fegyvereket töltenek, hogy irtó háborút indítsanak azok ellen, akiknek építő munkájáról folyik itt a heves-hűvös tanácskozás. Még a palesztinai delegátusok sem nyugtalankodtak otthonmaradt hozzátartozóik miatt. Nyugodtan végezték a munkát a legapróbb részletekig. És mire elkészültek, legtöbnyire még néhány napig gyönyörködtek Svájc hegyeinek, tavainak csodás szépségében — és itt érte utól a hír a Szentföld tragikus lángbaborulásáról. A Jungfrau és Eiger gleccserei alatt, Vengenben találkoztunk a pihenő Weizmannal, akit a néhánynapos magány és magaslati levegő valósággal megifjított. Az örök havasok közt „sub specie aeternitatis“ tekinthetett vissza a teljesített történeti feladatra: a világ zsidóságának egységbe tömörítésére a Palesztina fölépítését siettető „Jewish Agency“-ben. És másnap már szétvitte a rádió a szomorú hírt az Alpések és a gleccserek közé, tavak és tengerek fölé, a földkerekség minden tájára. Weizmannak Londonba kellett repülnie. És a palesztinai delegátusok lába alatt égett a hideg svájci talaj. Az ünnepi hangulatot fájó gyász váltotta föl mindenütt.

*

A kongresszuson találkoztunk egy finomlelkű amerikai asszonnyal, egy brooklyni gyáros nejével, aki négy serdülő fiával Palesztinába indult, hogy a híres hebroni jesiván töltsenek egy esztendőt. Boldogan mesélte, hogy harminc éve készül már a szentföldi útra és csak most teljesült az álma, amikor kikisérheti gyermekeit és velük maradhat odakünn, amíg a férje csak engedi, de legalább egy esztendeig... Elbúcsúztunk azzal, hogy majd életjelt adnak, mihelyt a szent városba érkeznek. Mikor lesújtott a rettentő hír a hebroni jesiva lemeszárlásáról, elszorult szívvel gondoltunk az amerikai anyára, aki négy fiát vitte félelmes áldozásul a Tóra oltárára... De néhány nap múlva Olaszországon át hazatérve, meglepetésünkre, ott találtuk Velencében az amerikai családost. Véletlenül lekésték a hajót és ez a véletlen volt életük megmentője. Kezeit tördelve járt-kelt

az asszony. Egy cseppet sem vigasztalta meg a saját szerencséje: „Micsoda katasztrófa! Az egész zsidóságnak gyászhetet kell ülnie! Vagy gyászévet. Mindnyájunk halottai ők, mindnyájunk gyermekei és mindnyájunkért haltak meg. Én egészen úgy érzem, mintha az én gyermekeimet ölték volna meg...“ A négy fiú pedig cseppet sem volt megijedve. Kérték, sürgették édesanyjukat: utazzanak ki a legközelebbi expressz-hajóval, vigyenek innen magukkal fegyvert is; nem maradhatnak vissza azért, mert odakünn harc van, ellenkezőleg, annál inkább kell menniök, segíteni!...

Ekkor villant föl először a valóság, hogy a véres katasztrófa nemcsak hogy nem fogja megintatni a szentföldi jisuv fejlődését, hanem ellenkezőleg, föl fogja ébreszteni az ifjú zsidó dacot és komoly segítőakaratot. Amit a „Jewish Agency“ szóval elhatározott, a legközelebbi százezer zsidó lélek bevándorlása még gyorsabban válik tetté most, hogy a megvalósulást tüzzel és vérrel próbálták elfojtani. Régen lobog a sómér-zászlón a fogadalmi fölírás: „bödam vaés Jehuda nafla, bödam vaés Jehuda thakum“.

*Vérben és tűzben esett el Júda,
Vérben és tűzben támad föl újra...*

*

Most valóban a tettek tisztult korszakának kell következnie. Mert már kétségbeejtő volt a szavaknak özönszerű áradata, még a kongresszusokon is. Hiszen minden parlamentizmus veszedelme a „szóbőség“, amely az akció lehetőségeit szűkíti. De ott, ahol egy országgyűlés évente háromszáz ülést tarthat, jut idő szűzbeszédre és aggbeszédre, gyakorló és gyújtó beszédre, elmélkedő és elméskedő beszédre. Hogyan végezze azonban munkáját egy vándor-parlament, amely egyszer két esztendőben gyűl össze néhány napra és ekkor északról és keletről, nyugatról és délről, óceánon innen és tengeren túlról jönnek beszédterhesen, szólás-szomjasan a szó jogának lobogtatásával és megindul olyan irtózatosszózó, amelyet a legviharedzettebb koponya sem bírhat el sokáig. „Ez nem akció, hanem deklaráció, deklamáció — felelt Weizmann néhány szónoknak — és mert nekem a tényekkel kell számolnom, el kell viselnem, hogy szóözönt zúdítanak kopasz fejemre...“ „Én is tudnék szép beszédek tartani és karzatot lelkesíteni, de a vas élet áll velem szemközt, összeharapom a fogaimat és tovább megyek a nehéz, mindennapi munka útján abban a reményben, hogy azoknak, akik utánunk következnek, könnyebb lesz, mint nekünk volt...“

A karzatnak pedig mindegy, miről van szó. Ha valaki valami szépet, nagyot és főképp hangosat mond, tüstént összecsapódnak a tenyerek tomboló tapsra. Valaki utána ép az ellenkezőjét bizonyítgatja, szépen, nagyon és főképp hangosan, erre

ismét kitör a tapsvihar. És olykor valóságos tözsdei minőségbecslés indul meg egy-egy szónoklat körül. „Die Rede war gut.“ „Sehr gut.“ „Nicht so gut.“ „Az első rész erős volt, a második gyenge.“ Stb. „Hogyan tetszett a beszéd?“ — kérdi szakértő szemmel egy ismert „propagandista“. És az emberből szinte idegesen fakad ki a felelet: „Véresen komoly dolgokról van szó, nem a szónoklás a fontos, hanem a cselekvés.“

*

Azok pedig, akik a cselekvés szférájában élnek, alig emelik föl a hangjukat, mikor beszélnek. Mintha a tények előtt való alázat tenné elfogódottá. Hihetetlen a szerénység, egyszerűség és gesztusnélküliség, amellyel *Einstein* a legsúlyosabb mondanivalóit előadja, mintha a Kosmos nehézkedését érezné törékeny teste fölött. „Olyan nagy ez az ügy, hogy csak a legegyszerűbb szavakkal szabad róla beszélni“ — mondja halkán. *Ussiskin* szinte katonás mozdulatlansággal bocsátja útra ítélőosztó mázsás gránátjait. Mintha a történelmi felelősség terhét hordozná megfeszített széles vállain: „Megkérdeztem nemrég a palesztinai angol kormány egyik legfőbb vezetőjét: mondja meg nekem, mint gentleman, becsületesen és őszintén, ha a Szent-fal esetéhez hasonló viszály támadt volna az arabokkal Krisztus sírja körül, nem intézték volna el az ügyet huszonnégy óra alatt? Hogyne! — hangzott a felelete. — Ime, ebben rejlik az egész tragédia! Tudom, gyengék vagyunk, tudom, nincs erőnk, hogy a helyzetet megváltoztassuk. Mi vagyunk az okai, hogy ily gyengék vagyunk. A legnagyobb hiba a világon a gyöngeség. De egyet kérdezek az elnöktől: minek a megnyugtató? Minek úgy ábrázolni a helyzetet, mintha megnyugtató volna? Mi mind ebben a teremben nem vagyunk gyávák. Cionisták vagyunk évtizedek óta és sohasem féltünk, még Kemal pasától sem, egyetlen lépést sem fogunk hátrálni, bármilyen rossz lesz is a helyzet az országban. Nagyobb erőlködést fogunk tenni, nagyobb energiát fogunk kifejteni. Ezt kell a vezérnek mondania és nem azt, hogy minden rendben van!...“

Minden szónoki póz és páthosz nélkül mondja *Ussiskin* ezeket a szavakat és mégis mindenki érzi belőle a benső meggyőződés feszítő erejét. És meg se rebben a szeme és meg se lendül a hangja, amikor kifejti: „Az ifjúság nem hagy el minket. Csak eltávolodik az általános cionisták táborából. Az ifjak tízezreit találjuk a balszárny soraiban, sok ezret a Mizrachi soraiban, sokezret a revizionisták soraiban. De nem találunk ifjúságot az általános cionisták soraiban. És ennek nem az ifjúság, hanem mi vagyunk az oka. Hogy az ifjúságot vonzzuk, adnunk kell valamit, aminek lendülete van, reményt, idealizmust. Mit ad az általános cionizmus az utolsó tíz esztendő óta az ifjúságnak? Követnie kell a „kódos-ugrálókat“ és szent-szent-szentet kiáltania mindenre, amit az exekutiva

mond. Ez azonban nemcsábítja az ifjúságot!“

A „amhaarecok“ kedvéért meg kell magyarázni, amit a dohányutcai templomban már alig látnak, hogy régi jámbor szokás szerint imaközben a „kódós! kódós! kódós!“ (szent! szent! szent!) szavaknál háromszor egymás után lábujjhegyre emelkednek, mintha a magasságok felé akarnának ugrani, áhitatos hódolatra.

„Kodosch-Springer“ — szállt a kongresszuson szájról-szájra az új szó, mely ezentúl rajta ragad a centrumon.

*

Nem szónokolt, hanem a kezeit összekulcsolva állt és magyarázott Weizmann is bensejének mélységéből merítve. Két méltó pártner állt egymással szemközt. Mindegyik a maga történelmi cselekvéseinek kiérződő felelősségével: „Mindenekelőtt arra a következtetésre kellett jutni, hogy ebben a tempóban, ahogy a dolgok eddig mentek, nem haladhatunk előre. Mi cionisták kisebbség maradtunk a zsidóságban. Nagyot értünk el eddig, de akik Palesztinában élnek, tudják, hogy a lassú tempó százezer veszélyt rejt magában. A másik momentum az a hit volt, vagy az intuición, hogy a Palesztina-munka végül is át fogja hatni az összes zsidók lelkét és ha ezzel a munkával érintkezésbe jutnak, megszabadulnak a salaktól, mely annyi évszázadon át gettótörténelmet teremtett. És én hiszem, hogy már ma vannak sokan nem-cionista zsidók, akiknek Palesztina szívük ügye lett, amelyért dolgoznak és áldoznak, talán nagyobb buzgalommal, mint némely cionisták...“

Ezek a szavak a cionista szervezet elnökének ajkáról megdöbbenő igazságként hatottak. És a „Jewish Agency“ csatája el volt döntve.

És voltak percek, mikor a cselekvés embere, a Balfour-deklaráció megszerzője lírikus költői melanchóliával szakított a szívekbe. Mikor az egyik szónok eszébe juttatta ifjúkori kijelentését, hogy a kongresszus három napja mindig életének legörömteljesebb és leggazdagabb napjai. „Igenis, így volt — felelte Weizmann — a Balfour-deklarációig. Az én számomra a Balfour-deklaráció nem volt ajándék, hanem egy óriási váltó és követelés a zsidó néppel szemben. És itt állott ez előtt a követelés előtt a háborútól szétzúzott zsidóság, Palesztina csupasz szikláival, meddő mezőivel és sivatagjaival és mint egy sphynx szólított folyvást: vagy termékennyé teszel, e mocsarokból kerteteket, e sziklákból földeket csinálsz, vagy felfalalak, elpusztítalak. És ekkor elment az én örömöm. Magamra vettem a munka jármát, nap nap után, év év után. És emberek kellettek és pénz és csoda. És megtörtént a csoda: jöttek az emberek. És ekkor be kellett járni a gettók minden zugát és sarkát, hogy azoknak, akiket a lövészárkokba küldünk, lehetővé tegyük a munkát. És ekkor elmult az én örömöm... És hordani fogjuk ezt a jármót tovább, míg elérkeznek a jobb napok, amelyeket mi talán már meg se élünk...“

Könnyek toluhtak a szemekbe és minden tekintet szeretetteljesen a sápadt Weizmann felé fordult, aki oly fáradtnak, betegnek látszott és a munka még garmadában áll és vár az elvégzésre...

*

És Jabotinsky is valahogyan úgy hat, mintha nem is szónokolna. Pedig az oroszok szerint Trockin mellett a világ legnagyobb szónoka ő. Halak hullámozik szavainak lágy ritmusa és a szívek egyre mélyebben sodródnak beléje. Néhány perc és teljesen hatalmában tartja a hallgatóságot és viszi, ragadja mélységekbe és magasságokba. És oly egyszerű és világos, amit mond: „Mit jelent Palesztina? Palesztina egy terület, melynek jellegzetessége abban áll, hogy a Jordán nem a határon, hanem az ország közepén folyik...“ Zúgó taps. Mindenki átérzi az igazságtalanságot, amelyet Anglia a Jordán tulsó oldalának elszakításával elkövetett. „Mi a mandátum? A mandátum egy nagy nemzetnek becsületszóval vállalt és aláírt kötelezettsége nem arra, hogy barátságos lesz hozzánk, hanem arra, hogy Palesztinában módot ad gyarmatosító tömegeink elhelyezésére a Jordán mindkét oldalán...“ Megújuló viharos taps. „Két órát ha vártak volna a Panasz-falnál, míg az ima befejeződik, semmi baj sem lett volna. De a zsidó nemzet méltósága és a zsidó érzés az urak előtt nem ér annyit, hogy miatta két órát várjanak... És Jeruzsálem kormányzója ma is a helyén van!... És most azt a vezetőséget akarjátok itt újból megválasztani, amely csodás türelemmel mindent kibír, de egy pillanatig sem bírja ki, ha valaki a szent angol kormányt akarja bíráltni...“ És újjával reámutat az exekutiva széksorában (nem bársonyszékek) ülő Sacherre: „És Sacher úr ennek tipusa!...“ Rengő taps. És persze rendreutasítás. Végül a lírai zárszó: „Tihozzátok fordulok, barátaim, akikkel együtt dolgoztunk az ifjúság napjaiban, tiszta reményekkel és tiszta lángolással, hallgassatok a lelkiismeret szavára és emeljétek fel tiltakozó hangotokat: *non possumus!*“

*

A legelementárisabb tapsvihar fogadta mindig Jabotinskyt, mikor pódiumra lépett és mikor távozott. És itt rehabilitálnom kell a karzatot, illetve annak nagy részét. Mert itt foglalt helyet az az ifjúság, amely *Trumpeldor* nevét írta zászlajára. Az ifjúság, amely tisztában van azzal, hogy hont szerezni csak áldozatokkal lehet. És hogy Jabotinsky szervező erejének köszönhető, hogy Palesztina elfoglalásakor zsidó légió is ontotta vérének hőiesen és az a vér értékesebb és zengőbb minden valutánál, amelyet a földért adni lehet.

De rehabilitálni kell a páholyokban ülők nagy részét is. Azokat, akik feszült figyelemmel hallgattak minden felszólalást és parancsoló tekintettel némították el szomszédságukban minden profán diskurzus próbálkozását. Órákig, sokszor éjfél és hajnalig ültek a helyükön és áhitattal hallgatták

a vitát, kitartó szent komolysággal, mint akiknek életük legnagyobb problémáit tárgyalják. És olykor kirobbant belőlük a tetszés vagy nem-tetszés spontán megnyilvánulása, úgyhogy Motzkin elnök kissé komor humorával hangsúlyozta a figyelmeztetést: „Ugy értesülök, hogy a karzatok és páholyok is beleszólnak a vitába, ezt nem is hiszem, ez igen nagyon veszélyes...“

Csak egyszer tombolhatták ki magukat a páholyok és karzatok egyaránt: amikor hajnali három óra után a kongresszus delegátusai névszerinti szavazással (231 igen 30 nem) elfogadták a „Jewish Agency“ alkotmányát és minden egyes „igen“ elhangzása után újból meg újból, 231-szer zúgott föl a taps. De persze nem fukarkodtak a tapssal a 30 „nem“ elhangzása után sem...

*

Louis Marshall, úgylátszik, egyáltalában nem vette tudomásul a „Jewish Agency“-t megelőző heves és elkeseredett vitát. Ahogy az elnöki emelvényre került, tüstént úgy tett, mint aki mindjárt „in medias res“, „a tettek mezejére lép“. Most már nem kell sokat diskurálni, vitatkozni, számonkérni. Csak egyenesen a közös cél felé! Cionista, nem-cionista? Most már nincs nézeteltérés. „Az eredmény biztos: *Palesztina felépül!*“ És olyat csapott az asztalra, hogy rengett az egész terem. Aki behunyta a szemét és nem látta a hófehér oroszlanfejet és csak hallotta a csengő tenort és a folyton ismétlődő asztalcsapkodást, fékezhetetlen temperamentumú ifjú szónokat sejtethetett és nem az Egyesült Államok leghiggadtabb, legtapasztaltabb jogtanácsosát. „Beszélni csak néha kell, de dolgozni mindig!“ kiáltotta és újra nagyot csapott az asztalra. „Miért kiabál úgy, Marshall?“ kérdeztem a mellettem ülő amerikaiakat. „Mert érzi, hogy úr a házban“ felelték tréfásan. De valóban kiáltott belőle a cselekvő erő. Mire való a sok beszéd? Ide a javaslatokkal, szabályzatokkal, költségvetéssel, mindennel, tessék szavazni. „Áj, áj, áj, áj“ — hangzik egymásután az amerikai sorokból. Majd megtudják a többiek is, hogy ez az „áj“ igent jelent. (Tudniillik a kérdés angol formulája ez: Ki van mellette? És a felelet: „I am“, röviden „I“, ejtsd „áj“, én.) Pár perc alatt elfogadnak mindent, amit már amúgyis elintéztek egymás közt a bizottságok. Ez Marshall módszere.

Ki hitte volna, hogy ez az erős kéz, amely cselekvő kedvtől duzzadva csapkod, nemsokára lehanyatlik, hogy a csengő hang oly gyorsan örökre elcsendesedik és a nagy történeti munka elvégzése után már csak zárt ólomkoporsóban tér haza Zürichből az a férfiú, akinek utolsó akarata eleven hatóerő marad nemzedékeken át.

Az óceánon innen és túl mindig láthatatlanul lecsap a keze ott, ahol a tettet szavakba akarják fullasztani: „Beszélni csak néha kell, de dolgozni mindig!“ A kishitűeknek fülébe pedig tovább fog csengeni a halhatatlannak hangja: „Az eredmény biztos: *Palesztina felépül!*“

RABBI MORDECHAJ BENET.

Av hó 13-án lett száz éve annak, hogy Nikolsburgban meghalt a kor zsidóságának nagy korifeusa, Morvaország országos főrabbi, Rabbi Mordechaj Benet (Benedickt). Tekintélye túlemelkedett országa határain és híre eljutott mindenhová, ahol a talmudi kapacitás tevékenységét megérteni és jelentősége szerint értékelni tudták. Az Agudasz Jiszroel méltó módon gondoskodott a százas évforuló kegyeletes megünnepléséről. A világ minden részéről összegyűltek Nikolsburgban, hogy a nagy gaon és cadik sírja fölött lerójják hódolatukat. Számos rabbi méltatta R. Mordechaj Benet nagyságát és rabbinikus irodalmi működésének maradandó becsét.

R. Mordechaj Benet Csurgón született 1753-ban és már „barmicvo“ korában három talmudi értekezés szerzője volt. Főművei: Biur Mordechaj, Mogen Óvosz, Har ha-mór, Porosasz Mordechaj, Techélesz Mordechaj, Kidusé ha-geónim. A Mendelssohn-féle bibliafordítások és kommentárok használatát engedélyezte.

Az országos főrabbi népszerűségét jellemzi, hogy arcképe különböző művészi metszetekben és reprodukcióban díszítette a zsidó házakat az egész világon. És ma is mindenfelé ereklyeként őrzik. Az itt reprodukált metszet eredetije a Pesti Chevra Kadisa tulajdona.

A sírnál dr. Willmann nikolsburgi, Seidl galántai, Donáth Sámuel pozsonyi rabbi, továbbá a leszármazottak nevében dr. Hamvai Sándor Budapestről, dr. Benedikt Bratislavából és Beck rabbi Auspitzból tartottak méltató beszédeket, majd fölkeresték a régi beszhamidrást, amelyben a nagy mester tanított.

TOLLHEGYRŐL

LUKE, AZELŐTT LUKÁCS.

Az újabban érkezett palesztinai héber lapok majdnem valamennyien a kormányzó helyettesét, Luke főtitkárt teszik felelőssé a bekövetkezett tragikus eseményekért. Ő volt az, aki a kormányzó távollétében „az ügyeket vezette“ és hogy miként „vezette“, mutatják a rettentő eredmények. Hiába kértek tőlc segítséget, védelmet, oltalmat, katonaságot, őrséget, minden „intézkedése“ a befejezett műveletek után történt. A héber lapok szerint Luke szívesen látta a szomorú eseményeket. Az egyik ujság pedig megállapítja, hogy Luke azelőtt Lukács volt és budapesti származású mesümed, aki fiatal korában kikerült Angliába, angolosította a nevét, bekerült a brit hivatalnoki karba és szigorúan őrködött magyar-zsidó származásának titkán, Jeruzsálemben állandóan antiszemita misszionáriusokkal érintkezett, majd a legzsidóellenesebb arabokkal. Jellemző, hogy könyvet írt Palesztináról és míg Macdonald ugyanekkor külön műben valóságos himnuszt zengett az új palesztinai zsidóság építőmunkájáról, Luke a palesztinai kormányzóság tisztviselője nagy könyvében néhány sorban „intézte el“ az egész új jisuvot. Szerette volna, úgylátszik, teljesen „elintéztetni“ az arabokkal a — „Mesumed“.

AZ AGUDA NAGYGYÜLÉSE

kétségtelenül sok szép és helyes eszmét vetett fel, a tóranulás, a szombatmegőrzés, a tradíciók óvása stb. mindenestire nagy problémák, mikkel a konzervatív zsidóság vezetőinek minél behatóbban kell foglalkozniok. Hiszen a „haladó zsidóság“ képviselőit is aggasztja a „halódó zsidóság“. Hogyne kellene orvosságot keresniök a „maradó zsidóság“ pásztorainak, hogy a nyáj valóban megmaradjon. Egyben azonban feltétlenül hibáznak: abban, hogy elzárják az útját annak, hogy az ugyanazon célokért küzdő orthodox mizrachistákkal együtt szolgálhassák eszméjük diadalát. A zsidó erők gyöngítésének vétkét veszik ezzel magukra ok nélkül. Mert hogy a konzervativizmus maximumának hirdetésével és a cionistáktól való elszakadás teljességével sem tudják az orthodox zsidóság egészét egyesíteni, arra a legegyszerűbb bizonyíték, hogy ime a magyarországi orthodoxoknak az aguda sem elég megbízható és még ehhez sem csatlakoznak. Nem szólván a munkácsi rabbiról, aki egyszerűen így szónokol híveinek: „Die Agudisten, jimach semom vezichrom. was senen arger fun de Klovim, die Zionisten“. (Az agudisták, irtassék ki nevük és emléküik, akik rosszabbak mint a kutyák, a cionisták.) A szakadás útján tehát nincs megállás...

AZ AUSZTRÁLIAI LEFKOVICSOT

mint a magyarság hűséges exponensét üdvözlötték a budapesti magyar kongresszuson. A budapesti Lefkovics viszont elküldheti a fiát Ausztráliába, ha véletlenül a magyar egyetemeken egyikén sem juttat neki helyet a numerus clausus.

Kitűnő minőségű

Hutter szarvas szappan

כשר

Kapható
minden fűszer- és festékkereskedésben.

Gyártja a budapesti orth. hitközség rabbinátusának felügyelete mellett:

Hutter József Szappangyár – Olajipar Részvénytársaság

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6. Tel.: J. 461-91, 92, 98, 94

ZSIDÓ HUMOR

FÉLIX WARBURG HUMORA.

Félix Warburg, a nagy amerikai filantróp, aki a Jewish Agency zürichi megnyitó ülésén tartott beszédét mindjárt egy 500.000 dolláros palesztinai adománnyal erősítette meg (ugyanakkor lord Melchett is 500.000 dollárt ajánlott fel), egyik legutóbbi beszédében a jeruzsálemi héber egyetem kancellárjának képviselőjében humorista oldaláról mutatkozott be. Ezeket mondta többek között:

„Egy kis faluból jövök, melynek neve New-York. Sport lett a jelenkor jelszava és New-Yorkban igen sok a tornász. Tornászok, akik mások vállán kapaszkodnak fel a magasba. De sokan nem maradnak sokáig a magasban, leesnek. Nehéz pénzeszacskójuk lehúzza őket, míg elvesztik az egyensúlyukat és a mélységbe buknak. Engem nem ért utól ez a sors. Mert én ellensúlyt teremtettem magamnak egy ideálban, amely a magasban tart és megóv a magánytól és a szédüléstől. És ez az ideál segít abban is, hogy a másik teher mindig kissé megkönnyebbüljön. A Pénz maga nem nyújt az embernek kielégülést. Palesztina lett az ideál, amely engem elbűvölt...

De nemcsak én vagyok így vele. Egy fiatal newyorki pár, mely beutazta az egész világot, együtt volt velem a Szentföldön is és annyira elragadta őket az épülő zsidó Palesztina, hogy önként megnyitották a zsebüket, de úgy, hogy érdemes volt belenyulni. Látják tehát, mily boldogító érzés, egy túlnehéz pénzzacskótól megszabadulni.

A palesztinai alkotások büszkesége a jeruzsálemi héber egyetem, amely a híres Goldziher-könyvtárt is magába foglalja. Ezért jönnek ide zsidók, keresztények és mohamedánok egyaránt. Mikor itt jártam a feleségemmel — aki Jacob H. Schiff leánya és apja alaposságát örökölte — dr. Magnes elmagyarázta neki a könyvtár összes adatait, valláskülönbség nélkül való nagy jelentőségét stb. és ekkor éppen belépett egy — kapucinusbarát. A feleségem tréfásan megjegyezte: „no hát ez úgy hat, mintha megrendezték volna illusztrációképp ahhoz, amit az olvasókról mondott“. De a kapucinus igazán nem tehetett róla, hogy éppen akkor kellett neki a könyvtár.

Az én leányomról mondhatom, hogy jó feleség és jó anya. De annyira el van ragadtatva a palesztinai építéstől, hogy otthagytott férjet, gyermeket New-Yorkban és sietett velem együtt a „Jewish Agency“ nagygyűléséhez. Legforróbb kívánsága, hogy szép narancsligete legyen Palesztinában és most tanul szorgalmasan héberül és erre tanítja gyermekeit is.

Ha Palesztina japán vagy kínai provincia volna, rég elpusztult volna. de ez nem közönséges földszáv, hanem csuda. Itt lakik például Hamburgban egy Siegfried Cohn

nevű úr és Drezdában egy Albert Levy nevű úr, értesítéseket kapnak palesztinai rokonaitól, hogy nehéz a „gazdasági helyzet“. Mi történik ekkor? Fenti urak írják az amerikai nagybácsinak, hogy miért nem küld pénzt Palesztinába? Láthatatlan szálak ezek, melyek Jeruzsálemből az egész világ zsidósága köré fonódnak és egyre sűrűbb összefogó szövetté válnak.

Ha Önök, hölgyeim és uraim, egy éjjel nem tudnak nyugodtan aludni, valószínűleg azért van, mert valahol egy szenvedő testvérük Palesztinában meghúzta azt a titkos fonalat, amely az Önök szívében végződik... Bizonyára már útban van egy levél... vagy egy felhívás egy megszorult palesztinai intézménytől...

Mint a Joint elnöke, 42 országban láttam a zsidó nyomort. Boldog vagyok, ha segíthetek és másokat is segítségre buzdíthatok. De a Palesztina-építés segítésénél mindig úgy érzem, hogy az ad nekem többet, hogy jó cserét csináltam a pénzemért. És ezt kell éreznie mindenkinek.

Egyszer Oroszországban meglátogattam egy agro-joint-telepen egy sokgyermekes özvegy küzködő kolonista asszonyt. Azt hinnék, hogy felhasználta az alkalmat, hogy a newyorki bankártól hitelt vagy segítséget kérjen? Dehogyan. Első kérdése az volt: Warburg úr, hogy vannak a palesztinai zsidó parasztok? Támogatják őket kellőképpen?

Igy reagál a zsidó lélek arra, ami Palesztinában történik. A palesztinai dolgozók szelleme csudát művel a legtávolabbi tájakig. Mi nem segítséget kérünk számukra, hanem odaadást szívvel lélekkel.

TEJADÁSHOZ ÖKÖR, A JÁRVÁNYHOZ TEHÉN.

Székely Ferenc udvari tanácsos, aki nemcsak anyagiakban filantróp, hanem szellemiekben is jótékony a humorával, mondotta el a „Pro Palesztina“ egyik legutóbbi elnöki tanácsülésén a következő kitűnő példázatot, a magyar zsidóságra alkalmazva:

Egy szegény talmudista kis pénzt kapott jó embereitől, hogy vegyen magának a legközelebbi vásáron egy tehenet. Így lesz majd teje apró gyermekeinek, no meg esetleg vaj meg túró is. A szegény talmudista elment a vásárra, meglátott egy szép ökröt, megvette és büszkén vitte haza abban a hiszemben, hogy kitűnő tehenet vásárolt. Otthon aztán kiderül a titok, hogy tej helyett rúgásokat kaphat csupán. Másnap járvány ütött ki, amely csupán csak a teheneket ragadta el. De a szegény talmudista ökre kivétel volt és áldozatul esett a járványnak. Mire a talmudista elkeseredetten fakadt ki: „A tejadáshoz ökör voltál, a járványhoz meg tehén!“... A magyar zsidóság is ilyen — folytatta Székely Ferenc — ha arról van szó, hogy az egyetemes zsidóság nagy céljaira adjon „egy kis tejet“, rúg egyet, hogy semmi köze az egyetemes zsidósághoz, ő ökör!...

Tovább nem is mondhatta Székely Ferenc a példázat megfejtését, akkora derűtség és taps tört ki. A másik részt már mindenki magától egészíthette ki: Viszont ha antiszemita-járvány üt ki a világon, hiába minden, lesujt a magyar zsidóságra is... (De a példa másképp is talál.)

AKI „NEM AD“ AZ IS AD.

Dr. Endrei Henrik, a Pesti Chevra Kadisa ügyvezető-igazgatója magyarázta egy jótékonyági banketten:

Az „Atyák fejezeteiben“ olvassuk: „Négyfajta jótékony adakozó van. Aki azt akarja, hogy ő maga adjon és mások ne adjanak, az irigy másokra. Hogy mások adjanak és ő ne adjon, az fukar a magáéra. Hogy ő adjon és mások is adjanak, az jámbor. Hogy ő ne adjon és mások se adja-

ארטה כשר

„CERES“ ételzsír

a szokott kiváló minőségben minden fűszer-, csemege- és élelmiszerüzletben **kapható.**

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár-Olajipar Rt.
Budapest, VII. ker., Erzsébet-körut 6. sz.
Telefon: József 461-91, 92, 93, 94.

nak, ez gonosz.“ Már most kérdés, ha valaki nem ad és azt akarja, hogy mások se adjanak, mi keresnivalója van a jótékony adakozók között? Miért beszél a „perek“ négy-fajta adakozóról, mikor a negyedik egyáltalában teljesen távol áll a jótékonyaságtól? A magyarázat azonban az, hogy a zsidók, akikről azt tartja az írás, hogy irgalmasak, jószívűek és jótékonyaságot gyakorlók, a valóságban mindig adnak. Azok is adnak, akik nehezen akarnak adni. Azok is, akik azt „akarják, hogy se ők, se mások ne adjanak“. A végeredményben mégis csak adnak. És ezért sorozza a misna ezeket is a „jótékony adakozók“ közé, de persze a negyedik kategóriába!

„VAN EGY SZEGÉNY FIVÉREM.“

A zsidó jótékonyaság nagy optimistájától származó előbbi szellemes magyarázatnak teljesen ellentéte egy másik anekdota, amelyet a nemrég Budapesten járt Troczki berlini szerkesztő, az „Ort-Ose-Emig-Direkt“ európai segélyakcióinak vezetője adott elő. (Nem tévesztendő össze az orosz szovjet Trockijával, aki Bronsteinből lett Trockivá. A budapesti rendőrség eleinte kellemetlenül összetévesztette, de aztán tisztázódott a dolog és mikor a publicista bemutatkozott Hetényi főkapitánynak „Mein Namen ist Troczki“, a főkapitány ismert humorával így felelt: „Es macht nichts“.)

Az anekdota a következő:

Egy ismert fukar emberhez elmentek a hitközségbeliek valamely jótékony célra gyűjteni. A fukar ember meghallgatta az előadottakat, aztán így szólt: „Uraim, van egy földhöz ragadt, szegény fivérem, nyolc éhező gyermek apja...“ A jószívű gyűjtők tapintatból nem is engedték, hogy a házigazda befejezze a mondatát. Bocsánatot kértek és eltávoztak. Utközben részvétellel megállapították, hogy lám, sohasem lehet tudni, milyen terhek vannak egy emberen és ok nélkül kerül zsugori hírébe. Néhány nap múlva egy szegény ember jelentkezik a hitközségnél segélyért. Elmondja, hogy a gazdag ember a fivére, de soha egy fillért sem kaphatott még tőle. Erre a hitközség gyűjtői felháborodva keresték fel a gazdag hitsorsost és szemrehányást tesznek neki a félrevezetésért. A fukar gazdag azonban nyugodtan felel: Nem tehetek róla, ha Önök nem hagytak végigbeszélni és nem tudtam befejezni megkezdett mondatomat sem. Azt kezdtem elmondani: „Van egy szegény nyomorgó testvérem, nyolc éhező gyermek apja és neki sem adok soha egy fillért sem, hát hogyan kívánhatják Önök, hogy idegennek adjak?“

Triznya-cipő

IV., Váci-utca 23. Telefon: Aut. 874-64

KUFFLER ÉTTEREM

BUDAPEST, VI., VILMOS CSÁSZÁR-UT 39

Nyugati pályaudvar közelében.

Ujjonnan átalakítva és megnagyobbítva
25 év óta elismert

Házi konyha • Polgári árak

Menü-rendszer, délben — este

Társasvacsorákat vállalok.

Tel : L. 90-57.

A GHETTÓ ÁRVÁJA.

(A KÖSZIVŰ FIU.)

— Bemutatja a Kamara filmszínház október 3-án. —

A Kamara filmszínháznak már szinte tradíciójává vált, hogy a zsidó ünnepek alkalmával egyheti műsorát az áhitatnak szenteli. Minden évnek megvan a maga zsidó filmje s ezek a filmek — mint két év előtt a *Jákob fiai* s a múlt évben a *Szombatok szombatja* — rendszerint a Kamarában kerülnek bemutatásra. A Kamara most a Columbia Picturesnek *A ghettó árvája* című világfilmjét tűzte műsorára, amely film harmonikusan illeszkedik a közelgő ünnepek áhitatos hangulatába. A szó nemes értelmében vett zsidó film ez, amely már abból a szempontból is örvendetes fejlődést mutat a hasonló tárgyú filmekkel szemben, hogy nem a zsidó élet külsőségeinek kidomborításával akar hatni. Itt nem bukkan fel már szinte egyedülvaló szimbolumul a menorah, a vallási érzékenységet sem sérti egy szabálytalanul megrendezett szédereste, nincs sófárfuvás, nem látunk kilógó cidáklit, még lengedező pajeszokat is alig, — mégis hamisítatlan zsidó levegő árad e filmből, amely a newyorki ghettó mozgalmas és sajátos életéből meríti tárgyát. A téma nem új: az apák és fiuk örök harca, de a zsidó hangszerezés fájó aktualitást ad e témának, amely a könny és mosoly szivárványszíneiben oldódik szét egy sablontól mentes, mindvégig lebilincselően érdekes történeté. Egy kereskedőcsaládról van szó, amelyet a fiú üzleti zsenialitása kiemel a ghettó szegénységéből. Az apa, az öreg Goldfish úgy érzi magát az előkelő palotában, mint az üvegházba plántált vadvirág, szíve visszavágy a ghettó derűs szegénységébe. A fiú Morris pedig mind magasabbra tör, eldobja ősi nevét és megtagadja apját-anyját. Ebből a tragikus ellentétből születnek a mese gyakran könnyekig megható jelenetei — a mese magja a gazdaggá lett Goldfish-lány „messaliance“-a gyermekkori pajtásával, egy szegény muzsikussal — s az ellentétet végül egy bájos, aranyos csöppség békíti ki: a házassága miatt kitagadott Esther kis fia. A főszerepeket a legkitűnőbb színészek játsszák. Ricardo Cortez markáns alakítása, Lina Basquette ragyogó keleti szépsége és Jean Hersholt pompás emberábrázoló készsége külön élményei a filmnek, amelynek számára nem jelent hendikepet még a — némasága sem.

Vér Andor.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

RABBI KOPPEL REICH

Lapzártakor ért bennünket a szomorú hír a szentéletű nagy patriachának elhunytáról. A Gondviselés áldása kísérte egy hosszú életen és áldással az ajkán adta át lelkét az Örökkévalónak. A kiválasztottak kiválasztottjai közül való volt, még a kilencven esztendőn túl is teljes szellemi frissességben élvezte a tudást és plántálta a tant hívei lelkébe. Még a legutóbbi nagyünnepeken is a templomban hirdette az ígét és otthonában gyönyörködtette hallgatóit finom írásmagyarazataival. Legendák keringenek bámulatos memóriájáról, amely az utolsó percig nem hagyta cserbe. És csodálatos volt tapintatossága, mellyel az embereket irányítani és a különböző pártok között az egyensúlyt helyreállítani tudta. Az orthodox zsidóságnak képviselője volt a Felsőházban, de ép úgy tisztelte a neológ zsidóság is, amely benne a régi cadik típusát látta.

A nagy rabbi temetése országos részvét mellett folyt le. A pesti orthodox hitközség gyászközgyűlésén óbudai Freudiger Ábrahám elnök lendületes szavakban méltatta a hitközség díszét, fényét és dicsőségét, majd dr. Friedmann Izidor, a Chevra elnöke, Klein Márkus Sasz-Chevra elnök, Löffler Henrik főtitkár és dr. Deutsch Adolf igazgató búcsúztatták. A nagytemplomban felállított koporsó előtt Sussmann Viktor rabbi és az elhunyt fivére, Reich trencsénbáni főrabbi mondtak megható gyászbeszédeket, a templom-udvarban legidősebb fia, Reich Izráel bátorkeszi főrabbi és Frankl Adolf országos elnök, a temetőben pedig az elhunyt három fia, az oszlányi, a medgyesi és a verbói főrabbi, majd Strasser a debreceni főrabbi és Steif pesti rabbi és végül az unoka, Sussmann Izidor búcsúztak szívéhez szólón. Holzer főkántor könnyekig megható gyászimájával adták át a nagy halottat a földnek. Élete művének méltatására még visszatérünk.

LOUIS MARSHALL.

Hetvenhárom éves korában átkelt az Oceánon, hogy Zürichben megvalósítsa a „Jewish Agency“ kibővítésének tervét, a cionisták és nem-cionisták egyesülését Palesztina felépítése céljából. Az amerikai zsidóság elismert fővezérének működését csak nemrég méltatta a *Mult és Jövő*-ben behatóan az Amerikából hazatért Bettelheim Sámuel. Marshall állt az élén minden nagyszobású zsidó akciónak, de nemcsak névleg, hanem tettel, tanáccsal, példával és anyagi viszonyait túlhaladó áldozatkészséggel. Az Egyesült Államok kormányának is ügyvédje volt a hatalmas trösztökkel szemben, de példátlan elfoglaltsága mellett is szakított magának időt a zsidóság ügyeinek vitelére és irányítására. Páratlan munkaerő volt. És ilyenek mutatkozott még Zürichben is, amikor boldogan fejezte be élete utolsó nagy művét, a „Jewish Agency“ kibővítését, amelyben mint a nem-cionisták vezére méltó társa lett a cionista világ-

Külföldi
világmárkás
zongorák.

Pathé
Olotonal
élő hang-
beszélő
hangszer,
ORGONA,
Harmonium
Réz- és
fafuvós
hangszerek,
Jazz-Band
felszerelések,
Hegedűk.

szervezet elnökének, Weizmannak. Együtt írták még alá a palesztinai tragikus események után közzétett felhívást a zsidósághoz, hogy építéssel segítsen megpróbáltatott szentföldi testvéreinek. De a Végzet úgy akarta, hogy Louis Marshall ezentúl csak testamentumul hagyott akaratával vegyen részt a nagy építők munkában és ő maga ne lássa többé a Szentföldet, amelyet oly messziről áldott és szeretett.

DR. WEISZBURG CHÁJIM. Mint palesztinai polgár vendégül érkezett Budapestre, ahonnan mint fiatal makka-beista indult el. Közben végigharcolta a világháborút, több évet fogságban töltött és hazatérve Erdélybe példaadó chaluc-úttörője lett a palesztinai építők munkának, amelynek *ifjúságot, szellemet, vagyont áldozott*. És megálmodott egy új tengerparti várost Chajfa mellett, Cursalomot, a Béke Szikláját, amelynek a viszonyok javultával még fel kell épülnie, ahogy Tel-Aviv is egy szép álomból lett még szebb valósággá. Dr. Weiszburg Chájim fölcserélte az ügyvédséget narancsültetéssel a Karmel ligetei között. És míg a narancsok kivirítanak és megérnek Kelet napján, eljött közenk Nyugatra, hogy szentföldi testvéreinknek hősi harcáról beszéljen nekünk és közelebb vigye a szívünket az ő szívköz. Dr. Weiszburg Chájimot nemes előkelősége és önfeláldozó agilitása az új szentföldi város polgármesterének predesztinálja. A Béke Sziklájáról jött hozzánk és a Béke szavával köszöntjük: Salóm!

RADION

Gyártja:

HUTTER JÓZSEF
Szappangyár — Olajipar
részvénytársaság

Telefon: J. 461-94*

egymaga mos!

Budapest, VII., Erzsébet-körut 6.

ATKINSON

PUDER ÉS
PARFUM

AZ · ELISMERT
VILÁGMÁRKA
ISMÉT · KAPHATÓ
MINDEN · JOBB
SZAKÜZLETBEN

VEZÉRKÉPVISELET:
KANITZ IVÁN ÉS TÁRSA
BUDAPEST IV

UJ TEHENÉSZET ÉS TEJSZÖVETKEZET AZ ÉMEKBEN. Egy magyarországi zsidókból álló agilis csoport új szövetkezetet alapít az Émekben, Afule mellett, azzal a céllal, hogy leküzdjék a Palesztinában uralkodó tejdíraságot, amely egyelőre még teljesen ellentétben áll a hajdani „tejjel és mézzel folyó ország” fogalmával. A mozgalom élén lelkes szakemberek állanak, akik kiküldték megbizottjukat, Braun Noét, hogy az angol kormány által jóváhagyott új részvénytársaságnak Magyarországon és az utódállamokban részvényjegyzőket nyerjen meg. Szlovénzkóban az akció nagy sikerrel járt és remélhetőleg nálunk is megfelelő méltánylásra fog találni.

HARTMANN DÁVID Csak most akart nyitni kántoriskolát, hogy az ő nagy zenei tudását és kifinomult ízlését átadja egy új kántornemzedéknek. De mielőtt szép tervét megvalósíthatta volna, lesújtott reá a halál. *Hartmann Dávid* a nagy kántorok közül való volt, párját ritkító zenei műveltségét egyre bővítette új kutatásokkal. Az ősi zsidó zenébe elmélyedve kereste a kapcsolatokat a világot járó melódiakincsel és a tradíciót összeegyeztette a modern zenei felfogással. Mint ember is átfinomult a zenében és úgy járt-kelt közöttünk, mint a ki- nek lelke mindig egy felsőbb világba révedez.

DR. RÓNAI JÁNOS EMLÉKEZETÉNEK hódolt egy lelkes csoport a rákosi temetőben halálának tizedik évfordulója alkalmából. A Magyarországi Cionista Szervezet első elnöke volt és *dr. Ostern Lipót*, a Szervezet jelenlegi elnöke emelkedett szavakban méltatta elődjét, vázolta emberi és közéleti kiválóságát, buzgó tevékenységét, zsidó ügyszeretetét. Utána *Gabel Gyula* héber imát mondott a sír mellett.

HELYREIGAZÍTÁS. „Balalajka-zene” címen legutóbbi számunkban megjelent hangulatos tárca alatt tévedésből csak a fordító neve jelent meg. Itt pótoljuk tehát, hogy a szerző *Grün Arthur* trencsényi mérnök, aki ezt a szép tárcát németül írta meg „Balalajka-Musik” címen, megjelent a *Jüdische Volksstimme*-ben. (1929 január 24.)

* ARANYSZÖKE lesz, ha Eisner-féle Eau Radieuse-t használ, 1 pengő 60 fillér. Barna vagy fekete hajat nyer az Eisner-féle dió kivonattól, 1 pengő 60 fillér. *Eisner-drogéria*, Budapest VI., Andrassy-út 37.

BREUER LÁZÁR.

Meghalt egy jó ember... Nem dobog egy szív, melyben abszolút volt az irgalom. 10 éven át elnöke a pápai zsidó hitközségnek, de ami számára nem hivatal, nem a reprezentálás eszközét jelenti, hanem alkalmat arra, hogy a gyülekezetben — melynek vezetését rábízta a köztisztelő és osztatlan szeretet — megláthassa a rejtett szegénységet és a szemérmes nyomort. Bibliai értelemben vett zsidó volt, jámbor vallássossága egész mélyről gyökerezett. Nemcsak a köteles tizedet adta le vagyonából, hanem a cedokó volt éltének tengelye. Jóságának mindenben segítője volt méltó élettársa. A nagy csapás, mely egyetlen leányuk és kis unokájuk együttes, tragikus elvesztésével érte a porig sujtott szülőket, föl- emelte őket az emberi nagyság ormára. Mások szenvedését váltották meg és ebben találtak enyhülést. Özvegye, árván maradt fiai gyászolják és mindenki, aki ismerte.

HALÁLOZÁS. *Özv. Freund Józsefné* 75 éves korban Budapesten meghalt. Jótékony, vallásos életet élt. *Freund Lajos* Kalocsán és *dr. Freund Simon* budapesti orvos édesanyjukat gyászolják benne.

Patai Ignác, nagykátai izr. ny. tanító augusztus 27-én 77 éves korában csendesesen elhunyt. Tanítói munkásságával és egyéni kiválóságával a közmegebecsülés és szeretet legnagyobb fokát bírta.

Megemlékeztünk legutóbbi számunkban *Königstädter Jánosné*nek a novisadi zsidóság előkelő matrónájának haláláról. Az elhunytban egyik legnemesebb szívű zsidó asszony költözött el. Temetése felekezeti különbség nélkül megnyilatkozó részvétellel folyt le.

* RÉSZLETFIZETÉSRE — KÉSZPÉNZÁRAKON! Sokan gondolkodóba estek már azon, vajjon lehetséges-e az ilyemi, elmentek a Rákóczi-út 60. szám alatt levő hangszerpalotába s ott zongora-, hegedü- és egyéb hangszervevő vált belőlük, mikor meggyőződtek arról, hogy részletfizetésre egy fillérrel sem kell többet fizetniök, mintha készpénzzel vásárolnának. *Sternberg* kir. udv. hangszergyárának e nagy kedvezményét mindenkinek igénybe kell vennie.

* VILÁGNYELVEKET angolt, franciát, németet, olaszt vagy spanyolt csakis *Gáspárnál* (Budapest VI., Andrassy-út 1.) tanuljunk. 40 éves tanítási gyakorlat.

Hajszálakat arcról, karról utónyomok nélkül kiirtja, összes szépséghibák kezelését (Párisi áruházal szemben). »Miracle« hajeltávolítószert (e téren a legtökéletesebb), valamint „Miracle“ szépség-
szerek szétküldése utasítással. 25 éves működés. Aranyéremmel kitüntetve. (Prospektus.)

* A „RATINOL“-ról az elismerőlevelek tömege nyilatkozik dicsérően. Többek között ezt írja gróf *Andrássy Mihály* szigetvári uradalma: „Az önök által szállított „Ratinol“-al a patkányirtás nagyon jó eredménnyel végződött“. — Így ír *Cene István* géptulajdonos Dombiratosról: „A multkor küldött patkányirtót jó eredménnyel használtuk“. *Ratinol Laboratórium*, Budapest VII., Murányi-utca 36. Romániában: Ratinol képviselőség Arad, Str. Grigorie Alexandrescu 47.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK

F, TRENCSÉN. Azt kell figyelembe venni a palesztinai események mérlegelésénél, hogy minél zártabb volt a telepítési terület, annál erősebb volt a védekezés lehetősége. Tel-Avivban 6 zsidó esettel szemben 41 arab esett el. Az Emek zárt kolóniáit modern ifjú chalucaival meg sem merték támadni és ahol támadtak, nagy veszteséggel hátráltak. A 126 zsidó esettel közül 65 esik Chebronra, ahol semmiféle önvédelem nem volt. Legtöbbszörre öreg rabbikat, zsenge jesiva-növendékeket koncoltak fel. Hasonlóképpen Cafetben, ahol 18 az áldozatok száma. Néhány különálló kolónia, ahol egy-két család volt, szintén nem védekezhetett. Ahol önvédelem volt, ott a zsidók vesztesége összesen 33, míg az araboké 130, az új makkabeusok tehát győztek többszörös túlsúllyal szemben, mint hajdanában.

SZABADKÖMÜVES. A szabadkőművesség nem tételez fel istentagadást és nem zárja ki a túlvilági élet hitét sem. Ha szó van „a Világegyetemnek Építőmesteré“-ről, miért ne lehetne szó a Világegyetem Ujjáépítőmesteréről is? És ha a szabadkőművesek tiszteletben tartják a Bibliát, miért ne lehetne helye a bibliai hitnek is, hogy „feltámadnak a halottaid, felébrednek és ujonganak a pornak lakói“.

SZÉKELY JENŐ ÜZLETE

IV., Petöfi Sándor-utca 9.

Menyasszonyi kelengyék, gyermek- és férfi fehérneműk. Intézeti és iskolafehérneműk, ruhák, cipők, paplanok, matracok. Kötött áruk nagy választékban

SCHEINER ILONA
BUDAPEST, V. BÉCSI-UTCA 8.

Telefon:
Aut. 810-76.

Női kézimunka és rajzműterem.
Mindennemű kézimunkaanyag nagy választékban

Ha korpás a fejbőre, úgy dr. **Morisson** hajelixirt vegyen.

NEIGER כשר ÉTTERMEI

A magyar zsidóság találkozó helye.

Speciális ételek. Figyelmes kiszolgálás.

Lakodalmak részére külön díszterem.

Polgári árak.

BUDAPEST, VI., TERÉZ-KÖRUT 4. SZ.

Megnyilt

Hoffmann

egyetlen elegáns כשר. ארטה. étterme.

Budapest, VI., Révay-utca 2/a. alatt.

(Ingatlanbank palota.)

Elsőrendű elismert konyha.

Menü-rendszer. Lakodalmak és egyéb ünnepélyek rendezését vállalom házon kívül is.

SIRKÓ

és építési anyag

Löwy-nél

Budán

Fő-utca 88 (saját ház)

TELEFON: AUT. 515-81.

Leszállított árban!

Fekete svéd gránitok nagy választékban megérkeztek.

Köztudomású, hogy **SZÖRMEBUNDÁIM** ára olcsó, szabása, minősége világhírű.

KATZER E. udv. szűcs, Budapest, VI., Ó-utca 34, Nagymező-u. sarok.

CSILLÁROK

selyemlámpaernyők
írókészletek
ajándéktárgyak

VILLANY

körték
főzők
vasalók stb.

és Világítás Rt. BUDAPEST, VII. ERZSÉBET-KÖRUT 41
(Royal-szálló mellett, Dob-utca sarok)

Fontos Önnek az egészsége?

Úgy **sürgösen** gondoskodjék jó szőrmematracról, mert anélkül nem teljes a pihenése!

Ujtipusú **szőrmematracunk** **65.-**
(nem afrik) ára 6 havl részletre P

Ne gondolkozzék egy pillanatig sem mert ilyen alkalma még nem volt.

Közölje pontos ágyméretét és a kitűnő szőrmatracot lakására küldjük

Sándor „Ideál“ paplangyár IV., Kammermayer Károly-utca 1. sz.
(Központi városháza)

Magyar Királyi

Osztálysorsjáték

84.000 sorsjegy

42.000 nyeremény

Minden második sorsjegy nyer!

Legnagyobb nyere nény szerencsés esetben

pengő **500.000** pengő
(egy félmillió pengő)

Jutalom és nyeremények készpénzben:

300.000 P, 200.000 P, 100.000 P,
50.000 P, 40.000 P, 30.000 P, 25.000 P,
20.000 P, 15.000 P stb. Összesen közel

8 millió pengő

mely összeget azonnal kifizetik.

Az I. osztály huzása október 26-án kezdődik.

A sorsjegyek hivatalos árai:

1/8 sorsj. 3 P, 1/4 sorsj. 6 P, 1/2 sorsj. 12 P, 1/1 sorsj. 24 P

Sorsjegyek az összes árusítóknál!

Legolcsóbban és legszebben

fest, tisztít

MÁTHÉ PÁLNÉ

ruhafestő és vegytisztító

Budapest VII., Thököly-út 28.

(Garay-bazár épület udvarában.)

Napszivott dolgok speciális **festése** és
garantált száraz vegytisztítás,

Tisztelettel értesítjük, hogy a

kolbászárugyártást

megkezdtek. 5 kiló vételnél franco franco
küldjük.

Tisztelettel

REBENWURZL

orth. כשר szalámi- és füstölthúsárugyár
Budapest, VI., Laudon-utca 3. szám.

Kérje legújabb árajánlatot!

Amputáltaknak megváltás

Az A. A. MARKS féle amerikai
gummlábfejés

műláb a legfőké- letesebb!

Törés kizárva Zajtalan puha és kényelmes
járás. 10—15 évi tartósság mellett.

Magyarországi egyedüli gyártója:

Szikla D. orvosi mű- szergyáros

Budapest, VIII., Rákóczi-ut 19.

(Uránia Színház mellett.) Telefon: József 421—15.
Kérjen prospektust

Butorvásárlók!

Győződjék meg!

Cégünk
hármás jelszava:

G - szebb!
- olcsóbb!
- megbízhatóbb!

HORN butorcsarnok, Wesselényi-u. 13.

REMÉNY

a zsidó tanulóifjúság lapja.

Szerkeszti dr. Molnár Ernő.

XV. évfolyam

Nevel, oktat, szórakoztat.

Félévl díj 4 pengő.

BUDAPEST, IV., MAGYAR-UTCA 3. SZÁM.

Komáromi Harisnyaház

Budapest, VI. ker., Nagymező-utca 14. szám

Iskolaharisnyák

tartós elsőrendű minőségek,
olcsó árak.

Függönyök, gobelinek, kézimunkák, csipkeshövetek

WEISZ MARISKA

V., Lipót-körut 22 és IV., Kristóf-tér 6.

RUHAJA UJ LESZ,
úgy TISZTIT és FEST **FLORA**

Vilmos császár-út 4. átjáróház Erzsébet-tér 12 Telefon Aut. 802-22.

„ERMA“ KÉZIMUNKAHÁZ

BUDAPEST, VIII., JÓZSEF-KÖRUT 17.

TELEFON: JÓZSEF 300—57.

Függönyök terítők, díszpárnák
raktáron és rendelésre.

Montirozás, himzés hozott anyagból is.

Állandó új modellek.

Filet-, klöpli-, flander-, valancien- és
ruhacsipkékben nagy választék.

Gobelinek nagyban és kicsinyben. Kelongyekészítés.

„KULATÁR“ művészi sirkő-vállalat

Budapest, VII., Rákóczi-út 86. sz.

TELEFON: József 321—60.

Tisztelettel értesitem barátaimat és
a tisztelt közönséget, hogy

a FRÄNKEL-féle

Rombach-u. 12. orth. **בשר** vendéglőben

az üzletvezetést átvettem.

Budapest.

Hartstein Vilmos

volt debreceni vendéglős.

BRAUN TESTVÉREK

szücsmeisterek szörmeáruháza

Budapest, VII., Dohány-u. 1/b

(Zsidótemplommal szemben.)

Megóvó

intézet.

TELEFONHIVÓ: József 416—18.

GYENES ANTAL

SZERELŐMESTER

DEBRECEN, ARANY JÁNOS-U. 27.

Alapítva 1905.

TELEFON 937.

Kitüntetve 1926.

Készít: Modern fürdőszobákat, angol clo-
setteket, fagymentes udvari kutakat, mosó-
konyhai, fodrászi, vendéglői, szállodai hideg-
és meleg vizet szolgáltató berendezéseket.
Kis és nagy lakások, iskolák, várótermek, moz-
gószínházak, üzletek legideálisabb központi
melegviz fűtésberendezéseit. — Mintaraktár
mindenkor megtekinthető. — Tervezés, költ-
ségvetés vidékre is díjtalan.

ארטה. בשר
Orth. kóser

NISZEL étterem

Budapest, VII.,

Rombach-utca 16

Elsőrangú konyha.
LAKODALMAK.

Előfizetőnek nagy kedvezmény.
Alkalmi vacsorák, külön termek.

Menü-rendszer.
OLCSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. PATAI JÓZSEF.
Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VI., Révay-u. 14.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA.
Korvin Testvérek Grafikai Intézete Budapest.

Felelős nyomdavezető: Polgár J.

ZSIDÓ TESTVÉREINK!

**A testületek adományait
a Pesti Izraelita Hitközség 10.000 pengővel,
az egyéni adományozásokat Székely Ferenc
udvari tanácsos 1000 pengővel nyitotta meg.**

**Az adományokat
hírlapilag nyug-
tázzuk s kérjük a
mellékelt befize-
tési lap felhasz-
nálásával folyó-
számlánkra befi-
zetni. ■ ■**

**PRO PALESZTINA
SZÖVETSÉG,
BUDAPEST, VI.,
Teréz-körut 40-42
III. 3. Telefon:
Automata 151-88.**

AZ EGÉSZ KULTURVILÁG MEGDÖBBENT AZOKON A MEGRENDITŐ ESEMÉNYEKEN, AMELYEK NEMRÉGEN PALESZTINÁBAN LEZAJLOTTAK. Gróf APPONYI ALBERT Genfben, a magyar nemzet nevében követelte Palesztina rendjének a helyreállítását és ugyanugy szót emeltek ott a zsidó Palesztina munka zavartalan továbbfolytatása érdekében az összes többi nemzetek képviselői is. Az egész művelt világ közvéleménye, mint az általános emberi civilizáció és kultúra egyik előretolt védbástyáján esett sérelemként fájlalja zsidó vér hullását s zsidó vagyon, zsidó energia gyümölcsének pusztulását a Szentföldön.

Természetes, hogy megmozdult az egész világ zsidósága is, meg kellett mozdulnia minden zsidó szívnak, hogy az ártatlanul megtámadott palesztinai zsidóságnak orvoslást, enyhülést nyújtson. Meg kell mozdulni a magyar zsidóság szívének is, mely mindenkor nemes együttérzéssel dobbant meg, valahányszor szenvedéssel sújtott testvéreink segítségére kellett sietni. Ezek a szomorú események egységes érzésbe kovácsolták össze az egész világ zsidóságát s ebbe az egységbe bele kell tartoznunk nekünk is, a magyar Izraelnek. Meg kell tehát mozdulnunk nekünk is, magyar zsidóknak olyan imponáló egységgel, mint ez a világ többi országában történt s melyet a szomorú események megkövetelnek.

Segítségnünk konstruktívnek kell lennie, olyan segítségnek, mely a megzavart munka továbbfolytatását és tönkretett existenciák hathatós támogatását, valamint a sújtott családok gyámolítását fogja jelenteni.

Abban a meggyőződésben, hogy e súlyos időkben szavunk minden magyar zsidó lelkéhez elhatol s minden magyar zsidó tudni fogja kötelességét, bocsájtjuk ki mi, alulírottak e felhívást.

Nagy ünnepeink előtt állunk. Nagy ünnepeink előtt, amikor a zsidó léleknek számot kell vetni Istenével és a közösség iránti kötelességeivel. S amikor e nagy ünnepeken a szent Tóra elé állunk, emlékezzünk meg palesztinai testvéreinkről s ajánljuk fel adományainkat bő kézzel, magunkhoz méltóan. Bizakodó szívvel küldjük magyar hittestvéreinknek a mellékelt postabefizető lapot.

Nemes és szent cél érdekében kérjük adományaitokat.

- Alapi Béla
igazgató
- Aschner Dávid
vezérigazgató
- özv. dr. Bacher Vilmosné
tanár
- özv. Baracs Károlyné
- dr. Baracs Marcel
országgyűlési képviselő
- dr. Baracs Marcellné
a Minosz elnöknője
- dr. Biedl Samu
a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége alelnöke, a szegedi hi k. elnöke.
- Bisseliches Mózes
mérnök
- dr. Blauner Mór
ügyvéd
- dr. Blum Odön
min. tan.
- Boschán Artur
a kőbányai hitközség elnöke
- dr. Bródy Ernő
országgyűlési képviselő
- Brüll Alfréd
- Dán Leó
kormányfőtanácsos
- Dénes Vilmos
vezérigazgató
- dr. Deutsch Ernő
igazgató főorvos
- Deutsch Sándor
vezérigazgató
- Báró Dirszlai Csedon
- Prof. Donát Gyula
egyetemi tanár
- Drucler Géza
kormányfőtanácsos
- Duschnitz Albert
igazgató
- dr. Edelstein Bertalan
budai főrabbi
- Elbogen Hugó
vezérigazgató
- Engel József
igazgató
- dr. Eulenberg Salamon
udvari tanácsos, az Országos Izr. Iroda ügyv. elnöke
- Fehér Lipót
egyetemi tanár
- Feldmann Mór
a miskolci hitközség elnöke
- dr. Fischer Benjámín
budapesti főrabbi
- dr. Fischer Gyula
pesti főrabbi
- Fischer Odön
kereskedelmi főtanácsos
- Fischer Vilmos
pesti rabbi
- Fleissig Józser
igazgató
- Fleissig Sándor
korm. főt., a Tőzsde alelnöke
- Fónagy Béla
mérnök
- dr. Friedmann Ignác
kormányfőtanácsos
- Ciábor Ignác
igazgató
- dr. Gál Jenő
országgyűlési képviselő
- Ciárdos Aladár
szobrász művész
- Cserő Odön
szerkesztő
- dr. Gold Simon
kormányfőtanácsos
- dr. Goldberger Salamon
igazgató
- dr. Hajdu Marcellné
- dr. Hajdu Miklós
vezérigazgató
- Halom Dezső
kormányfőtanácsos
- Báró Hatvani Bertalan
- Heimrich Ignác
vezérigazgató
- Prof. Heller Bernát
a rabbiszeminárium tanára
- Hermann Lipót
festőművész
- Herzfeld Dezső
vezérigazgató
- Hesslein Ignác
vezérigazgató
- dr. Hevesi Simon
pesti vezető főrabbi
- Horváth Miksa
vezérigazgató
- Jakab Dezső
műépítész
- Jánosi Engel Aurél
- dr. Kahan Nison
ügyvéd
- Kálmán Henrik
kincstári főtanácsos
- dr. Kálmán Odön
kőbányai főrabbi
- nagyecseri Kánitz Dezső
- Katona Gyula
miskolci főtanácsos
- dr. Kiss Arnold
budai vezető főrabbi
- Klein Gyula
igazgató
- Klein Gyuláné
- Köbor Tamás
író
- Kohlbach Simon
ny. m. kir. honvéd alezredes
- dr. Báró Kohner Adolf
udvari tanácsos, a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szöv. tb. elnöke, az Országos Izr. Iroda elnöke
- Kovács Géza
igazgató
- Kreisler Jenő
gyáros
- dr. Krieszhaber Adolf
a budai hitközség elnöke
- dr. Künszler Mór
főorvos
- dr. Léwy Lajos
főorvos
- dr. Löw Antal
ügyvéd
- dr. Löw Immanuel
szegedi főrabbi, felsőházi tag
- Lukács József
vezérigazgató
- dr. Lukács Leó
ügyvéd
- Magyar Bertalan
vezérigazgató
- Major Henrik
igazgató
- dr. Makai Ernő
vezérigazgató
- Magyar Mannheimer Gusztáv
festőművész
- dr. Marczali Henrik
egyetemi tanár
- Mauthner Henrik
földbirtokos
- Neumann Gusztáv
igazgató
- dr. Neumann Józser
óbudai főrabbi
- dr. Oesterreicher Béla
ügyvéd
- dr. Osztern Lipót
ügyvéd
- dr. Patai Józser
főszerkesztő
- Prof. Pfeifer Ignác
ny. műegyetemi tanár, a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetsége elnöke
- Pollák Illés
udvari tanácsos
- Popper István
mérnök
- Rhein Artur
m. kir. orvos-vezredes
- Dr. Rosenák Miksa
főorvos
- dr. Scheiber Lajos
pesti főrabbi
- dr. Schlesinger Sámuel
debreceni főrabbi
- dr. Schönfeld Józser
főszerkesztő
- Sommer Sándor
igazgató
- dr. Spitzer Mór
a veszprémi hitközség elnöke
- Stern Ábrahám
igazgató
- Prof. Strausz Adolf
ny. keleti akad. tanár
- dr. Strelinger Sámuel
orvos
- Szántó Jenő
igazgató
- Szegő Béla
igazgató
- Székely Ferenc
udvari tanácsos, a Magyar Zsidók Pro Palesztina Szöv. tb. elnöke.
- Székely Salamon
kísérletügyi főigazgató
- Szücs Bertalan
igazgató
- dr. Tardos Dezső
a békéscsabai hitk. elnöke
- Prof. dr. Török Lajos
egyetemi tanár
- dr. Venetianer Jakab
főorvos, Miskolc
- dr. Weisz Miksa
budapesti főrabbi
- Báró Weiss Alfonz

Budapest, 1929 szeptember hava.
5689 elul hava.

Zongorát legolcsóbban
REMÉNYINÉK
VI. Király-utca 58

PATKÁNY-, E-ÉR-, MEZEIEGÉRIRIÓ
„RATINOL” gyökeresen irt. Más állatra,
emberre ártalmatlan.
SVÁB-, CSOTÁNY-, RUSZNYI-,
HANGYAIRTÓ „RUSSIN”
Napiárban szállítja: Ra inol Laboratorium,
Budapest, VII. Murányi-utca 36

SIRKÖVEK

(מצבד) és márványárak

SCHIFFBLATT MÓR

Budapest, VI., Laudon-utca 5. sz.

(A Pestl Chevra Kadisa mellett) Telefon: 978-46

BUTOR

Hálósobák, ebédlők, uriszobák, szalonok,
előszoba-, konyhaberendezések
legolcsóbban.

Rubin Károly

Budapest, VII., Wesselényi-utca 47. szám.
Erzsébet-körut mellett

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

KLEIN ANTAL

divatáruházában

Budapest, VII., Király-utca 53.

(Akácfa-utca sarok)

SIREMLÉKEK

bel- és külföldi márványokból
legolcsóbb árban, részletfizetésre is kaphatók
EICHBAUM MÓR SIRKŐGYÁROS
V., POZSONYI-UT 1-3.
Tervrajzok díjtalanul. Telefon: Aut. 246-74

Lakások és egyes butorok
poloska- vagy molyirtását

CIÁNNAL

teljes felelőséggel. ■ Szőnyegek
tisztítását, megőrzését, javítását
a legjutányosabban vállalja

FISCHER GYÖRGY LÁSZLÓ

vacuum és cián vállalata 12-2

VI., Reiter Ferenc-u. 19. Telefon: L. 978-83

Tábla- és tükörüveg

NAGYKERESKEDÉS

IFJ. WEISS GYULA

TELEFON:

AUT. 101-12 és 101-13.

BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 29.

Fürth A. Marcel

lakástakarító és féregirtó vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 36.

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465-78.

Celkiismeretes munka. ☉ Prima referenciák

Templomi himzések

készít művészies kivitelben
olcsó árak mellett

HERZ EMMA aranyhimző-műterme

Budapest, IV., Kossuth Lajos-utca 3. sz., I. emelet

Telefon: Aut. 856-32.

SIRKÖVEK

TELEFON:

J. 414-92

a legolcsóbb árban kaphatók

BOROS ÉS KOHN sirkóraktárában

Budapest, VII., Károly-körut 17. Orczy-ház.

Uj évi

Uj szerencse!

Nagy szerencse érheti Önt az új évben, ha nálunk vesz részt
az osztálysorsjátékban. Főnyeremény szerencsés esetben

500.000 P.

Minden második sorsjegynyer. Rendeljen téhatsorsjegyet

Weisz Béla és Társa

bankház, főelárusítónál

Budapest, VII., Dob-utca 9. sz.

Sorsjegyek osztályonként: Egész 24 P Fél 12P Negyed 6P
Huzás okt 26. és 29. Szombaton és ünnepnap zárva.

Perzsaszőnyeget, antik butort

VESZ, ELAD

ANTIKART R.-T.
(STERNBERG Z. J.)

Telefon: J. 403-68.

VII., Dob-utca 31.

ZSOLDOS

Előkészít polgári- és középiskolai
magánvizsgákra, érettségire.

Budapest, VII., Dohány-utca 84.

Telefon: József 424-47.

SIRKÖVEK BUDÁN,

Margittánál, 59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben
Szombaton és ünnepnapon zárva.

ŐSZI CIPŐK

Antilop és kigyó

a nagy divat!

Abbé forma kedvelt!

Abbé-cipő világos drapp P 17-80
Lakkcipő pántos P 17-80
Kigyó-cipő P 27-60

Intézeti és iskola-cipők, férfi- és fiú-cipők
nagy választékban!

GULIWER CIPŐHÁZ Rákóczi-út 1

EZÜST diszműárú, evőeszközök

gyári árban

Schleifer ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 14. Telefon: J. 435-28.

Figyelem!

Jól, olcsón és izletesen étkeznél
csak a **Holländer-féle**
orif. **נשר** **vendéglőben**
lefel, VI., Király-utca 14. szám
földszíni balra.

Előfizetők kedvezményben
részesülnek

Avivák, Barissziák
összejövetei helye

HÁLÓSZOBÁKAT

EBÉDLŐKET, URISZOBÁKAT, SZALON- ÉS CLUB-
GARNITURÁKAT, KONYHA- ÉS ELŐSZOBABEREN-
DEZÉSEKET LEGMÉRSÉKELTEBB ÁRBAN SZÁLLIT

SÁNDOR IGNÁC BUTORÁRUHÁZA

BUDAPEST, VI. KER., DESSEWFFY-UTCA 18-20.

Ami a szülőket legjobban érdekli!

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA

Budapest, VI., Király-utca 18

JAKOBI G. LAJOS

URI SZABÓ

Telefon:
Aut. 153-94.

BUDAPEST, VI.

PODMANICZKY-UTCA 6

ספרים שליחים Héber és magyar könyvek

az ország összes iskolái részére is kaphatók.
Héber könyveket legmagasabb árban vesz

MÜLLER könyvkereskedő, Laudon-utca 2

CSÁNGÓ HENRIK BŐRÖNDŐS

CSAK MUZEUM-KÖRUT 5. SZÁM

TELEFON: JÓZSEF 403-45

A cím fontos! Plókküldet nincs! Hasonnevű céggel nem azonos

GRÓF JENŐ

speciális
betegkocsi
gyártó

Budapest, VIII., József-u. 54. Telefon: J. 328-14.

SIRKÖVEK

a legolcsóbb
árban
kaphatók,
מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

Bpest, VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20.

Szombaton és
ünnepnap zárva.

ERDŐDI-NEUMANN

ELEKTROTECHNIKAI CIKKEK NAGY RAKTÁRA

BUDAPEST

VIVINDIS CSÁSZÁR-ÚT 27 SZ. TELEFON: 103-82

Csillárok, rádiókészülékek,
selyemernyők,
villamos izzókészülékek gyári árakon. Kedvező fizetési feltételek